

"DET FÅR INTE EXISTERA"

Om unga hbtq-personers utsatthet
för hedersrelaterat våld och förtryck
samt omvändelseförsök

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) 2024

Uppdragsledare: Anna Berglund

Omslagsbild: Lightpoet/Mostphotos

Webb: www.mucf.se

Förord

Hedersrelaterat våld och förtryck har debatterats flitigt de senaste åren, och en ny lag för att skydda hedersutsatta har trätt i kraft. Flera rapporter har lyft den utsatthet det innebär för unga killar och tjejer att leva i familjer med hedersnormer, hur detta begränsar deras handlingsutrymme, möjligheten till fria individuella val, och hur de på olika sätt utsätts för hot, våld, påtryckningar och begränsningar. I dessa rapporter bedöms hbtq-personer vara en särskild utsatt grupp bland de unga som lever i familjer med hedersnormer, men det understryks också att djupare kunskap för att diskutera detta mer ingående saknas.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) fick sommaren 2022 i uppdrag av regeringen att ta fram ny kunskap om unga hbtqi-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive omvändelseförsök. Kunskapen om unga hbtq-personer som lever i hederskontext är i dagsläget väldigt begränsad, och har under lång tid efterfrågats av myndigheter, civilsamhällesorganisationer, regionala och kommunala aktörer samt yrkesverksamma på området.

MUCF har inom ramen för uppdraget samlat in hbtq-personers röster genom intervjuer och skriftliga berättelser. Detta för att öka förståelsen för vad deras utsatthet består av och vilket behov av stöd och hjälp de har. I rapporten framgår att formerna av förtryck varierar från familj till familj, att de kollektiva påtryckningarna att anpassa sig efter föreskrivna normer är olika starka och att konsekvenserna av att bryta mot heterocisnormen kan vara mer eller mindre allvarliga. Talande är dock den ensamhet samtliga informanter upplevt i sin situation och deras övertygelse om att ingen kan förstå eller hjälpa dem. Detta gör att de skickligt döljer både sin sexuella läggning/könsidentitet och det förtryck de lever under, och omgivningen förblir ovetandes om deras lidande.

Denna rapport bidrar med kunskap om hur hbtq-personer i en hederskontext själva relaterar till sin sexuella läggning/könsidentitet och familjens krav och förväntningar, samt deras erfarenheter av våld och omvändelseförsök. Det är ett viktigt bidrag för att öka förståelsen för deras situation och särskilda utsatthet. Att synliggöra de hinder de upplever i att berätta om sin utsatthet är vidare en förutsättning för att kunna nå dessa unga och erbjuda dem det stöd de är i behov av för att förändra sina liv.

Kunskapen som denna rapport bidrar med hade inte varit möjlig att ta fram utan våra informanter. MUCF vill rikta ett stort tack till de unga som så generöst och modigt delat med sig av sina erfarenheter i skriftliga berättelser och intervjuer. Vi vill även tacka de yrkesverksamma som delat med sig av sin kunskap och sina erfarenheter av möten med unga hbtq-personer som lever i hederskontext.

Rapporten har tagits fram på avdelningen för utredning och avdelningen för kunskapsstöd av Anna Berglund (uppdragsansvarig) och Madeleine Söderberg.

Lena Nyberg

Generaldirektör, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Innehåll

Sammanfattning	6
1. Inledning	8
Om uppdraget	9
Begreppsdefinitioner	11
Utgångspunkter för uppdraget	14
Metod och material	15
Läsanvisning	17
2. Hedersrelaterat våld och förtryck	19
Omfattning av hedersrelaterat våld och förtryck	19
Hedersnormer	21
Heder upprätthålls och bevaras kollektivt	23
Hbtq-personers utsatthet för hedersrelaterat våld, förtryck och omvändelseförsök	24
3. Att växa upp med hedersnormer	29
”Det är så det är i vår familj”	29
Krav på att leva upp till kyskhetsnormer och maskulinitetsideal	30
Att anpassa sig till kollektiva normer för att trygga sociala band	33
Erfarenheter av våld, påtryckningar och kontroll inom familjen	36
Svårt att bryta sig loss från familjens värderingar	38
4. ”Jag är inte som jag borde vara”	40
Homosexualitet som smutsigt och avskyvärt	40
Språkbruk, berättelser och indirekta varningar	42
Skuld, skam och internaliserad homofobi	45
5. Strategier för att gå under radarn och dölja sina känslor	50
”Jag kanske har fel”	50
Hemlighållandet ger förutsägbarhet i en osäker situation	51
Försöka vara som alla andra	52
Skjuta upp planer på giftermål	53
Det emotionellt krävande dubbellivet	54

Ständigt vara på sin vakt och leva mellan två världar	56
Att inleda hemliga relationer är riskfyllt	56
Hemlighållandet medför en risk för utsatthet	60
6. En ungdomstid kantad av psykisk ohälsa	63
Svårt att prata med någon om sitt mående	64
Vanligt med självmordstankar och självmordsförsök	64
7. När familjen får veta	67
”Jag tjänar inget på att de vet”	67
Den kollektiva hemligheten	68
Omvändelseförsök	69
Ökad utsatthet när familjens heder hotas	76
8. Att söka hjälp och stöd från utomstående	82
Omgivningen uppmärksammar problem men missar orsaken	82
Kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck behöver öka	88
Bemötandet är viktigt	89
Behov av trygga och inkluderande mötesplatser	91
9. Att bygga upp ett nytt liv	93
Svårt att hitta sin plats i hbtq-sammanhang	93
Behov av stöd och hjälp efter uppbrottet från familjen	94
Relationen till familjen förändras över tid	95
10. Avslutande diskussion	98
Unga hbtq-personer är sårbara och utsatta för flera olika former av våld och förtryck	99
Unga hbtq-personer i hederskontext söker inte stöd och hjälp	100
Bemötandet är viktigt och kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck behöver öka	101
Unga saknar kunskap om sina rättigheter och information om vilken hjälp som finns att få	102
Viktigt att skydda och stärka individen	103
Referenser	105

Sammanfattning

Unga hbtq-personer är en särskilt utsatt grupp bland de som lever med hedersnormer. Det finns begränsad kunskap som bygger på unga hbtq-personers egna erfarenheter av att leva i familjer där hedersnormer är centrala. MUCF fick därför i uppdrag av regeringen att utreda unga hbtq-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck, samt omvändelseförsök.

Denna rapportens resultat bygger främst på skriftliga berättelser och intervjuer med hbtq-personer som lever eller har levt i familjer med hedersnormer. Bland MUCF:s informanter döljer sig personer med olika etnisk, kulturell, religiös och socioekonomisk bakgrund. Inom ramen för uppdraget har MUCF även intervjuat yrkesverksamma som möter unga hbtq-personer i hederskontext i sitt arbete.

Rapportens resultat visar att unga hbtq-personer hindras att forma sina liv utifrån sina egna önskemål. De lever i otrygghet, är utsatta för psykiskt och fysiskt våld och lider av psykisk ohälsa. Det omgivande samhällets brist på kunskap och förmåga att se deras utsatthet bidrar till att de inte får sina rättigheter tillgodosedda.

MUCF kan inte avgöra hur utbrett hbtq-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck är i Sverige utifrån detta arbete. Resultat från storstadskartläggningen visar att 14 procent av ungdomarna i de tre storstäderna lever med hedersnormer (Baianstovu m.fl. 2019). MUCF:s ungdomsenkät från 2021 visar att cirka 11 procent av de svarande är homo-, bisexuella, queer eller transpersoner (MUCF 2022). Dessa siffror kombinerat ger en indikation på att unga hbtq-personer som lever i en hederskontext inte är obetydlig till sin omfattning.

För majoriteten av informanterna har kontroll, begränsningar och våld varit en del av vardagen under hela uppväxten. Hedersnormerna har förstärkts och påtryckningar, våld och kontroll har ökat när de ”kommit ut” som hbtq-personer för sina familjer. De unga hbtq-personerna har sett det som otänkbart att bryta mot heteronormen under tiden de bott med sina föräldrar. Därför har de förskjutit sina känslor och dolt sin sexuella läggning/könsidentitet och levt ett dubbelliv under många års tid. De har också internaliserat familjens hbtq-fobi och till viss del uppfattat att de förtjänat kränkande behandling.

Eftersom våldet till stor del är normaliserat för de unga har de svårt att se sin utsatthet och sitt behov av stöd. Vidare saknar de tilltro till att deras situation kan förändras, och har därför inte sett det som meningsfullt att berätta för någon om sin utsatthet.

Samtliga informanter beskriver perioder av depression och stark ångest under barn- och ungdomstiden. Majoriteten har haft självmordstankar och ägnat sig åt olika typer av självskadebeteende. Några har begått självmordsförsök. I rapporten framkommer att det funnits tecken på att de unga inte mått bra, men

att vuxna i deras närhet missbedömt deras situation och att de därför gått miste om det stöd de varit i behov av. För att kunna skydda individer och erbjuda dem stöd att förändra sina liv krävs att omgivningen har kunskap om att hedersrelaterat våld och förtryck tar sig uttryck på olika sätt. Det är även viktigt att inte fastna i stereotypa föreställningar kring vem som är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck. Resultaten från denna rapport och andra studier visar att hedersnormer förekommer i familjer med olika bakgrund.

Vissa av intervjupersonerna har sökt stöd först när de varit i akut behov av skydd. I dessa fall är det viktigt att ingripande myndigheter tar de unga på allvar och skyndsamt sätter in skyddande åtgärder. Några av MUCF:s informanter har sökt stöd men tvingats fortsätta att leva i våld och förtryck på grund av omgivningens oförmåga att förstå deras utsatthet.

Bland de intervjuade finns personer som inte överväger att komma ut av rädsla för ökat våld och förtryck eller familjens besvikelse. En del av de som kommit ut för sin familj har utsatts för omvändelseförsök. Enligt MUCF:s definition handlar omvändelseförsök om att försöka få någon att förändra, permanent dölja eller avstå från att leva i enlighet med sin sexuella läggning eller könsidentitet eller uttrycka kön på det sätt personen själv vill. MUCF:s informanter har pressats att genomgå medicinsk behandling, självvård, demonutdrivning, leva i celibat, ingå heterosexuella relationer och dölja för omgivningen att de är hbtq-personer. När de inte underkastat sig kravet att leva i det fördolda har de tvingats bygga upp sina liv på nytt utan familjens stöd. Några förföljs fortsatt av släkt och familj och lever i rädsla och otrygghet.

Rapporten fastställer att kunskapen om hbtq-personer i hederskontext behöver öka för att inte unga utsatta individer ska gå miste om det stöd de är i behov av. Hbtq-personer som lever med hedersnormer behöver också veta att de inte är ensamma om sin situation och informeras om vart de ska vända sig för att få stöd och hjälp. Det är avgörande att inte underskatta de ungas utsatthet och skyndsamt sätta in skyddande åtgärder när det behövs, för att deras situation inte ska förvärras. För de som lämnat sina familjer kan både tidigare våldsutsatthet och en kvardröjande hotbild leda till psykisk ohälsa. Det finns ett generellt behov av långsiktigt skydd och stöd efter uppbrottet med familjen, för att ge de unga förutsättningar att bygga upp en trygg och fungerande vardag.

1

Inledning

Forskning och rapporter kring hbtq-personers upplevelser av att leva i familjer med hedersnormer i Sverige är väldigt begränsad, med undantag för mindre intervjustudier (Knutagård & Nidsjö 2004, Darj m.fl. 2011, Ungdomsstyrelsen 2010, Knutagård 2021, MUCF 2022). Den mest omfattande svenska intervjustudien med fokus på homosexuella och transpersoners erfarenhet av hedersrelaterat våld och förtryck är ALMAeuropa och RFSL Ungdoms studie från 2011, *Hbt och heder* (Darj m.fl. 2011). Materialet i denna studie utgjordes av intervjuer med 18 hbt-personer. Det finns behov av en uppdaterad och fördjupad bild av vad det innebär att vara hbtq-person i en familj som präglas av hedersnormer. Det finns också ett stort behov av att öka förståelsen för omvändelseförsök och hur detta tar sig uttryck.

MUCF har tidigare fått i uppdrag att utreda förekomsten av omvändelseförsök bland ungdomar och unga vuxna i Sverige, som resulterade i rapporten *Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige* (MUCF 2022). Rapporten visar att unga hbtq-personer i Sverige i en ”inte obetydlig omfattning” utsätts för tvång och påtryckningar som syftar till att förändra deras sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Rapporten visar också att det finns en tydlig koppling mellan att leva i en familj med hedersnormer och att uppmanas att genomgå olika behandlingar för att ”bota” sin normbrytande sexualitet eller könsidentitet, eller tvingas att dölja sin identitet.

Tidigare studier visar att hbtqi-personer generellt mår psykiskt och fysiskt sämre än jämförande grupp heterosexuella cis-personer (Ungdomsstyrelsen 2010, MUCF 2022). Vi vet också att hedersnormer bygger på starka föreställningar kring kön och sexualitet där avvikelser från heterosexualitet och binär könsidentitet inte accepteras och sanktioneras med olika former av våld. Med bakgrund i detta är det viktigt att öka kunskapen om unga hbtq-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive omvändelseförsök. Att leva i en familj som präglas av hedersnormer innebär ofta utsatthet för kontroll, påtryckningar, begränsningar och även i vissa fall våld, för de som inte håller sig till kollektivets föreskrivna normer. En särskild utsatthet kan dock förutsättas för de som bryter mot normer kring heterosexualitet och binär könsidentitet. Att öka kunskapen och förståelsen för dessa personers vardag, utsatthet och möjlighet till stöd och hjälp är centralt för att kunna planera insatser som ger förutsättningar att tillgodose dessa ungas rättigheter.

MUCF har inom ramen för detta uppdrag samlat in hbtq-personers röster om upplevelser av utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck. Myndigheten har också samlat in kunskap från myndigheter och aktörer som arbetar med hedersrelaterat våld och förtryck och hbtqi-frågor, samt intervjuat yrkesverkssamma i stödverksamheter som kommer i kontakt med unga hbtq-personer som lever i familjer med hedersnormer. I denna rapport presenteras resultatet av undersökningen.

Om uppdraget

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) fick sommaren 2022 i uppdrag att undersöka unga hbtqi-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive omvändelseförsök (Ku2022/01123). Vid genomförande av uppdraget ska beaktas att barn och unga själva behöver få information om omvändelseförsök och vilket stöd som finns. Uppdraget ska genomföras i samverkan med Länsstyrelsen Östergötland och Jämställdhetsmyndigheten.

MUCF har i detta uppdrag valt att undersöka villkoren för hbtqi-personer – och inte hbtqi-personer – som lever i familjer med hedersnormer. Anledningen till att personer med intersexvariation inte inkluderas i uppdraget är att detta avser personer med medfödda avvikelser i könsutvecklingen. Det gör att deras utsatthet snarare bedöms bestå av brister i hälso- och sjukvård, än av sociala påtryckningar att förändra sig eller anpassa sig till familjens och släktens föreskrivna normer kring sexualitet och könstillhörighet.

Utredningen ska bland annat ge svar på hur unga hbtqi-personer påverkas av att leva i familjer som fördömer avvikelser från heteronormen och traditionella könsnormer och vilka konsekvenser det får för individen. Fokus ligger på de ungas erfarenheter av utsatthet, vad utsattheten består av, hur påtryckningar, kontroll, begränsningar och olika typer av våld påverkar dem samt vilket stöd de själva efterfrågar för att hantera sin situation. Vid genomförandet av uppdraget har ungas egna erfarenheter genomgående beaktats och ungdomar och unga vuxna har själva fått komma till tals och beskriva sin livssituation utifrån sina perspektiv. Med ungdomar och unga vuxna avses i detta sammanhang personer mellan 15 och 29 år. Målgruppen har varit svår att nå, så ett antal hbtqi-personer över 29 år har intervjuats inom ramen för uppdraget. Fokuset i dessa intervjuer har varit på deras erfarenheter under uppväxten och som unga vuxna fram till 29 års ålder.

För att tillse att unga hbtqi-personer får information om vart de kan vända sig för stöd vid utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck samt omvändelseförsök, har en informationskampanj genomförts. Filmen som skildrar unga hbtqi-personers upplevelser av hedersrelaterat våld och förtryck har spridits på sociala medier. Filmen länkar till en sida på Youmo som informerar om hur man söker stöd och hjälp vid utsatthet. Affischer med samma information har skickats till landets alla gymnasieskolor och ungdomsmottagningar. Arbetet med informationskampanjen och dess spridning redovisas i en enskild rapport.

Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen är att öka kunskapen om unga hbtq-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck, vad utsattheten består av och hur den påverkar de unga, samt deras erfarenheter av hjälp och stöd. Frågeställningarna lyder:

- Vilka erfarenheter och upplevelser beskriver unga av att vara hbtq-person och leva i en familj som präglas av hedersnormer?
- Vilka erfarenheter och upplevelser beskriver unga av våld och förtryck och omvändelseförsök?
- Hur hanterar de unga sin utsatthet? Vilka strategier använder de för att undvika/minimera utsatthet för hot, våld och påtryckningar?
- Vilka aktörer och/eller personer upplever unga att de kan eller skulle vilja få stöd från och på vilket sätt? Vilka eventuella hinder (emotionella och praktiska) föreligger för unga att söka stöd och hjälp?

Begreppsdefinitioner

Hedersrelaterat våld och förtryck

MUCF utgår från de definitioner av hedersrelaterat våld och förtryck som används av regeringen, Jämställdhetsmyndigheten och Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck. I dessa definitioner tydliggörs att hedersrelaterat våld och förtryck bygger på starka ”patriarkala och heteronormativa föreställningar” och syftar till ”att upprätthålla gemensamma normer och värderingar som råder i den egna familjen/slakten eller ett större kollektiv”. Detta innebär att individens valmöjligheter är begränsade till det som anses gynna familjen eller slakten, eftersom individens agerande påverkar hela familjens/släktens anseende eller heder. Det tar sig ofta uttryck i kontroll av kvinnors och flickors sexualitet, men kan också drabba män och pojkar. I regeringens proposition 2019/20:juU23 *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet* beskrivs att hedersrelaterad brottslighet även kan omfatta etniska, kulturella eller religiösa grupper som inte ”i formell mening” utgör en familj eller släkt, men som under vissa omständigheter kan vara jämförbara.

Med den här förståelsen av hedersrelaterat våld och förtryck är isärhållandet av kvinnor och män, och obligatorisk heterosexualitet, viktiga principer som upprätthåller familjens, släktens eller gruppens heder. Det innebär att även hbtq-personers uttryck, beteende och sexualitet måste kontrolleras för att upprätthålla hedern oavsett kön, könsidentitet och könsuttryck. Hedern upprätthålls med hjälp av fysiskt, psykiskt, socialt och sexuellt våld såsom misshandel, hot, skuldbeläggande, utfrysning, isolering och sexuella övergrepp. Det kan också handla om försummelse och begränsade möjligheter till privatliv, som att delta i utbildning, arbetsmarknad eller sociala sammanhang. Fler exempel på metoder för att upprätthålla hedern är barnäktenskap och andra tvångsäktenskap, kvinnlig könsstympning och att skicka barn och unga utomlands i syfte att kontrollera dem.

Omvändelseförsök

I MUCF:s kartläggning av utsattheten hos unga hbtq-personer för så kallad omvändelseterapi, påpekades särskilt att det inte fanns någon allmänt accepterad definition av begreppet (MUCF 2022). Baserat på de erfarenheter som MUCF tog del av under arbetet med uppdraget, den existerande forskningen och resultat från organisationers rapporter, beslutade myndigheten att använda begreppet **omvändelseförsök** som definieras på följande sätt: ”försök att få någon att förändra, permanent dölja eller avstå från att leva i enlighet med sin sexuella läggning eller könsidentitet eller uttrycka kön på det sätt personen själv vill”. Denna definition används även i detta uppdrag.

Definitioner för att beskriva sexuell läggning och identitet

I rapporten använder vi olika termer för att beskriva informanternas sexuella läggning och/eller könsidentitet, eller för att diskutera normer kring sexualitet och kön. Dessa är:

Hbtq – är samlingsnamn för homosexuella, bisexuella, transpersoner och personer som identifierar sig med queera uttryck och identiteter.

Sexuell läggning – handlar om vilket eller vilka kön de har som en person blir förälskad i, attraheras av eller har sexuella relationer med.

Heterosexuell – är en person som blir kär i eller attraherad av människor av annat kön än en själv.

Homosexuell – är en person som blir kär i eller attraherad av människor av samma kön som en själv.

Bisexuell – är en person som blir kär i eller attraherad av människor oavsett kön.

Queer – är ett begrepp som kan avse en teori som vuxit fram inom den akademiska sfären (queerteori), aktivism eller identitet. Queer som identitet innebär att på något sätt bryta mot heteronormen. Queer handlar om att ifrågasätta normer kring kön och sexualitet. Många ser sin könsidentitet och/eller sin sexualitet som queer.

Transperson – är ett paraplybegrepp för flera grupper som har gemensamt att deras könsidentitet och/eller könsuttryck alltid eller under perioder skiljer sig från det kön som registrerades vid födseln. Trans är latin och betyder på andra sidan av.

Binär transperson – är ett begrepp som används för transpersoner som identifierar sig som antingen tjej eller kille.

ickebinär – är ett paraplybegrepp som innehåller många olika definitioner av identiteter bortom de binära könen (tjej och kille). Vissa ickebinära kallar sig för transpersoner, andra gör inte det.

Asexuell – är en person som inte blir attraherad av andra eller inte är intresserad av sex.

Heterocisnorm – är den norm som förutsätter att alla människor är heterosexuella och cispersoner. Det vill säga att alla definierar sig som det juridiska kön de tilldelades vid födseln och har relationer och bildar familjer med personer av så kallat motsatt kön. Heterocisnormen utgår från att det endast finns två kön.

Hbtq-fobi – är ett samlingsbegrepp för negativa attityder, ideologier, uppfattningar och värderingar mot personer som tolkas som eller är hbtq-personer. Ibland används exempelvis orden homo-, bi- eller transfobi då det handlar om särskilda grupper inom hbtq-gruppen.

Internaliserad hbtq-fobi – är ett samlingsbegrepp för negativa attityder, ideologier, uppfattningar och värderingar kopplade till hbtq-personer, som hbtq-personer upplever gentemot sig själva. Ibland används exempelvis begreppen internaliserad homo-, bi- eller transfobi då det handlar om särskilda grupper inom hbtq-gruppen.

Utgångspunkter för uppdraget

Enligt definitionen ovan inbegriper begreppet hedersrelaterat våld och förtryck en bredd av förtryck och olika former av våld. Hos de personer MUCF mött ser utsattheten olika ut. Förtrycket de utsatts för kan vara mer eller mindre kollektivt, våldet de utsatts för mer eller mindre grovt och konsekvenserna av att bryta mot familjens/släktens föreskrivna normer mer eller mindre allvarliga. I vissa fall har hoten varit uttalade och fysisk misshandel varit en del av vardagen. I andra fall har hoten varit mer subtila och verbala kränkningar eller olika former av påtryckningar varit de mest närvarande formerna av våld. För några av informanterna har hedersnormerna blivit tydliga först när de kommit ut som homosexuella.

MUCF:s utgångspunkt är att lyssna på de ungas berättelser och beskriva utsattheten från deras perspektiv, den kollektiva dimensionen i deras utsatthet, men också visa på skillnader i utsatthet. För att avgöra om en person lever i en familj med hedersnormer har vi utgått från kännetecknen för hedersnormer, som kan sammanfattas med följande:

- Individens agerande anses påverka hela familjens anseende.
- Individens intressen anses vara underordnade familjens intressen.
- Individens sexualitet anses vara en angelägenhet för hela familjen.
- Sexuella relationer är bara tillåtna mellan man och kvinna inom äktenskapet.
- Att följa könsnormer och könsroller är en förutsättning för att bli accepterad (SOU 2014: 49).

Med utgångspunkt i dessa kriterier har vi samlat in berättelser från personer med olika etnisk, kulturell och religiös bakgrund. Det som är gemensamt för våra informanter är att de lever med kollektiva förväntningar kring heterosexualitet och binär könsidentitet, att deras nära och kära ser som sin uppgift att hemlighålla deras hbtq-identitet för att inte påverka familjens anseende, samt att de utstår olika typer av kollektiva påtryckningar och upplever negativa sociala konsekvenser av att vara öppna med vilka de är. Samtliga lever med begränsningar avseende sexualitet, relationer och kroppsliga uttryck. Därför ser vi att samtliga informanter bär på erfarenheter av förtryck kopplat till hedersnormer, men att utsattheten varierar.

Frågan om vad som kan definieras som hedersrelaterat våld och förtryck har väckt debatt. Bland annat har det ifrågasatts om kollektiva påtryckningar som individer upplever i svenska frikyrkliga sammanhang kan kategoriseras som hedersförtryck. Detta eftersom motiven till påtryckningar att anpassa sig efter kollektiva normer beskrivs handla om att rädda individens själ, inte om att upprätthålla heder. Camilla Carlström (2023) visar dock i sin bok om hbtq-personers erfarenhet från frikyrkor, att familjer känner skam över att ha en familjemedlem som bryter mot heteronormen och försöker få dem att inordna sig i ledet för att inte behöva förlora ansiktet inför kollektivet. Lundström (2020) visar vidare att hedersnormerna är nära sammantvinnade med den frikyrkliga kontexten. Hedersnormerna kan därför i en frikyrklig kontext,

som Carlström lyfter ”handla om såväl att upprätthålla familjens rykte som att rädda individen från att bli förtappad” (2023:160). I detta arbete har MUCF inkluderat personer från varierande bakgrund och religiös tillhörighet, inklusive frikyrkliga sammanhang, då myndigheten bedömer att de uppfyller kriterierna för ovanstående punkter.

Metod och material

Den här rapportens resultat är baserat på material som består av skriftliga anonyma berättelser och intervjuer med hbtq-personer som är uppväxta i en hederskontext, samt intervjuer med yrkesverksamma i stödverksamheter som kommer i kontakt med unga hbtq-personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

Att beskriva unga hbtq-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck med hjälp av statistik är generellt problematiskt. I den statistik som förs kring utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck separeras i regel inte hbtq-personer som en egen grupp. Vidare bedöms statistiken över utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck generellt inte kunna säga så mycket om omfattningen av problemet. Till exempel så registreras ärenden hos socialtjänsten sällan som hedersrelaterade i ett första skede. Även om sådana omständigheter skulle komma upp i ett senare skede så ändras inte aktualiseringsorsaken, utan står kvar så som de först fördes in. Statistiken kring utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck bygger därför på de fall där det redan vid den inledande kontakten uppdragats. Att säga något om omfattningen av utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck med hjälp av statistik är med andra ord problematiskt, och MUCF har därför valt bort kvantitativa metoder i detta arbete.

I uppdraget har MUCF strävat efter att lyfta ungas röster. Därför har vi använt oss av semistrukturerade djupintervjuer med hbtq-personer som lever eller har levt i familjer med hedersnormer som huvudsaklig metod för insamlande av material.

Eftersom målgruppen har varit svår att nå har även yrkesverksamma i stödverksamheter som kommer i kontakt med unga hbtq-personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck intervjuats. Fokus i dessa intervjuer har varit de unga som söker sig till stödverksamheter och vilka erfarenheter de bär på. Detta andrahandsmaterial ger en god inblick i vardagen och utsattheten hos dessa unga, och kan stärka och bekräfta det som MUCF:s informanter med egna erfarenheter beskriver.

Rapportens analys utgår från 15 intervjuer med yrkesverksamma i stödverksamheter, 11 intervjuer med hbtq-personer som har levt eller lever i familjer med hedersnormer samt tre skriftliga berättelser från unga hbtq-personer. Tonvikten i analysen ligger på intervjuerna med utsatta, medan de skriftliga berättelserna och de fall vi fått ta del av under intervjuer med yrkesverksamma utgör ett stöd för analysen av intervjuerna med utsatta.

MUCF har anlitat forskare som tidigare intervjuat hbtq-personer i hederskontext för att tillföra ytterligare perspektiv på de utmaningar och begränsningar det innebär att ha en normbrytande sexualitet eller könsidentitet när man lever i en familj med hedersnormer.

Hans Knutagård har skrivit *Nu tillhör mitt liv mig: unga nyanlända hbt-personers förändrade förståelse av sig själva genom mötet med Sverige*. Texten belyser de trygga mötesplatsernas och sociala relationernas betydelse för att kunna bryta sig fri från ett perspektiv som fördömer hbtq-personer.

Dawan Raoof och Layla Khairallah fördjupar sig i unga hbtq-personers navigering mellan hedersnormer och hbtq-sammanhang i *En splittrad identitet: unga hbtq-personers navigering mellan hedersnormer och hbtq-sammanhang*. Texten belyser och analyserar det mellanförskap individen upplever när den varken känner sig hemmahörande bland andra hbtq-personer eller i sin egen familj.

[Texterna finns tillgängliga på MUCF:s hemsida.](#)

Urval

MUCF har gjort ett urval bland de skriftliga berättelser som samlats in och de intervjuer som genomförts, utifrån utsatthetens karaktär. För att avgöra om en person utsatts för våld och förtryck som kan kopplas till hedersnormer har vi tittat på om personen befinner sig i en kontext där hbtq-identitet strider mot familjens föreskrivna normer, och där detta är skambelagt och får sociala, emotionella eller fysiska konsekvenser för individen. Påtryckningar för att förändra sig, kontroll och fysiskt och psykiskt våld ska vidare vara kollektivt utfört eller ha ett kollektivt stöd. Våra informanter ska även ha fostrats i att deras individuella önskan är underordnad kollektivets. Den som är utsatt kan på så sätt inte förvänta sig stöd av närmaste familj – istället behandlas dennes sexuella läggning eller könsidentitet kollektivt som ett problem som behöver åtgärdas och hållas hemligt. Om så inte är möjligt exkluderas individen från familjens sociala gemenskap. Utifrån dessa primära kategorier visar vårt material på nivåer av utsatthet både i form av hur allvarliga konsekvenserna blir av familjens agerande, hur konsekvent våldet och förtrycket förekommer, och hur starka påtryckningarna att anpassa sig till hedersnormer är från kollektivet.

Eftersom det har varit svårt att rekrytera informanter har MUCF inte kunnat göra ett urval bland informanterna i form av representation utifrån ålder, bakgrund, religiös tillhörighet eller vart i landet personen är bosatt. Däremot visar vårt material på en mångfald utifrån dessa kriterier.

Informanterna

Vissa av våra informanter är födda i Sverige och har föräldrar med svensk bakgrund, andra är födda i Sverige men har föräldrar som invandrat hit från utomeuropeiska länder. En del av våra informanter är födda utomlands och har utlandsfödda föräldrar. Två av dem har flytt till Sverige på egen hand och deras familjer är kvar i ursprungslandet.

Bland MUCF:s intervjupersoner identifierar sig fem som homosexuella killar, tre som homosexuella tjejer, en som heterosexuell kvinna (med transerfarenhet), en tjej identifierar sig som queer och en person identifierar sig som kille men är osäker på hur han vill definiera sin sexuella läggning. I de skriftliga berättelserna identifierar sig en tjej som homosexuell och två killar som homosexuella.

Våra informanter befinner sig i olika livssituationer. En del bor fortfarande hemma och har inte berättat för sina föräldrar om sin sexuella läggning. Någon bor fortfarande hemma och föräldrarna känner till dennes hbtq-identitet. Flera av dem har kommit ut för sina föräldrar och lämnat sin hemstad och familj. Vissa av dessa har begränsad kontakt med familjen idag, medan andra helt har klippt med sitt tidigare liv. Några lever skyddat från sina familjer på grund av hot.

Informanterna har under uppväxten tillhört Pingstkyrkan, Katolska kyrkan, Jehovas vittnen, Ortodoxa kyrkan eller muslimska församlingar.

För att inte avslöja våra informanternas identiteter har vi varit försiktiga med vilken information vi återger i rapporten. Vi har därför använt fiktiva namn och valt att inte skriva vilka specifika länder de eller deras föräldrar kommer ifrån, vilken stad de är uppvuxna i, deras aktuella bostadsort, yrke eller vad de studerar. Vissa berättelser som liknar varandra korsas bitvis för att undvika koppling mellan specifika personer och erfarenheter.

Läsanvisning

Efter bakgrundskapitlet (kapitel 2) som beskriver hedersnormer och hedersrelaterat våld och förtryck, är rapporten indelad i två delar som belyser olika perioder av informanternas liv.

I del 1 (kapitel 3–6), *Att vara hbtq-person och växa upp i en familj med hedersnormer*, ligger fokus på informanternas uppväxt, deras familjers inställning till hbtq-personer och hur de själva förhållit sig till sin sexuella läggning/könsidentitet och anpassat sig till kollektiva normer.

I kapitel 3 beskrivs de generella förpliktelser och anpassningar till kollektiva normer som informanterna vuxit upp med, samt de olika former av våld de utsatts för i hemmet för att inte begå normöverträdelser. Detta kapitel ligger till grund för att förstå den kontext våra informanter vuxit upp i och hur den bidrar till att de aktivt döljer sin hbtq-identitet.

I kapitel 4 och 5 beskrivs informanternas familjers negativa inställning till hbtq-personer och hur detta medför att de unga döljer och förnekar sin hbtq-identitet och lever ett dubbelliv under många års tid. I kapitlet beskrivs också hur de unga internaliserar familjens hbtq-fobi och skuld- och skambelägger sig själva. Här diskuteras även hur vikten av att hemlighålla sin sexuella läggning/könsidentitet bidragit till att våra informanter försatt sig i riskfyllda situationer och utnyttjats och utsatts för övergrepp.

I kapitel 6 beskrivs informanternas psykiska mående under ungdomstiden och hur de upplevt det svårt att berätta för någon om hur de mår.

I del 2 (kapitel 7–9), *Att välja sig själv framför kollektivet*, ligger fokus på informanternas erfarenheter av att ”komma ut” och vilka konsekvenser det har fått, samt hur de försöker frigöra sig från de normer de socialiserats i.

I kapitel 7 beskrivs hur informanternas hbtq-identitet avslöjas för familjen, och vilka konsekvenser det får i form av omvändelseförsök, hot, våld och social utfrysning.

I kapitel 8 beskrivs vilken typ av stöd och hjälp MUCF:s informanter har fått från utomstående, både under barn- och ungdomstiden och efter de ”kommit ut”, samt vilken typ av stöd och hjälp de själva skulle ha önskat.

I kapitel 9 beskrivs de utmaningar det inneburit för våra informanter att bygga upp ett liv utan familjens och kollektivets stöd.

I kapitel 10 sammanfattas samtliga kapitelns analyser.

2

Hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterat våld och förtryck har debatterats i Sverige sedan morderna på Sara Abed Ali 1996, Pela Atroshi 1999 och Fadime Sahindal 2002. Alla tre dödades av manliga släktingar och motiven till morderna beskrivs som hedersrelaterade. Detta öppnade upp Sveriges ögon för ett till dess relativt okänt fenomen: att flickor och kvinnor kan utsättas för kontroll, begränsningar, hot och i värsta fall mördas av sina närstående om de inte följer kollektivets normer kring kyskhets och anständigt beteende. Kunskapen kring hedersrelaterat våld och förtryck har med åren ökat. Flera rapporter lyfter särskilt att unga som lever i familjer med starka hedersnormer begränsas att forma sina liv utifrån sina individuella önskemål. Dessa rapporter belyser bland annat att unga inte själva får bestämma över sin utbildning, vem de ska gifta sig med, att de förbjuds att ha föräktenskapliga relationer och att deras sociala umgänge och deltagande i aktiviteter begränsas utifrån familjens och det större kollektivets önskemål. De belyser också att ungdomar som begår normöverträdelser bland annat riskerar att bestraffas med våld och hot om våld, föras utomlands mot sin vilja, isoleras och giftas bort (se exempelvis Schlytter m. fl. 2009, TRIS 2018, Baianstovu m.fl. 2019).

Idag har vi ett flertal ideella och idéburna organisationer, kommunala verksamheter samt statliga myndigheter som arbetar aktivt med att öka kunskapen, förebygga våld och förtryck och stödja utsatta i en hederskontext. I den nationella strategin för att förebygga mäns våld mot kvinnor ingår även en långsiktig och omfattande satsning för att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck. Sedan sommaren 2022 är hedersförtryck ett brott i brottsbalken. Gärningar, som var och en för sig inte anses vara särskilt allvarliga, bedöms som grovare om de begås med en viss systematik och i en särskild hederskontext (Åklagarmyndigheten 2022).

Omfattning av hedersrelaterat våld och förtryck

Trots att kunskapen kring hedersrelaterat våld och förtryck generellt har ökat så är det svårt att avgöra hur utbrett problemet är i Sverige. Socialstyrelsen fick 2017 i uppdrag av regeringen att kartlägga omfattningen av hedersrelaterat våld och förtryck i alla åldersgrupper i Sverige. I uppdraget använde Socialstyrelsen bland annat uppgifter från myndigheter, forskningsstudier, kartläggningar och regionala och lokala undersökningar. Hedersrelaterat våld och förtryck mäts dock på olika sätt och med olika metoder, vilket innebär att resultaten i olika studier inte är jämförbara. Socialstyrelsen konstaterar därför i sin slutredovisning från 2019 att uppdraget inte varit möjligt att genomföra (Socialstyrelsen 2019).

Under senare år har det gjorts insatser för att kartlägga omfattningen av barn och ungas utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck. På uppdrag av

Stockholm-, Göteborg- och Malmö stad gjorde forskare från Örebro universitet en kartläggning för att undersöka det hedersrelaterade våldets karaktär och omfattning bland unga i de tre storstäderna. I rapporten redovisas att av de 6002 niondeklassare som deltog i undersökningen lever mellan 7 och 9 procent med kollektivt legitimerat våld. Mellan 10 och 20 procent begränsas av oskuldsnormer. Både unga kvinnor och unga män är enligt undersökningen utsatta. Resultatet visar vidare att 14 procent av eleverna i årskurs nio i storstadssverige lever med hedersbaserade normer (Baianstovu m.fl. 2019).

En kartläggning av förekomsten av hedersrelaterat våld och förtryck bland niondeklassare i kommunala skolor i Uppsala tätort visar att var femte flicka och var tionde pojke hade ett krav på sig hemifrån att vara oskulder när de gifter sig. Resultaten visar att både flickor och pojkar som har oskuldskrav på sig är oroliga över att inte få bestämma sin framtida partner. Av de flickor som i enkäten uppgett att de inte själva får välja framtida partner angav 46 procent att de utsätts för fysiskt våld och 61 procent för psykiskt våld i hemmet. Motsvarande siffror för pojkar var 36 respektive 44 procent (TRIS 2019). Vidare uppskattade Ungdomsstyrelsen (numera MUCF) år 2009 att 70 000 individer i Sverige i åldern 16–25 år hade ett begränsat eller villkorat val i förhållande till äktenskap eller val av partner (Ungdomsstyrelsen 2009).

Jämställdhetsmyndighetens dokumentstudie av 119 LVU-domar från 2022 rörande barn som har eller riskerar att föras utomlands mot sin vilja, visar att totalt 221 barn var aktuella i ärendena. Dessa barn har förts utomlands, eller riskerats att föras utomlands, bland annat i syfte att giftas bort eller uppfostras enligt föräldrarnas kultur eller religion. Vidare visar resultaten från en enkät som Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck ställt till kommuner, att 139 barn fördes utomlands mot sin vilja 2022. Utrikesdepartementet redogör varje år för antalet ärenden där en person med avsikt förts ut eller kvarhålls av sina närstående i utlandet i en hederspräglad eller patriarkal kontext. Statistik från 2022 visar att det rör sig om 75 barn (Jämställdhetsmyndigheten 2023). Sammantaget visar dessa undersökningar, trots att mörkertalet bedöms vara stort och att det inte går att fastställa en siffra för utsattheten på nationell nivå, att många barn och unga i Sverige lever i en hederskontext som begränsar deras möjligheter till fria individuella val.

Tjejers och killars utsatthet

Hedersrelaterat våld och förtryck har till stor del inom forskningen dominerats av ett perspektiv på den heterosexuella flickan/kvinnan som offer och pojken/mannen som förövare (Ouis 2015, Björktomta 2021). Flickors oskuld och kvinnliga familjemedlemmars kyskhets lyfts som en grund i familjens heder, och de behöver därför övervakas och kontrolleras av familjen och släkten, vars heder står på spel om rykten sprids kring att de betar sig oanständigt. På senare år har arbeten som lyfter att även killar och män begränsas och kontrolleras i en hederskontext publicerats. Trots att killar inte kontrolleras utifrån oskuldsnormer och begränsas på samma sätt som tjejer, behöver de bland annat leva upp till ett starkt maskulinitetsideal, kontrollera andra familjemedlemmar och utöva våld. De kan även bli bestraffade av kollektivet om de inte kontrollerar

och utövar våld mot sina systrar. Våld kan också riktas mot döttrars pojkvänner, då de genom föräktenskaplig relation dragit vanära över familjen (Ouis 2015, Rexvid & Schlytter 2016). Vidare lever både tjejer och killar med krav på heteronormativitet och med starka förväntningar om att uppföra sig enligt traditionella föreställningar om vad som tillhör kvinnligt respektive manligt beteende (Ouis, 2015). Detta innebär att hbtq-ungdomar kan vara särskilt utsatta för förtryck och våld i en hederskontext (Ouis 2015, Baianstovu m. fl. 2019, Socialstyrelsen 2021).

Hedersnormer

Vad hedersnormer är och vad heder innebär kan se olika ut i olika kontexter och varierar från land till land, sammanhang till sammanhang och familj till familj. Normer förändras och omförhandlas också över tid, i takt med att omgivningen förändras. Inom forskningen är man dock överens om att hedersnormer kännetecknas av att vara kollektivistiska, hierarkiska och patriarkala. De kännetecknas också av att bygga på ett heteronormativt och konservativt tänkande och att de begränsar individens självbestämmande och livsutrymme på olika sätt. Detta återfinns i flera kulturer och religioner (Ouis 2015).

I en hederskontext förväntas män och kvinnor generellt att avhålla sig från sex innan äktenskapet. Därefter finns en stark förväntan att ingå i ett heterosexuellt äktenskap med den som kollektivet anser vara lämpligast. Till hedersnormerna hör bland annat uppfattningen att familjens rykte och anseende är avhängigt kvinnliga familjemedlemmars kyskhet och oskuld samt deras beteende i förhållande till dessa ideal (Ouis 2021a). Schlytter och Rexvid (2016) menar att män inte nödvändigtvis har förväntningar på sig att vara oskuld till bröllopsnatten, men att de förväntas att gifta sig med en kvinna som är oskuld och att välja en äktenskapspartner som kollektivet har valt eller åtminstone godkänner. Tjejer är generellt mer kontrollerade i vardagen än killar, men killar lever oftare med förväntningar på att kontrollera syskon än tjejer gör. Darvishpour lyfter vidare att för tjejer kretsar den huvudsakliga kontrollen kring sexualitet och oskuld medan det för killar kretsar kring heteronormativitet och maskulinitet (Darvishpour 2010).

Alla sexuella handlingar och identiteter utanför heteronormen anses förbjudna och skambelagda utifrån hedersnormen, vilket gör hbtq-personer särskilt sårbara i en hederskontext. Samkönade sexuella handlingar kan dock vara accepterade så länge de sker i det fördolda (Carlbom 2021). Att öppet stå för en hbtq-identitet utesluts däremot för många som lever i en hederskontext. Det är förenat med bestraffning från kollektivet, och dessutom är det brottsligt enligt den nationella och/eller religiösa lagstiftningen i många länder där hedersnormer är starka (Ouis 2021a).

Religion och heder

Forskning visar på ett samband mellan religiositet och hedersrelaterat våld och förtryck. Dock saknas samband med någon specifik religion. Hedersförtryck förekommer inom många kulturer och religioner. Hedersnormerna efterlevs i

olika hög grad av olika grupper, och kan variera mellan grupper från samma land och religiösa tillhörighet.

Religionen i sig förespråkar inte hedersrelaterat våld och förtryck, men Siv-Britt Björktomta lyfter att ”som meningsskapare har de tre abrahamitiska religionerna islam, judendom och kristendom några gemensamma karaktäristiska som kan kopplas till hedersnormer” (Björktomta 2021:58). Religionerna bygger på patriarkala strukturer som betonar traditionella familjevärden som innebär att sexualiteten tillhör äktenskapet och där kompletterande könsroller förespråkas. Religionen kan på så sätt användas för att förstärka och legitimera hedersnormer. Detta kan gälla inställningen till homosexualitet, som fördöms av nästan alla religiösa traditioner (Björktomta 2012, Björktomta 2021, Ouis 2021b). Det kan vidare vara svårt att skilja religiöst motiverade normer från hedersnormer eftersom de ofta föreskriver samma sak (Cinthio 2020).

Storstadskartläggningen visar att ungdomar som lever med hedersnormer är betydligt mer benägna att vara religiösa jämfört med ungdomar som inte lever med hedersnormer¹. Viktigt att understryka är dock att en stark religiös tro inte är en förutsättning för att hedersnormer och hedersrelaterat våld och förtryck ska förekomma i en familj. Religionen kan ha marginell betydelse i familjer där hedersnormer är starka. En familj kan också ha en stark religiös övertygelse utan att utöva hedersrelaterat våld och förtryck.

Hedersmorden på Sara, Pela och Fadime, som fick stor medial uppmärksamhet i Sverige, skedde i muslimska familjer med rötter i mellanöstern, och heder har ofta kommit att diskuteras i relation till islam. Däremot har det, som Carlström (2023) lyfter, varit ovanligt att koppla hedersnormer till frikyrkliga kristna sammanhang, även om frågan diskuterats mer på senare år (se till exempel Lundström 2020).

I ALMAeuropa och RFSL ungdomsstudie *Hbtq och heder* (2011) intervjuades personer med muslimsk och frikyrklig kristen bakgrund. Samtliga intervjuade personer hade utsatts för påtryckningar, kontroll och hot om social uteslutning av familjemedlemmar på grund av sin homosexualitet. I studien bedömde man dock att intervjuade personer med bakgrund i kristen frikyrka inte var utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Detta för att familjernas påtryckningar motiverades med att de försökte rädda den ungas själ, och inte var en fråga om att återupprätta en förlorad heder. Carlströms studie, som handlar om hbtq-personer i frikyrkliga samfund, visar dock att hedersnormerna är nära sammantvinnade med den frikyrkliga kontexten och att hennes informanternas liv begränsats utifrån kollektiva normer och förtryck (2023:160).

¹ Ett visst samband mellan religion och hedersnormer framträder i storstadskartläggningen, där man menar att hedersnormgruppen är betydligt mer benägen att vara religiös än de som inte lever med hedersnormer. 5 procent av pojkarna och tjejerna i hedersgruppen är inte religiösa, jämfört med 62 procent av flickorna och 59 procent av pojkarna i kontrollgruppen. Vidare rapporterar både pojkar och flickor i hedersgruppen högre nivåer av religiositet än kontrollgruppen, men lägre nivåer av religiositet jämfört med sina föräldrar (Baianstovu m.fl., 2021).

En variation av religiös tillhörighet framkommer bland deltagarna i storstadskartläggningen. I den kvalitativa delen av materialet, som baseras på djupintervjuer med personer med erfarenhet av hedersrelaterat våld och förtryck, är något över hälften av intervjupersonerna uppvuxna i muslimska familjer, ungefär en tredjedel i kristna familjer och övriga är uppvuxna i sikhiska och mandsiska familjer. Den kvantitativa delen av studien, som baseras på enkäter, visar att bland de ungdomar som lever med kollektivt legitimerat våld har majoriteten angivit kristen religiös tillhörighet, medan de som lever med ett oskuldskrav i majoritet har muslimsk tillhörighet (Baianstovu m.fl. 2019). I en studie som kartlägger hedersproblematik i Lunds kommun lyfter flera intervjupersoner som kommer i kontakt med ungdomar utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck i sin yrkesroll, att det finns en variation av religiös och etnisk tillhörighet bland deras klienter. Det är därför viktigt att vara öppen för att kollektivt förtryck kan förekomma i familjer oavsett religiös och etnisk bakgrund, annars riskerar man att missa individers utsatthet (Cinthio 2020:64).

Heder upprätthålls och bevaras kollektivt

Heder kan förstås som respekt som medlemmar i det omgivande kollektivet tillskriver individen. Någons heder ligger i hur saker och ting uppfattas av andra, och handlar inte om personlig moral (Wikan 2009). Pernilla Ouis förtydligar att bevara sin heder handlar om ”att upprätthålla fasaden av att de kulturspecifika normerna efterlevs. Heder handlar mer om hur omgivningen uppfattar ens beteende, än det man vet om sig själv och sina handlingar” (Ouis 2021a: 82).

Heder upprätthålls och bevaras kollektivt. Den som bryter mot kollektivets normer drar skam över och vanhedrar familj och släkt och förstör dess rykte och anseende. Att umgås eller associeras med någon som inte efterlever normerna kan befläcka det egna ryktet. Den som gjort sig skyldig till ett normbrott kan därför påverka hela sin familjs och släkts framtidsprognoser negativt. Det kan betyda att familjens söner och döttrar inte anses vara lämpliga äktenskapspartners och att familjen utesluts ur sociala sammanhang och affärsverksamheter. Individens handlingar blir därför en kollektiv angelägenhet, och kollektivet tar gemensamt ansvar för att individer håller sig till de kollektiva normerna för att inte skada hela familjens anseende. I detta ingår att kontrollera individuella familjemedlemmars beteende på olika vis i syfte att förhindra normöverträdelser, men också att fysiskt och psykiskt bestraffa de som bryter mot hedersnormerna för att återupprätta en heder som gått förlorad genom en normöverträdelse (Wikan 2009, Björktomt 2019). Våldet är framför allt av uppfostrande karaktär i förhållande till den yngre generationen som ska socialiseras in i ”rätta” uppförandekoder (Staaf 2021).

Handlingsutrymmet för individen som lever i en hederskontext ser väldigt olika ut. Vikten av olika normer kan variera från familj till familj, likväl som graden av sanktioner som tillämpas vid en normöverträdelse. Individer kan kontrolleras och begränsas i allt från till exempel klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb, oskuldsnorm, giftermål och skilsmässa.

Bestraffningar vid en normöverträdelse varierar och kan handla om allt från skuld- och skambeläggning, verbala kränkningar och isolering till allvarliga hot och grovt fysiskt våld. I vissa kulturer finns det en stark norm som säger att den felande individen måste förskjutas från kollektivet eller i värsta fall dödas av de egna gruppmedlemmarna. Kontrollen blir hårdare om familj och kollektiv bedömer en risk för att en individ ska bryta mot normerna, medan de som sköter sig exemplariskt utifrån kollektivets föreskrivna normer inte utsätts för samma grad av kontroll, hot eller våld.

Storstadskartläggningen visar att fysiskt våld är vanligt förekommande bland de ungdomar som lever i hederskontext. Men psykiskt våld i form av begränsningar, ryktesspridning, kontroll, hot och trakasserier är vanligare. Det psykiska våldet har ofta ekonomiska och materiella former, såsom att den utsatta berövas rätten att arbeta, ha ett bankkonto, använda mobiltelefon eller att själv välja sina kläder (Baianstovu m.fl. 2019). Andra typer av våld i hederskontext är hot om våld, tvångsförlovnings/äktenskap, förvisning, isolering, avståndstagande, utstötning, att bevittna våld och emotionell utpressning (Björktomta 2019).

Det är hela kollektivets ansvar att agera om hedern har gått förlorad, och både män och kvinnor kan vara såväl förövare som utsatta. Familjen har en central roll i hedersrelaterat våld och förtryck då både de som utsätts för våld och de som utsätter för våld finns inom familjen och släkten. Våldet och förtrycket är kollektivt utfört, även om det ofta drivs av ett familjeöverhuvud som i regel är en man. Föräldrar eller syskon kan vara utsatta för ett stort gruppträck att agera med våld mot en enskild familjemedlem, eftersom såväl förebyggande som bestraffande våld utförs för att bevara eller återupprätta en familjs eller släkts heder inför ett större kollektiv (Wikan 2009, Baianstovu m.fl. 2019, Ouis 2021a, Cinthio & Ouis 2021). Det handlar i den bemärkelsen om att på ett överlagt sätt offentligt visa för andra inom kollektivet att man bestraffar normbrytare, att den egna släkten har ordning i sina led, betar sig anständigt och förtjänar respekt.

Hbtq-personers utsatthet för hedersrelaterat våld, förtryck och omvändelseförsök

I de fåtal svenska studier som behandlar hbtq-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck beskrivs att hedersnormer dikterar vilka sexuella praktiker och könsuttryck som är acceptabla. Där faller homo-, bisexualitet, transidentitet och icke-binär könsidentitet utanför ramen för vad som är acceptabelt (Darj m.fl. 2011, Baianstovu m.fl. 2019, Ouis 2021a, Ouis 2021b). Hbtq-identiteter uppfattas som en kränkning av familjens heder och, i vissa kulturer, som en religiös synd. Den starka homofobi som kännetecknar hedersnormer gör att personer som bryter mot det heteronormativa är en särskilt utsatt grupp som utsätts för verbala kränkningar, ryktesspridning och repressalier (Baianstovu m.fl. 2019: 143, 216).

Länsstyrelsen Skåne var tidig med en studie om ungas utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck på grund av sexuell läggning. Studien baseras på både enkätundersökning och intervjuer med unga som lever med hedersnormer och yrkesverksamma som jobbar med unga (Knutagård & Nidsjö, 2004). Några år senare publicerades RFSL och ALMAeuropas rapport *Hbt och heder*, som baseras på djupintervjuer med 18 hbt-ungdomar från familjer med hedersnormer (Darj m.fl. 2011). Under senare år har två rapporter som behandlar ungdomars utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck publicerats, *Heder och samhälle* (Baianstovu m.fl. 2019) och *Det är komplicerat* (Cinthio 2020). Dessa två rapporter fokuserar inte specifikt på hbtq-personers erfarenheter av hedersrelaterat våld och förtryck, men hbtq-personer representeras i materialet och deras särskilda utsatthet analyseras.

Dessa fyra rapporter är samstämmiga i sina resultat och visar att hbtq-personer i hederskontext lever med en rädsla för att utsättas för utfrysning, ökad kontroll, begränsningar, psykiskt, fysiskt och ekonomiskt våld om deras sexuella läggning eller könsidentitet skulle bli känd för närstående och familj. Många lever ett dubbelliv där de bejaktar sin hbtq-identitet i vissa sammanhang, men hemlighåller det för familj och släkt för att undvika bestraffning. Flera personer som deltagit i studierna har utsatts för fysiskt och psykiskt våld och omvändelseförsök sedan de kommit ut som hbtq-personer.

Hbtq-personers särskilda utsatthet

Det finns flera aspekter som gör att hbtq-personer i en hederskontext bedöms som särskilt utsatta. I både *Heder och samhälle* och *Hbt och heder* framkommer att en viktig förklaring till den särskilda utsattheten hos hbtq-personer är att hederskontexter präglas av stark hbtq-fobi och tabubeläggande av normbrytande sexuell läggning och könsidentitet. Hbtq-personer tenderar att internalisera familjens och kollektivets negativa syn på sin sexuella läggning eller könsidentitet. Detta kan göra att de uppfattar att det är deras eget fel att de utsätts för våld och förtryck och att de inte upplever sig förtjänta av respekt. Vidare uttrycker unga hbtq-personer att det är svårt att be utomstående om hjälp. Både för att det riskerar att offentliggöra deras normbrytande sexuella läggning eller könsidentitet, men också för att de inte tror att någon kan förstå deras situation eller hjälpa dem. De riskerar också att osynliggöras då omgivningen har svårt att upptäcka deras utsatthet, och får därför inte hjälp att bearbeta traumatiska upplevelser av våld och förtryck. Yrkesverksamma som möter unga hbtq-personer som lever med hedersnormer beskriver att det är vanligt med självskadebeteende, missbruk, psykisk ohälsa, självmordstankar och suicidförsök bland de unga (Baianstovu m.fl. 2019). Den bilden bekräftas även genom vittnesmål från unga hbtq-personer själva (Darj m.fl. 2011).

Vikten av att dölja normöverträdelser gör att hbtq-personer i hederskontext kan bli utnyttjade och utpressade av personer som hotar att avslöja dem. De polisanmäler inte brott och söker inte stöd efter övergrepp av rädsla för att deras sexuella läggning eller könsidentitet ska offentliggöras. Vidare utsätts hbtq-personer i en hederskontext inte enbart för våld och förtryck av familjen, utan även från omgivningen (i skolan, kollektivtrafiken och på offentliga platser).

Även fast motiven skiljer sig åt – våldet som utförs av familjen är kopplat till heder medan förtryck i offentliga miljöer inte behöver vara det – så kan dessa system stärka varandra, och på så sätt leda till en ökad utsatthet (Baianstovu m.fl. 2019).

Omvändelseförsök i hederskontext

Hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök kan vara svårt att skilja från andra typer av våld i en hederskontext. Flera rapporter beskriver att indirekta hot används för att kontrollera hbtq-personer. Genom berättelser om vilken typ av straff homosexuella förtjänar eller hur personer som öppet demonstrerar sin hbtq-identitet råkat illa ut, föds en oro för vad man skulle kunna utsättas för och en rädsla för att ”komma ut”. Unga hbtq-personer har därför dolt sin sexuella läggning eller könsidentitet för att undvika att bli utsatta för våld, men även för att kunna bibehålla en relation med sin familj (Knutagård & Nidsjö 2004, Darj m.fl. 2011, Baianstovu m.fl. 2019).

I *Hbt och heder* beskrivs omvändelseförsök som en del av det våld unga hbtq-personer kan utsättas för när deras sexuella läggning eller könsidentitet blir känd för familjen. Sexuell läggning kopplas ofta starkt ihop med könsuttryck av informanternas familjer. Unga har blivit tillsagda av familjemedlemmar att uppföra sig mer i linje med de föreställningar som finns om hur killar respektive tjejer ska bete sig, vilket kan handla om att klä sig på ett visst sätt eller att umgås med personer av ett visst kön. De har känt sig tvingade att dölja sin sexuella läggning eller könsidentitet för att inte skada familjens heder (Darj m.fl. 2011). Länsstyrelsen Skånes rapport lyfter också att de unga medverkande i studien inte tillåts att visa upp en homosexuell identitet (Knutagård & Nidsjö 2004).

Rapporten *Hbt och heder* visar att unga hbt-personer utsatts för fysiskt, psykiskt och sexuellt våld när deras sexuella läggning/könsidentitet blivit känd för familjen. Informanter som utsatts för omvändelseförsök berättar om hot om äktenskap, påtvingade förlovningar, hot om att bli skickad till släktingar och påtvingade besök hos psykolog och/eller läkare i föräldrarnas hemland (Darj m.fl. 2011). I *Heder och samhälle* framkommer att yrkesverksamma har mött unga som utsatts för fysisk misshandel, sexuellt våld, tvångsäktenskap och tvångsresor utomlands för att ”uppfostas” i syfte att de ska sluta vara hbtq-personer eller dölja det (Baianstovu m.fl. 2019, s. 82).

Utsatta hbtq-personer har dåliga erfarenheter av att söka hjälp

De allra flesta intervjupersonerna i *Hbt och heder* som har berättat om sin utsatthet för utomstående har dåliga erfarenheter när det gäller att få hjälp. De har bemötts med oförståelse från socialtjänsten och deras upplevelser har förminskats eller normaliserats. Ofta har föräldrarna kopplats in direkt även om de unga uttryckt att de inte vill det och resulterat i att våldet i flera fall trappats upp. En informant beskriver att den socialsekreterare personen haft kontakt med verkade mer intresserad av att inte framstå som rasistisk gentemot informantens pappa, än av att hjälpa informanten själv. En annan intervju-person berättar att den blivit placerad i ett fosterhem med en fosterförälder

med samma kulturella bakgrund som hen själv, vilket gjorde att hen blev utsatt för liknande kommentarer och kontroll i fosterhemmet som av sina egna föräldrar (Darj m.fl. 2011).

Flera av de intervjuade i rapporten har blivit tillsagda att de endast kan få hjälp om de gjort en polisanmälan mot familjen, eller att de enbart kan söka hjälp i hemkommunen. Informanterna har varit rädda för att en polisanmälan skulle leda till att våldet trappas upp. Att stanna i hemkommunen kan också innebära en större risk för utsatthet bland personer som lämnat familjens hem. I de fall där unga fått hjälp är det i första hand ideella organisationer som gått in. Eftersom det inte finns motsvarande tillgång till mansjourer som kvinnojourer har killar inte tillgång till hjälp i samma utsträckning som tjejer. En ytterligare utmaning som lyfts i rapporten är att det kan vara svårt för en partner till en person som tvingas fly från sin familj att få stöd. Dels för att det saknas boenden för par, dels för att det saknas kompetens att bedöma vilken hotbild som finns mot partnern till en person som utsätts för hedersrelaterat våld (Darj m.fl. 2011).

Del 1

Att vara hbtq-person och växa upp i en familj med hedersnormer

I denna del av rapporten beskrivs informanternas barn- och ungdomstid. Fokus ligger på att beskriva hur de på olika sätt anpassat sig efter familjen och kollektivets syn på hbtq-personer och hur de internaliserat omgivningens hbtq-fobi. Här beskrivs den skam de som unga känt över sin sexuella läggning och könsidentitet och hur detta medfört att de både dolt och försökt råda bot på sina känslor och levt ett dubbelliv. Denna del behandlar även informanternas psykiska mående under ungdomstiden.

3

Att växa upp med hedersnormer

För MUCF:s informanter har insikten om att de är hbtq-personer inneburit smärta, ångest, rädsla, oro och föreställningen om ett liv där de står utan sina nära och kära. Att bryta mot heterocisnormen har varit otänkbart. Inte bara utifrån att de skulle förlora respekt och uteslutas från den kollektiva gemenskapen, utan också utifrån att det skulle förstöra för familjen och fläcka ner dess rykte. Därför har de inte sett någon annan möjlighet än att förskjuta sina känslor och hålla sin sexuella läggning/könsidentitet hemlig till varje pris. För att förstå den kamp våra informanter fört under flera år, måste vi inte bara förstå hur familjens hbtq-fobi påverkat deras inställning till sig själva – vi måste också förstå hur de sedan barnsben formats i att anpassa sig efter kollektivets normer.

I detta kapitel visar vi hur våra informanter levt med uttalade och outtalade förväntningar på hur de ska leva sina liv, de olika typer av våld som varit del av deras vardag och hur de anpassat sig för att passa in i gruppens gemenskap och undvika repressalier.

”Det är så det är i vår familj”

De hbtq-personer som intervjuats uttrycker att det under uppväxten funnits uttalade och outtalade förväntningar från familjen på hur de borde leva sina liv, och att de upplevt sig ”pressade” att leva upp till dessa förväntningar. De berättar om bestämmelser kring vilka kläder de skulle bära, vilka de fick umgås med och på vilket sätt. Det beskriver också att familjen dikterat vilka typer av aktiviteter de kunde delta i och hur dags de skulle vara hemma. Deras föräldrar hade även starka åsikter kring deras val av utbildning, men också vilken musik de lyssnade på och vilka filmer de såg på. På så sätt har de dagligen konfronteras med det som föräldrarna definierat som rätt sätt att leva på. Handlingsutrymmet för att gå emot föräldrarnas vilja har varierat mellan våra informanter. Vissa beskriver att normöverträdelser inneburit konsekvenser i form av hot och våld, medan andra beskriver ett skuld- och skambeläggande.

Informanternas sociala liv har till stor del utgjorts av släktingar, andra familjer och församlingsmedlemmar med liknande värderingar och förhållningssätt som den egna familjen. Det har till viss del betytt att de krav och förväntningar de behövt leva upp till och det våld de utsatts för inte uppfattats som avvikande eller hedersrelaterat, utan att ”det var så det var i vår familj” eller ”i vår kultur är det här normalt”. För vissa personer handlar det om att de inte har ork att inse hur våldsutsatta de faktiskt är och att de normaliserat de begränsningar och den kontroll de utsatts för i vardagen.

Begreppet hedersrelaterat våld och förtryck kan till stor del ses som ett utifrån-perspektiv som används för att kategorisera ett kollektivt sanktionerat förtryck. Yrkesverksamma som möter unga utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck

berättar att det är ovanligt att unga benämner sina erfarenheter av utsatthet som hedersrelaterade. I stället beskriver de olika typer av krav, förväntningar, begränsningar, kontroll och våld som deras familjer utsätter dem för. MUCF:s informanter reflekterade inte över sin utsatthet som hedersrelaterad under uppväxten. Uppfattningen om att de var utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck har de tillskansat sig i efterhand, när de skapat en distans från familjen och fått stöd och hjälp att bearbeta sina erfarenheter.

Hur hedersnormer tar sig uttryck varierar från familj till familj. Vissa berättar att de är del av en minoritetsgrupp som har en stark sammanhållning, och som man förväntas ta hänsyn till i sina livsval. Andra berättar att religiösa och traditionella normer har präglat deras liv. En del av informanterna berättar om en uppväxt där de blivit hårt hållna och kontrollerade för att inte begå normöverträdelser. Andra beskriver en uppväxt relativt fri från kontroll och begränsningar, men att påtryckningar och hot förstärkts när deras sexuella läggning eller könsidentitet blivit känd för familjen.

Gemensamt för de MUCF intervjuade är att deras familjer varit måna om hur de uppfattas av andra och att det funnits en oro om vad andra tycker och tänker om dem. De har därför upplevt förväntningar och krav på hur de ska leva sina liv för att inte dra skam över eller påverka familjens anseende negativt. Det har funnits starka förväntningar på att passa in i traditionella könsnormer, delta i religiösa aktiviteter, uppvisa goda studieresultat, respektera föräldrarnas auktoritet och klä sig enligt föräldrarnas önskemål.

Krav på att leva upp till kyskhetsnormer och maskulinitetsideal

Några av de intervjuade, Bahar, Fatima och Nadja, beskriver att de från tidig ålder blivit hårt hållna och kontrollerade utifrån kyskhetsnormer. De lärde sig från tidig ålder att möta familjens krav på hur de skulle uppföra sig för att undvika bestraffning och dra skam över familjen.

Bahar identifierar sig som homosexuell kvinna och bor inte längre tillsammans med sin familj. Hon kom till Sverige i lågstadieåldern tillsammans med sina föräldrar och småsyskon från ett land i mellanöstern. Fatima identifierar sig som queer och lever idag skyddat från sin familj. Fatima kom till Sverige från ett land i mellanöstern tillsammans med sin familj i mellanstadieåldern. Bahar och Fatimas berättelser liknar varandra på många sätt. Deras föräldrar hade svårt att integrera sig i Sverige och var under många års tid arbetslösa. Familjernas sociala umgänge bestod uteslutande av andra landsmän. Bahar beskriver att hennes familj egentligen inte var så religiös, men att koranen ofta användes som moralisk kompass i förhållande till hur hon skulle uppföra sig. Fatima beskriver på ett liknande sätt att hennes familj innan ankomsten till Sverige levde relativt fritt från religiösa påbud. Religionen fick större utrymme och blev allt viktigare för Bahar och Fatimas föräldrar efter ankomsten till Sverige. Erkännande och respekt från andra landsmän var centralt för deras föräldrar och för detta krävdes att samtliga familjemedlemmar uppvisade rätt uppförande. För Bahars

pappa var det viktigt att ”alltid hålla huvudet högt”, och att Bahars kyskhet inte kunde ifrågasättas i den sociala kretsen. Fatima berättar att hennes föräldrar var ”besatta” av hennes oskuld och att hennes pappa med stolthet berättade för andra att han hade sina döttrar ”under kontroll”. Från tidig ålder bar Fatima och Bahar heltäckande kläder. De fick bara umgås med tjejer, aldrig vara ute sent på kvällarna och absolut inte ha kärleksrelationer. Föräldrarna kontrollerade deras sociala umgänge och begränsade vilka aktiviteter de deltog i. Försök till att utmana föräldrarna i att till exempel vara ute senare än de beordrat bestraffades med psykiskt och fysiskt våld. Som äldsta döttrar i syskonskaran var deras roll att ta hand om yngre syskon och en stor del av hushållsarbetet, vilket gjorde dem bundna till hemmet och ytterligare begränsade deras möjligheter att umgås med jämnåriga kompisar.

Nadja är homosexuell och lever idag skyddat från sin familj. Till skillnad från Bahar och Fatima är Nadjas familj inte invandrad till Sverige, men hon beskriver i sin skriftliga berättelse att hennes familj tillhör en minoritetsgrupp som aldrig upplevt samhällets stöd. Med detta kom en inneslutenhet och den egna gruppen har hållit ihop i ett starkt kollektivistiskt system där hedersnormer är centrala. Liket Bahar och Fatima bevakades Nadjas kyskhet hårt. Hon förbjöds att prata eller ha ögonkontakt med män, bar heltäckande kläder och fick i stort sett inte röra sig ensam ute. Hon bestraffades fysiskt och psykiskt för varje snedsteg hennes familj ansåg att hon gjort sig skyldig till.

Dessa exempel visar att tjejer i en hederskontext kan vara oerhört begränsade i sina sociala kontakter, aktiviteter och klädval. Bahar, Fatima och Nadja såg inga möjligheter att göra val utifrån sina önskemål eftersom det var förenat med straff. Att bryta heterocisnormen var under uppväxten otänkbart för dem.

Tjejer är generellt hårdare bevakade än killar i en hederskontext, och oskuldskravet är betydligt starkare för tjejer än för killar. Men MUCF:s material visar att även killar kontrolleras hårt utifrån kollektivt rådande normer, främst kring maskulinitet. Majoriteten av killarna som intervjuats lyfter krav så som att alltid visa ett starkt yttre och inte bli för känslsam, vara delaktig i att upprätthålla familjens anseende och kontrollera att samtliga familjemedlemmar håller sig till rådande normer. Den som inte förmår att leva upp till det idealet kan utsättas för våld, skuldbeläggande, mobbning och skam. Några av informanterna har utsatts för kränkningar och våld på grund av att de inte uppfyllde kollektivets förväntningar på maskulinitet.

Mehmet är homosexuell och har idag ingen kontakt med familjen. Hans familj är invandrad från ett land i mellanöstern, men Mehmet har levt i stort sett hela sitt liv i Sverige. I sin skriftliga berättelse beskriver Mehmet att hans familj uppfattade honom som feminin och det skulle enligt deras farhågor påverka hela familjens anseende och heder. Mehmet beskriver sig själv som tystlåten och snäll, vilket inte stämde överens med familjens uppfattning om hur en kille ska vara. Under tonåren började familjen kontrollera vilka aktiviteter Mehmet ägnade sig åt, samt vilka han umgicks med, för att råda bot på det som de uppfattade som feminina sidor. Hans sociala sfär övervakades. Han fick inte

umgås med tjejer, ägna sig åt ”tjejiga aktiviteter” och familjen hade lösenord till hans sociala medier för att hålla koll på hans intressen och de följde honom via GPS på hans telefon. Mehmet tvingades träna kampsport för att ”tuffa till sig” och bli mer maskulin. Familjemedlemmar slog honom ofta, dels som bestraffning för att han var ”tjejig”, dels för att det skulle hjälpa honom att bli manlig. Familjen krävde vidare att Mehmet misshandlade personer som kommenterade att han var feminin i skolan. Mehmet fick veta att hans beteende reflekterades på hela familjen, och han kände sig tvungen att utöva våld för att familjens anseende inte skulle skadas. Det fanns inget utrymme för honom att bejaka sin femininitet, och han försökte att göra sig så maskulin som möjligt för att undvika bestraffning.

Emma upplevde också som ung att hennes föräldrar försökte påverka henne till ett mer maskulint uttryck. Emma tilldelades det biologiska könet pojke vid födseln, men identifierar sig idag i vuxen ålder som kvinna. Som barn kände Emma att hon inte passade in i det maskulinitetsideal som var rådande både i hemmet, i församlingen och i den muslimska skolan hon gick på. Emma drogs till att umgås med kvinnorna vid släktsammankomster, men fick veta att det inte passade sig som pojke att göra. Hon utsattes för mobbning på skolan där pojkar och flickor uppmuntrades till separata aktiviteter. Flickorna som hon ville leka med ville inte leka med henne. Pojkarna gav sig på henne med slag och glåpord eftersom hon var ”ett tacksamt offer” och inte passade in bland dem och deras fokus på sport och våldsamma lekar. Trots den dagliga mobbningen kände inte Emma att hon hade föräldrarnas stöd. De ville att hon skulle anstränga sig för att passa in bland pojkarna. Hon kände stor press på att dölja sina feminina sidor och forcera fram ett maskulint beteende för att få omgivningens acceptans.

Förväntningar på hur tjejer och killar ”ska vara”

Inte alla informanter har blivit hårt hållna utifrån kyskhetsnormer och maskulinitetsideal, men samtliga av MUCF:s informanter beskriver att de sedan barnsben har levt med förväntningar på att anpassa sig efter traditionella könsroller. Dessa förväntningar har blivit tydliga när de eller någon annan i deras närhet brutit mot uppfattningen om hur en kille respektive tjej ska bete sig och blivit tillrättavisade. En tjej som ville spela fotboll med grannpojkar blev till exempel förbjuden att göra det, och en kille som ville hoppa hopprep med tjejerna blev hånad av sin pappa och fick tydligt känna att hans val av lek inte passade sig. Andra exempel är att som kille visa intresse för tjejdkläder och bli örfilad för det eller att som tjej vilja klättra i träd och fåktas med pinnar och bli fördd åt sidan medan killarna fått fortsätta leken. Informanterna berättar att som tjej uppmuntrades man till lugnare aktiviteter och skötsamhet, och som kille till att vara tuff och aktiv.

För flera informanter har kontakten mellan killar och tjejer ansetts riskabel eftersom det kan leda till kärleksrelationer före äktenskapet. Man har därför haft restriktioner, särskilt i tonåren, att inte umgås med någon av motsatt kön. För vissa informanter har de sociala sammanhangen utanför skolan till stor del varit könssegregerade, och utrymmet för att utmana traditionella könsnormer har för många varit starkt begränsat.

I dessa idéer om kvinnligt och manligt, och tillrättavisande kring beteenden som inte föll inom ramen för normerna, befästes tidigt en uppfattning om hur kvinnor och män ”ska vara” hos våra informanter som de anpassade sig efter för att undvika bestraffning men också för att åtnjuta respekt från sina närstående. Vidare har det starkt närvarandet temat om framtida äktenskap talat sitt tydliga språk kring att sex och kärlek sker mellan man och kvinna och att ett heterosexuellt äktenskap är det enda tänkbara alternativet.

Giftermål är en kollektiv angelägenhet

Vikten av att ”föra familjen vidare” genom äktenskap och egna biologiska barn är något informanterna hört under hela uppväxten. Framtida giftermål har diskuterats som en kollektiv angelägenhet. För de flesta har det funnits en självklarhet i att föräldrarna kommer att ha ett finger med i spelet och att det inte står dem fritt att välja en partner utifrån deras egna önskemål. Det har förutsatts att de gifter sig med någon från den egna gruppen för att bevara kulturen, eller med någon av samma trostillhörighet då religionen stått i centrum för familjeidentiteten. Ju äldre informanterna blir, desto tätare kommer påtryckningarna om att gifta sig och förslagen om lämpliga partners. För flera informanter har det vidare varit genom giftermål som de överhuvudtaget funnits ett legitimt skäl och en möjlighet att lämna föräldrahemmet. Denna kompromisslösa förpliktelse att gifta sig heterosexuellt och bilda familj har utgjort ett stort orosmoment för våra informanter, som de inte vet hur de ska komma undan. Heteronormen och könsnormen har för samtliga informanter samspelas i hur de förväntas leva sina liv, och i förhållande till det kravet har de inte upplevt att de har något förhandlingsutrymme.

Att anpassa sig till kollektiva normer för att trygga sociala band

Religionen har haft en stor betydelse för familjeidentiteten för majoriteten av våra informanter. Anpassning till religionens moraliska förpliktelser har satt en stor prägel på hur flera av informanternas liv formats. För informanterna med muslimsk bakgrund har religiösa och kulturella normer som råder i föräldrarnas hemland varit nära sammanlänkade och svåra att skilja från varandra. Vissa informanter beskriver att deras familjer egentligen inte är så religiösa, men att religionen har haft ett starkt symboliskt och moraliskt värde i hur man tolkar rätt från fel, eller använts för att rättfärdiga ett förbud. Majoriteten beskriver att familjens sociala umgänge nästan uteslutande bestod av muslimska landsmän, och att ”man hade koll på varandra”. Det fanns en stark förväntan att alltid visa sig från sin bästa sida, ”inte skylta med problem eller visa känslor” när man lämnade hemmet och att ”det bara handlade om vad alla andra ska tycka”. Även om familjen lade stor vikt vid att följa kulturella normer och tillse att ingen kunde ifrågasätta familjens uppförande, så har det sociala livet för informanterna med muslimsk bakgrund inte organiserats runt religiösa sociala sammankomster i samma utsträckning som för informanterna som växt upp med kristen tro och i frireligiösa kontexter. För dem stod religionen i centrum för familjelivet, och det sociala umgänget och fritiden organiserades runt församlingsaktiviteter.

För Joseph, som idag lever som öppet homosexuell och har brutit kontakten med familjen, präglades uppväxten av en stark etnisk intern sammanhållning. Kyrkan hade en central roll i att hålla samman gruppen och bevara kulturen. Joseph beskriver att hela livet utgick från att upprätthålla ett gott anseende i kollektivet. Den sociala kontrollen var hård, och att passa in i gemenskapen och följa de föreskrivna normerna var viktigt för att inte skada familjens anseende:

”För oss är det väldigt viktigt med heder, vad andra tycker och tänker och vad andra pratar om [...] Man får inte göra något som sticker ut för då kommer folk att börja prata och så kommer ryktesspridningen som kan förstöra för en.”

En viktig del i att bevara sin ställning inom gruppen var att gå till kyrkan sex dagar i veckan, ta hand om sina föräldrar, sköta skolan, gifta sig inom gruppen och föra familjen vidare. Joseph berättar att det fanns ögon och öron överallt, och lika mycket som han tog ansvar för sitt eget och i förlängningen familjens anseende, så var han noga med att inte prata enskilt med någon tjej i kollektivet eftersom det kunde ge henne dåligt rykte.

Ett stort fokus låg på att gruppen inte skulle luckras upp och den inre lojaliteten var överordnad allt annat. Den starka sammanhållningen gav mycket glädje, men bidrog också till en oro kring att inte få höra till, och därför var det viktigt att alltid visa sig lojal till gruppen och dess normer. Joseph beskriver vidare att det upplevda hotet om att gruppens traditioner skulle luckras upp bidrog till en tystandskultur kring sådant som till exempel uppfostningsmetoder som inte är lagliga i Sverige. Fysiskt våld var en del av vardagen i kyrkan, där bestraffades man med slag för ”pojkestreck” och lärde sig tidigt att lyda och tyda vuxnas signaler kring vad man fick och inte fick göra.

Nadja, som är homosexuell och lever skyddat från sin familj, berättar i likhet med Joseph om att den interna sammanhållning och den inre lojaliteten var primär inom hennes kollektiv. Majoritetssamhället uppfattades som ett hot mot kollektivet och deras traditioner, och utomstående hölls utanför. Hedersnormerna var centrala inom hennes grupp, och den som gjorde sig skyldig till normöverträdelser straffades fysiskt och psykiskt. Att skydda någon som gick emot kollektivets normer var också en normöverträdelse förenat med stora risker och bestraffning. Därför kunde Nadja inte räkna med någon familjemedlems beskydd om hon gjort sig skyldig till ett ”snedsteg”, och utsattes för psykisk och fysisk bestraffning från tidig ålder. Skulle hennes homosexualitet bli känd för familjen skulle det bli direkt farligt.

Maria, som idag lever med en kvinna, berättar att hon inte hade möjlighet att välja bort kyrkan under sin uppväxt. Maria uppfostrades med ”att människovärdet låg i hur vi såg ut utåt” och att hennes mamma var särskilt känslig för hur andra församlingsmedlemmar såg på dem som familj. Detta följdes av att Maria inte själv fick bestämma hur hon skulle klä sig och att hon tvingades att delta i kyrkans sammankomster och aktiviteter mot sin vilja. Flera familjemedlemmar använde fysiskt och psykiskt våld mot henne för att hon skulle anpassa sig efter

vad mamman ansåg vara rätt. Maria blev tvungen att delta i kyrkans aktiviteter trots att hon utsattes för sexuella övergrepp av en barnkyrkoledare, och grät inför varje besök. När hon efter år av utsatthet berättade om övergreppen för en utomstående blev hon misshandlad av sin pappa, samtidigt som mamman försökte släta över händelsen med kyrkans ledning. Hon upplever att familjens anseende i kyrkan alltid stod före hennes välmående som barn. Hon fick som litet barn veta att om hon skulle visa sig vara homosexuell skulle hon inte vara sina föräldrars dotter längre.

Johan, som är homosexuell och lämnat sin gudstro, växte upp i en mindre stad tillsammans med sina föräldrar och syskon. Familjen var starkt religiös och livet i stort cirkulerade runt kyrkan:

”[...] Så jag hade inte så mycket kontakt med den sekulära omvärlden i praktiken. Det är klart att jag var på ICA och gick på bio, men gick inte på sport eller var i något annat sekulärt sammanhang. Utan det var skolan, kyrkan och hemmet i princip... Det fanns en stark norm mot alkohol, droger och sex före äktenskap och såna saker. Vi fick inte kolla på Harry Potter, Sagan om ringen, ibland inte ens Simpsons. Det var mycket skydda oss från samtiden, skydda oss från demoner och multimedia.”

Under uppväxten bestod Johans sociala krets av andra församlingsmedlemmar, och religionen stod i centrum för de normer han förhöll sig till och hans uppfattning om rätt och fel. Han beskriver uppväxten i församlingen som en trygg miljö och en stark och varm sammanhållning. I den homogena miljön fanns det dock ingen alternativ tolkningsram till de normer han socialiserades i. Övertygelsen om att religionen vägledde honom till det goda livet var stark, och i detta fanns inget utrymme för homosexualitet.

Erik som idag är öppet homosexuell, berättar också att vardagen och det sociala umgänget under uppväxten i stort utgick från kyrkan och församlingen:

”Jag har alltid besökt olika gudstjänster och liknande flera gånger i veckan, och som barn kunde jag inte säga emot. Och där hade jag ju andra i min ålder som jag umgicks med [...]. Det är en tro som bygger mycket på att man ska inkorporera det i hela sitt liv. [...] det har varit mycket fokus på att vi skulle umgås med andra inom församlingen. Och mina föräldrars vänner tillhörde församlingen och deras barn var mina vänner.”

Erik upplevde inte att det fanns möjligheter att odla nära relationer utanför församlingen även fast han gick i en vanlig kommunal skola. Kyrkan upptog mycket tid och gjorde det omöjligt att delta i fritidsaktiviteter. Det fanns också en stark norm kring att bara umgås med andra församlingsmedlemmar utanför skoltid. Erik beskriver att det var genom att engagera sig ”på rätt sätt” som man fick en social plats och ett erkännande i församlingen. Det motiverade Erik till att göra saker som inte kändes helt rätt i magen, men som betalade sig genom socialt tryggade band. Det fanns många förhållningsregler kring hur man skulle vara för att passa in i kollektivet, och mycket handlade om att

inte ”sticka ut”. Utmärkande frisyrer, klädstil eller att bära smycken var inte accepterat och diskuterades alltid i termer av ”lämplighet” av hela kollektivet och följdes av tillrättavisande. Vidare uppmuntrades Erik och hans vänner till yrkesförberedande gymnasieprogram för att kunna börja jobba direkt efter studenten, sedan bilda familj och ägna tiden åt kyrkan. Erik orkade inte strida för det högskoleförberedande program han själv ville gå eftersom det skulle komma med ifrågasättande från hela kollektivet. Anpassningen till lämplighet präglade en stor del av hans vardag och var närvarande i varje beslut, från vilka han umgicks med till hur han klädde sig och vad han studerade. Tanken på att leva som homosexuell sköt han ifrån sig under sin uppväxt, eftersom det skulle innebära en uteslutning ur kollektivet.

När det sociala livet utgår från kollektivets förväntningar och församlingens föreskrifter som i fallet för våra informanter, blir anpassningen till de kollektiva normerna centrala för att trygga sociala band. Revolterar man mot de kollektiva normerna riskerar man inte bara fysiskt och psykiskt våld. Man riskerar även att förlora sin plats i kollektivet och omgivningens bekräftelse, samt att befläcka övriga familjemedlemmars anseende. I en sådan kontext står de individuella önskningarna tillbaka och anpassningen till den kollektivt rådande uppfattningen om rätt, fel och lämplighet upplevs som det enda alternativet man har.

Erfarenheter av våld, påtryckningar och kontroll inom familjen

Att leva i en familj som präglas av hedersnormer innebär inte nödvändigtvis att man upplever att man lever med våld och förtryck. Dels kan krav, förväntningar och kontroll som bygger på tankar om heder så som val av kläder, vänner, utbildning, yrkesval och partner vara så integrerat i individens förhållningssätt till vardagen att tanken på att gå emot familjens önskan är helt främmande. Dels kan våld och förtryck aktualiseras först när en individ begått en normöverträdelse. Lever man i en familj där hedersnormer är centrala vet man ofta vilka gränser som inte får passeras, och kan på så sätt undvika bestraffning. Detta sker inte sällan på bekostnad av individens egna önskemål om hur den vill leva sitt liv.

Många av våra informanter har vuxit upp i hem där våld och hot om våld varit ständigt närvarande. Flera informanter berättar att våldet använts i uppfostringssyfte och framför allt aktualiserats när de brutit mot en norm, ifrågasatt föräldrars beslut eller visat tecken på för mycket egen vilja. Föräldrarna har själva inte sett det som att de använder våld mot sina barn, utan att det är en konsekvens barnen måste vara beredda på när de utmanar tydliga förhållningsregler och föräldrarnas auktoritet. I vissa familjer beskrivs pappan som den pådrivande i det bestraffande våldet och den som utdelar slag, medan båda föräldrarna och ibland syskon varit delaktiga i fysiska och psykiska bestraffningar och tillrättavisande i andra familjer.

Samtliga informanter som har erfarenhet av fysiskt våld i hemmet berättar att slag har använts för att tillrättavisa dem så länge de kan minnas, men att våldet

eskalerat med åldern, i takt med att de ifrågasätter föräldrarnas beslut och efterfrågar större självständighet. I vissa fall har det fysiska våldet minskat med åldern, för att ersättas med ökat psykiskt våld där hot om våld, uteslutning och skam- och skuldbeläggande använts för att uppnå lydnad.

Förutom fysiskt våld i form av slag, knuffar och sparkar berättar våra informanter om andra typer av våld och bestraffningar när de inte skött sig enligt föräldrarnas vilja. Det kan handla om att bli inlåst, få utgångsförbud, förbjudas umgänga med vissa personer, bli hånad, utskälld, skuldbelagd, få telefonen konfiskerad, bli spolad med kallt vatten, förbjudas att arbeta eller förvägras tillgång till pengar.

Det som kunde utlösa bestraffningar var sådant som att komma hem för sent, få ett dåligt betyg, ifrågasätta föräldrars åsikter, missat att göra en hushållssyssla, ha på sig fel kläder eller setts med fel person ute, eller som Nadja och Fatima vittnar om – när de berättat för skolpersonal om missförhållanden hemma. I Fatimas fall innebar det att hon blev utskälld och förbjöds att besöka skolkuratorn igen. I Nadjas fall fick det långt värre konsekvenser: hon tvingades hoppa av gymnasiet och blev inlåst i flera månader. Att blanda in utomstående kring missförhållanden hemma är ett starkt tabu i en hederskontext, eftersom det påverkar familjens anseende negativt.

Flera informanter beskriver en vardag där föräldrarna kontrollerade dem på olika sätt för att de inte skulle gå över gränser som föräldrarna satt upp. Många föräldrar har krävt full insyn i hur deras barn rör sig utanför hemmet. De behövde ständigt vara beredda att svara i telefonen och avrapporterade var de befann sig och med vilka de var. I vissa fall var de tvungna att alltid ha sin GPS på mobiltelefonen påslagen så att deras förflyttningar kunde följas i realtid. Fatimas föräldrar krävde även att hon uppvisade sitt kontoutdrag för att de skulle kontrollera hur hon spenderade sina pengar – det var ett krav för att hon skulle tillåtas ha ett extrajobb under gymnasiet.

Hemlighållande och anpassning för att undvika konflikter

Generellt beskriver våra informanter att de från tidig ålder lärt sig att anpassa sig efter familjens normer, men de har också utarbetat strategier för att hemlighålla delar av sina liv för att kunna göra sådant de ville. Det kan till exempel handla om att ljuga om vilka platser man befinner sig på och vilka man umgås med, eller att byta om till kläder man vet inte skulle godkännas av föräldrarna när man är i sällskap med vänner.

De MUCF intervjuat beskriver anpassning i både större och mindre avgörande val, för att inte provocera föräldrarna och skapa konflikt eller ytterligare begränsningar. Några har känt sig tvungna att välja gymnasieutbildning efter föräldrarnas önskemål för att slippa osämja. Flera beskriver att de undviker vardagliga konfrontationer genom att anpassa vilken musik de lyssnar på i sin familjs närvaro, vilka böcker de tar med sig hem och vilka tv-program de tittar på.

En av informanterna, Yussuf, är till exempel noga med att dölja flera bitar av sitt liv för sin starkt religiösa pappa. I pappans ögon är icke-muslimer ”kuffar” och fiender, och han accepterar inte tecken som tyder på att Yussuf ansluter sig till den felande sidan. Yussuf har ett stort intresse för heavy metal. Han skulle helst vilja ha långt hår och klä sig i stil med sina idoler och gå på konserter. Han vet dock att hans pappa aldrig skulle acceptera den stilen eller att han ens lyssnar på sin favoritmusik. Därför lyssnar han på sin musik i smyg, och han byter fortfarande i vuxen ålder, om till jeans och skjorta innan han kommer hem, eftersom han tror att hans pappa skulle kunna bli hotfull om han såg de t-shirtar med bandtryck som han klär sig i utanför hemmet. Det personliga uttrycket blir för Yussuf och flera andra informanter en anpassning till det som är kollektivt accepterat. Informanternas generella inställning har dock varit att det kostar dem mindre att följa föräldrarnas vilja, än att strida för att själva bestämma val av till exempel utbildning, kläder och mediekonsumtion.

Psykiskt våld och skuldbeläggande

Trots berättelser om extremt fysiskt våld lyfter flera informanter att det psykiska våldet sätter djupare spår och påverkar deras självkänsla och mående mer än det fysiska våldet. Det psykiska våldet är också mer förekommande. Upprepade budskap om att man är en skam när man har begått ett snedsteg från de som står en närmast är svårt att värja sig emot. Andra informanter menar att deras familjer inte besitter något våldskapital, men att skambeläggning, eller hot om att inte komma till paradiset eller himlen och ett latent hot om att inte platsa i den kollektiva gemenskapen, gjort att de anpassat sig efter kollektivets normer för att få höra till. Några informanter lyfter att de skött sig exemplariskt och därför kunnat undgå bestraffande våld, men att de istället begått våld på sig själva genom att ständigt lyda och stå tillbaka. På så sätt är uttalat eller outtalat hot om våld eller hot om utfrysning ett effektivt redskap, och vetskapen om vad man skulle kunna utsättas för har begränsat våra informanter att göra fria individuella val och planera sin framtid utifrån sina önskemål.

Detta betyder inte att de vuxit upp i kärlekslösa hem. De flesta informanter beskriver varma familjer med stark gemenskap och att de tror att föräldrarna agerat på det sätt de trott varit för deras eget bästa. Men de beskriver samtidigt att det inte funnits utrymme att göra misstag och att föräldrarna inte tagit deras känslor, tankar och vilja i beaktning i olika beslut som direkt berör dem.

Svårt att bryta sig loss från familjens värderingar

MUCF:s informanter har från tidig ålder lärt sig att anpassa sig till kollektivistiska strukturer. Respekten för föräldrarnas beslut är stark, och de har socialiserats i en kontext där det är tydligt att deras egen önskan är underordnad kollektivets. Barn i hederskontext fostras ofta in i en stark lojalitet med den egna gruppen och i en misstro mot majoritetssamhällets institutioner som i flera fall utmålas som ett hot mot den egna gruppens normer och värderingar. Flera informanter berättar att de levt med en rädsla för konsekvenser av att anförtro

sig till någon utanför kollektivet, eftersom det skulle kunna utsätta familjemedlemmar för samhällets insatser och skada familjens heder (jfr. Brå 2019). Sedan barnsben har de lärt sig att lojaliteten mot den egna gruppen är primär. För våra informanter har det varit tabu att be utomstående om hjälp när de upplevt våld och förtryck. En annan anledning till att de dolt sin utsatthet för vänner och andra vuxna i deras närhet är att de vill vara ”normala”.

Att passa in i det svenska sekulära samhället har för många varit en utmaning. De balanserar mellan de normer som råder hemma och de normer som råder i skolan och bland vänner. De kan sympatisera med båda normsystemen, men har svårt att sammanföra dem och lever mellan två världar som de bär ansvar att skydda från varandra. Genom att dölja det som sker hemma får de delvis att känna sig normala i förhållande till vänner som lever utan begränsningar och våld, dels vill de inte att föräldrarna uppfattas som annorlunda och elaka. De har själva stor förståelse för sina föräldrars agerande, men misstänker att ingen utanför deras kontext skulle förstå.

Andras önskemål värderas högst

Många yrkesverksamma som MUCF intervjuat lyfter att barn som anpassat sig till kollektivets gängse normer, som till en början handlar om hur de ska klä sig och vilka de ska leka med, har svårt i ett senare skede att värja sig mot mer livsavgörande krav, så som val av studier och partners. Att växa upp i ett värderingssystem där normen är att främst ta andras önskemål i beaktning, gör att man varken tränar på förmågan att bryta mot kollektivets förväntningar eller lyssna på vad man själv vill. Att fostras i att sätta andras vilja främst, gör det sannolikt svårt att följa sin inre önskan om det innebär att man sviker sina närmaste. Att gå emot kollektivet kan vidare innebära uteslutning ur gruppen, eller vara förenat med fara för livet. Att följa kollektivets normer kan därför uppfattas som det enda alternativ man har (jfr. Cinthio & Ouis 2021). Familjen och släkten är trots allt individens trygghet. Flera informanter berättar att de inte kunnat föreställa sig ett liv utan den starka gruppsammanhållningens fördelar - de sociala sammankomsterna, att man hjälper varandra ekonomiskt och praktiskt, att man aldrig behöver vara ensam. Den starka tillhörigheten är dock hotad för de som inte lever efter kollektiva förväntningar. Denna bakgrund är viktig att ha med sig för att förstå informanternas förhållningssätt till sin normbrytande sexuella läggning eller könsidentitet.

4

”Jag är inte som jag borde vara”

MUCF:s informanter har sedan barnsben burit på en idé om att homosexualitet är fel, att det är något **andra** ägnar sig åt och inte får tillhöra den egna gruppen. Detta har kommunicerats på olika sätt. Hbtq-frågor har varit ett ämne man inte diskuterat eller befattat sig med hemma, förutom i de sammanhang man direkt konfronteras med hbtq-personer på till exempel tv eller en prideparad – då avfärdas det som sjukt, smutsigt, skamligt och fel. Religiöst fördömande av homosexualitet beskrivs också som återkommande, likväl som ett starkt fokus på traditionella könsnormer, äktenskap och vikten av att ”föra familjen vidare”. Några informanter har växt upp i eller har föräldrar som invandrat från länder där avsmak för homosexualitet inte bara är en individuell åsikt, utan där hela samhället fördömt samkönad kärlek och där det är straffbart med döden. Detta har förstärkt tabut och stigmat kring homosexualitet.

Flera av MUCF:s informanter upptäckte redan som barn en nyfikenhet och dragning till klasskamrater av samma kön. Generellt har den förbjudna tanken att de är homosexuella befästs i tidiga tonåren. Det har blivit tydligt i takt med att kompisar intresserat sig för det motsatta könet. De har motvilligt insett att deras kompisar känner för det motsatta könet känner de själva för personer av samma kön. Den insikten har resulterat i ”panik”, förfäran och oro över att inte kunna leva ett ”normalt liv” och en rädsla för familjens reaktioner.

Informanternas familjer har främst visat negativ inställning till homosexualitet, och därför ligger fokus i detta kapitel på att beskriva deras homofobi, även om vi kan förutsätta att de haft en negativ syn på hbtq-personer generellt. Familjernas homofobi är också det som fått starkt fäste hos våra informanter under uppväxten. En informant landade i vuxen ålder i att hon är queer, och en annan informant i att hon var transkvinna. Under ungdomstiden låg deras oro dock i att de, likt våra andra informanter, kände samkönad attraktion och att deras familjer var homofientliga.

Homosexualitet som smutsigt och avskvärt

Hur vi uppfattar oss själva och vår sexualitet beror på vilka normer och värderingar som kommunicerats till oss under våra liv. För våra informanter har det inte rått några tvivel om att deras sexuella läggning skulle innebära ett problem för familjen. Det har kommunicerats på mer subtila sätt genom till exempel en ovilja att prata om homosexualitet, till mer direkta uttalandet om att det är skamligt, smutsigt och syndigt, och att homosexuella förtjänar dödsstraff. Dessa förhållningssätt har stärkt våra informanternas övertygelse om att de är en skam och att de behöver dölja sin sexuella läggning för sina närstående.

Fokus på heterosexuell kärlek

Johan och Erik menar att det inte var specifika händelser eller ett uttalat förakt mot hbtq-personer som fick dem att förstå att deras sexuella läggning aldrig skulle accepteras hemma. De "bara visste" att det inte skulle accepteras, genom spontana utlåtanden som "usch" när en homosexuell person visas på tv, att man snabbt bytte kanal när homosexuell kärlek skildrades, och den besvärande och talande tystnaden som rådde när hbtq-frågor togs upp av någon utanför familjen.

Framför allt understryker de att de ideal de eftersträvade var nära sammantvinnade med heteronormen. Det var alltid heterosexuell kärlek som hyllades och i kyrkan vigdes bara heterosexuella par. Det fanns som Johan uttrycker det "aldrig utrymme att tänka på homosexualitet" i den starka gudstro och de församlingsaktiviteter som utgjorde hans vardag. Erik och Johans bild av "det goda livet" och deras framtidsplaner var starkt förenat med heterosexualitet. Att hantera homosexualitet som att det inte finns och fokusera på heterosexuella relationer talade sitt tydliga språk kring vilken typ av kärlek som var moraliskt accepterad.

Att tänka på framtiden utifrån ett heterosexuellt äktenskap med någon inom församlingen var det enda möjliga för Erik och Johan. I skolan fick Johan dessutom lära sig att homosexualitet är ett sjukdomstillstånd. Sidorna i biologiboken som diskuterade annat än heterosexualitet var igenklustrade – det var något han och hans klasskompisar på den firereligiösa skolan skulle skyddas från.

Prideparader och tv-program möts med avsky

I likhet med Johan och Erik beskriver flera av våra informanter att homosexualitet var ett tabubelagt ämne förknippat med obehag. Det fördes aldrig på tal hemma, förutom i de situationer då man blev direkt konfronterad med det. Till exempel när homosexuell kärlek skildrades i tv-program, eller när familjen stötte på personer som öppet demonstrerade sin hbtq-identitet på stan. Då kommenteras det med avsmak och avsky, ofta med hänvisning till att det är moraliskt fel utifrån heliga skrifter, till exempel att det är haram (oacceptabelt eller förbjudet i islamsk lag), eller att det inte var så Gud skapade människan. Joseph beskriver hur hans familj förhöll sig till homosexualitet:

"Det finns inget ord för det [homosexualitet]. Det är alltså så stor synd och så stor skam mot familj och släkt att det inte finns på kartan att det här ska existera. Det var ingenting man pratade om. Däremot när det kom upp... om någon trans- eller gayperson dök upp på tv så var det "det där är äckliga personer". När det var män som höll varandra i handen, vare sig det var på tv, film eller på stan, så sågs det med äckel. Jag förstod att det som jag känner inte får komma upp till ytan utan det här är något jag får leva med förträngt inombords för resten av livet."

Eftersom Josephs närstående så tydligt demonstrerade sitt äckel för homosexuella förstod Joseph att han skulle betraktas med avsmak om han öppet visade vem han var. Att permanent dölja vem han var det enda alternativ han kände att han hade.

Flera informanter beskriver, likt Joseph, att det är i samband med prideparaderna som det blivit konkret och tydligt hur deras familjer förhåller sig till hbtq-personer, men att det annars undveks som samtalsämne. När hbtq-personer offentligt står upp för sin rätt att älska vem de vill, påpekar familjen att de inte delar den meningen. Fatima tror att det hade dröjt längre upp i åldern innan hon fick bekräftat hur avskyvärd hennes sexuella läggning var i familjens ögon, om det inte vore för prideparaden:

”Det hade nog inte kommit på tal om det inte var för prideparader och så. Jag tror inte det hade kommit på tal annars förrän jag blev lite äldre. Men när jag var yngre så vet jag när det kom på tal, när det var sånt som ifall de hade sett en regnbåge eller att någon hade på sig regnbåge så talade de väldigt illa om det. Det var väldigt äckligt. De ska till helvetet, det är synd.”

Öppenheten kring hbtq-frågor i Sverige, synliga hbtq-symboler i det offentliga rummet och hbtq-personers medverkan i media innebär att föräldrarna inte kunnat skydda sina barn från en världsbild som krockar med deras egen. I dessa krockar har barnen från tidig ålder fått ta del av familjens förakt mot de som bryter mot heteronormen.

Språkbruk, berättelser och indirekta varningar

När hbtq-personer förts på tal i informanternas familjer har nedlåtande benämningar använts, så som ”sådana där”, med ett underliggande budskap om att de är mindre värda. Flera informanter berättar vidare att det inte finns något ord för homosexualitet som inte är nedlåtande på deras och/eller föräldrarnas modersmål, och att det har färgat deras inställning till sig själva och andra homosexuella. När man inte kan prata om eller ens tänka på sig själv på sitt modersmål annat än på ett nedlåtande sätt, och ingen annan i familjen skulle kunna referera till den man är utan förakt, är det svårt att värja sig från slutsatsen att tillhöra en sämre sorts människa.

Familjernas attityder kom också till uttryck genom att prata om homosexuella släktingar eller bekanta på ett föraktfullt sätt. Emma har en homosexuell släkting i pappans hemland. Hemma pratades i nedlåtande termer om att han var ”fjollig” och man gjorde sig löjlig över hans brist på manlighet och oförmåga att träffa en kvinna. Emma fruktade att hamna i samma respektlösa ställning som honom om hennes sexuella läggning blev känd för familjen. När Emma som tonåring försökte undersöka familjens allmänna inställning till hbtq-frågor genom att föra ämnet på tal fick hon svar som ”usch, varför vill du prata om det, varför bryr du dig om såna?”, vilket födde en oro kring hur hennes homosexualitet skulle tas emot. Språkbruket kring hbtq-personer och den hånade släktingen gjorde att hon tänkte att ”det är så här min familj kommer att behandla mig om jag är en av dem [hbtq-personerna].”

Nadja berättar, till skillnad från andra informanter, att hennes familj explicit sökte sig till prideparader för att demonstrera sin avsky för hbtq-personer:

”När jag var liten brukade min pappa ta med mig till prideparaden för att håna folk, ibland tillsammans med andra släktingar. Mormor och morfar kunde i sin tur säga att ”såna där” borde skjutas, om de till exempel såg kända öppet homosexuella personer på tv. [...]. Jag brukade, speciellt när jag var äldre, få höra av mina föräldrar att de var rädda att jag skulle bli ”en sån där” och att det inte kunde vara så.”

Nadja tror att familjen misstänkte att hon var lesbisk och att deras tydliga demonstration mot hbtq-personer var en varning direkt riktad mot henne. I tidiga tonåren tog Nadjas mamma regelbundet upp kollektivets intolerans för homosexualitet, och det tolkar Nadja som ett försök att skydda och varna henne för att visa att hon var lesbisk.

Likt Nadja berättar andra informanter om att deras familjer berättat historier om vilken bestraffning homosexuella förtjänar och att det tjänat som påminnelser om att de inte kan vara öppna med sin sexuella läggning. MUCF har tagit del av flera exempel där föräldrar berättat för sina barn om hur homosexuella släktingar inte har ”kunnat räddas” och ”försvunnit”. Yussufs pappa tog regelbundet upp att homosexuella hängs i hans hemland, och att han tycker att det är ett rättmätigt straff för deras synder. Yussuf förbjöds också att umgås med en kompis som hade långt hår eftersom det var ”böigt” och han riskerade att smittas och själv bli en ”rövknulle” om inte kontakten upphörde.

Två av våra informanter, Ali och Sarah, är uppvuxna i ett land i mellanöstern där sexualitetens enda lagliga sfär är inom det heterosexuella äktenskapet. Det var inte bara deras familj som såg homosexualitet som **haram**, utan ”hela samhället var emot homosexuella” som Sarah beskriver det. Ali och Sarah var övertygade om att deras homosexualitet skulle kunna leda till döden om de inte dolde det väl, eftersom det var känt för dem att andra fått betala med livet när deras homosexualitet blivit känd.

Att höra berättelser om vad homosexuella råkat ut för eller vilka straff de förtjänar är även vanligt bland de hbtq-ungdomar som söker sig till stödorganisationer. Dessa berättelser fungerar som påminnelser om vad som händer de som bryter mot heteronormen, och är en del av ett ständigt pågående förtryck. Dessa typer av indirekta hot skapar rädsla och har varit ett effektivt sätt att kontrollera våra informanter och få dem att utesluta att öppet demonstrera sin sexuella läggning. Detta är också ett sätt för föräldrarna att varna barnen för att offentliggöra sin sexuella läggning, så att de inte hamnar i ett läge där de behöver utsätta dem för repressalier.

”Det tillhör inte oss”

För flera av våra informanters föräldrar har det varit viktigt att barnen känner stark tillhörighet till deras kultur och inte ”försvenskas” och frångår det som är gruppens gemensamma normer genom att anamma svenska förhållningssätt

och vanor. Den sexuella friheten och acceptansen för hbtq-personer som råder i majoritetssamhället står i stark kontrast till det våra informanter har lärt sig att de tillhör och är.

Förutom en allmän negativ inställning till hbtq-personer berättar flera informanter att homosexualitet behandlats som en avvikelse som inte existerar inom deras grupp. Bahar berättar att vid de få gånger homosexualitet benämndes hemma så var det i termer av en svensk eller västerländsk företeelse. Invandrare som är öppna homosexuella har enligt detta synsätt smittats av omoraliska svenska sedvänjor och har glömt varifrån de kommer.

För Ibrahim är en stark tillhörighet till ursprungslandets kultur viktig även fast han har levt nästan hela sitt liv i Sverige. Han menar att hans primära kulturella identitet är som muslim från mellanöstern, och därför behöver hans homosexualitet stå tillbaka, eftersom de inte går att kombinera. Ibrahims perspektiv sätter fingret på något som är framträdande för informanternas situation – de upplever att deras sexuella läggning eller könsidentitet inte går att kombinera med en tillhörighet i kollektivets gemenskap. Den villkorade acceptansen och tydligheten kring vad som tillhör och inte tillhör den större kulturella gemenskapen gör att de känner sig avvikande och ”fel”.

Eftersom Bahar kände attraktion till tjejer redan i tidiga tonåren drog hon som ung slutsatsen att det var något fel på henne, att hon på något sätt var sjuk, eftersom hon lärt sig att homosexualitet inte existerar i det land familjen kommer från:

”De kunde kommentera då och då, de uttryckte... de var alltid väldigt dömande ”svenskar är så”. Och då blev det intryckt i mitt huvud att det är något fel på mig. Jag är inte som jag borde vara”.

På liknande sätt berättar Joseph att homosexualitet inte existerade, och inte fick existera, inom hans grupp. Under uppväxten hörde han aldrig talas om någon homosexuell inom hans kollektiv eller från deras ursprungsland. När han blev äldre kom en person från kollektivet ut som homosexuell. Personen i fråga förlorade all respekt och sin sociala plats, och fick leva sitt liv utanför kollektivets gemenskap. Hans homosexualitet uppfattades som en kränkning mot gruppen.

Erik har svensk bakgrund, och delar därför inte Joseph, Bahar och Ibrahims erfarenhet av att homosexualitet skildrades som en kulturellt främmande och geografiskt specifik sexuell läggning. Däremot fanns det inom hans kollektiv på ett liknande sätt en tanke om en uppdelning mellan folk på utsidan och insidan av församlingen, och att de lever efter olika mallar. Attityden mot hbtq-personer var att ”folk får väl leva som de vill, men så här gör inte vi. Det tillhör inte oss. Och även om folk får göra som de vill så får de också ta konsekvenserna av det”, berättar Erik. Konsekvenserna av att leva som homosexuell var att hamna i helvetet, och det hotet upplevde Erik som reellt. Förutom att gå miste om ett evigt liv efter döden tillsammans med sina nära och kära, visste Erik att tillträdet till det inneslutande kollektivet och familjen skulle klippas om det avslöjades att han var homosexuell.

Johan berättar också att tanken på att vara homosexuell **och** tillhöra den kollektiva gemenskapen var omöjlig, och att hans känslor för killar därför måste avlägsnas:

”Jag förhandlade mycket i mina böner ”ta bort det här från mig, det här borde inte finnas [...]”

På frågan om Johan kunde finna stöd hos någon utanför familjen och församlingen berättar han:

”Jag formulerade det aldrig på det sättet för mig själv i den åldern, utan formulerade det mer som ett teologiskt problem. Är det här ok? Vad tycker Gud? Jag hörde aldrig av mig till någon om att min familj tyckte att det här var fel. Jag hade ju inte den uppfattningen själv heller. Jag brottades med det själv. Det var jag som brottades med Gud, inte med min familjs acceptans.”

Johan tyngdes inte bara av kollektivets inställning till hbtq-personer, utan främst av att han inte kunde vara och känna på ”rätt sätt” och vara den Gud ville att han skulle vara. Som troende upplevde han att han var besatt av en demon. En demon som berövade honom möjligheten att leva i enighet med de värderingar hans sociala krets lutade sig mot och som han själv starkt kände att han tillhörde.

Erik berättar likt Johan att hans tankar cirkulerade kring hur han skulle passa in i heteronormen:

”Mina tankar var kring hur jag kunde få det här normala livet med en kvinna och hela den grejen. Så jag tänkte att jag kan aldrig berätta det här för någon, för vilken kvinna vill vara med en man som också gillar killar? Så det var en tanke jag hade. Att jag skulle vara singel resten av livet. Sen tänkte jag att allt det här skulle försvinna och Gud skulle ingripa.”

Erik försökte sträva efter att passa in i kollektivet genom att dölja hur han kände, men han hade också en förhoppning om att Gud skulle se till att han återfann sin plats i tillhörigheten och ta bort hans homosexualitet.

När det är religiöst och kulturellt motiverat att homosexualitet är syndigt, har våra informanter likt Erik, funnit det svårt att rättfärdiga sin identitet och samkönade attraktion. Särskilt eftersom så många positiva delar av deras liv utgått från religion och kulturella uppfattningar, som de känner stark tillhörighet till. Därför har de haft inställningen att de behöver förändras, och att de själva är den felande länken.

Skuld, skam och internaliserad homofobi

När den sociala gemenskapen och språket som används mellan gruppmedlemmar är hbtq-fientligt, och när det inte finns några positiva ord för att beskriva homosexuell kärlek, är det svårt att värja sig från tanken om att man är fel, smutsig och avvikande. De MUCF intervjuat har levt med en påtaglig känsla av skam över vilka de är.

Att uppleva skam innebär att individen internaliserar omgivningens fördömande av att inte leva upp till gängse normer och upplever därför känslor av självhat och själväckel (Ouis 2021b). Skuld kommer ur tanken att man har begått fel och är ofta en reflektion över skammen. En internaliserad homofobi innebär att man tar över kollektivets syn på homosexuella och med det tycker att man själv är äcklig, fel och smutsig och inte förtjänar respekt. För våra informanter har skulden och skammen inte varit knutna till tillfälliga snedsteg eller normöverträdelser. De har levt med ett självförakt och en känsla av att vara smutsig 24 timmar om dygnet.

Internaliseringen av familjens och kollektivets homofobi har inte bara inneburit ett självförakt, utan också att föraktet projicerats på andra hbtq-personer. Erik hatade sig själv, men provocerades även av hbtq-personers öppenhet och stolthet:

”Jag har insett att ett sätt för mig att hantera att jag var homosexuell var att hata på det. Jag kan fortfarande hata mig själv eller tycka att jag är äcklig för att jag vill vara med killar. När jag var yngre var det mer att jag hade svårt att förstå folk som kunde vara stolta över det, för jag visste att jag aldrig skulle kunna prata så. [...] Jag kände ett agg emot dem, för jag var väl avundsjuk och kände att jag kommer aldrig att få känna det där. Och jag var ganska arg.”

Erik försökte kompensera för sina känslor för killar genom att bli en bättre person och mer engagerad i religiösa aktiviteter, men framför allt bad han konstant Gud om förlåtelse för sina känslor. Han beskriver en ond cirkel av skuld, eftersom känslorna inte gick över och han aldrig kunde sona sin synd. Flera personer beskriver att det är väldigt svårt att göra sig av med skammen och känslan av att vara äcklig, eftersom det sitter så djupt rotat i dem att deras känslor är smutsiga. Erik kan fortfarande hata sig själv, och Johan menar att skammen ”sitter kvar i kroppen” än idag, trots att de båda brutit med sina tidigare liv och lever öppet med sin sexuella läggning.

Yussuf associerar homosexualitet med något avskyvärt, och trots att han känner attraktion till män vill han inte identifiera sig som homosexuell. Maria och Yussuf beskriver att homosexuell kärlek var så tabu och skrämmande för dem under uppväxten att de inte kunde befatta sig med tanken. Båda beskriver att de helt stängde av romantiska känslor och tillät sig inte ens närma tankarna på sensuell attraktion. Maria kom till slutsatsen att hon var asexuell och Yussuf tänkte att kärlek inte var för honom. Ett liv som evigt singel och utan kärlek var en mer överkomlig tanke än den motbudande föreställningen om att vara homosexuell.

Emma tilldelades det juridiska könet pojke vid födseln, men identifierar sig idag som kvinna. Hon kämpar med en konstant känsla av att hon inte är värd något, vilket hon själv menar är en reflektion av familjens inställning till hbtq-personer. Hon beskriver ingående att hon inte upplever sig förtjäna kärlek eller att ens se fin ut och klä sig i kvinnokläder:

”Jag har aldrig vågat ha klänning även om jag kanske skulle vilja, men jag vet att det inte går hemma, och jag känner mig inte värd det heller. Det är mycket det här med vad jag är värd”.

För Emmas del tar den internaliserade hbtq-fobin sig också starkt uttryck i att hon regelbundet söker sig till män som behandlar henne illa eftersom hon uppfattar att det är det enda hon förtjänar:

”Det enda självskadebeteende jag hållit på med är just det här med att man undervärderade sig själv. Man tillåter att män ska säga åt en vad man ska göra. Typ går in på Grindr² och börjar prata med män och säger typ ”du kan göra vad du vill med mig”, det är ju också ett självskadebeteende. Man tänker liksom ”ingen bryr sig om mig” så du kan göra vad du vill [...] Men ibland handlar det om att jag tänker att jag ändå inte är värd någonting men går tillbaka till att jag vill ha njutning och tänker att det här är det enda jag förtjänar.”

Från yrkesverksamma har vi fått ta del av liknande berättelser om personer som accepterar nedvärderande behandling av partners och grova sexuella övergrepp. Individerna ifråga har uttryckt att de inte förtjänar något annat och får vara nöjda med att någon vill vara nära dem överhuvudtaget. Detta gäller framför allt transpersoner, men vi har också tagit del av liknande berättelser om homosexuella män som lever i hederskontext.

Internaliseringen av familjens och kollektivets homo- och transfobi innebär att man ser sig själv som den felande, den som står i skuld och förtjänar bestraffning, och förmår inte att se att de som behandlar en illa eller visar intolerans handlar fel. Skulden och skammen av att inte passa in i heterocisnormen har även gjort att de intervjuade hbtq-personerna känt att de behöver sona sitt ”brott”, eller kompensera för sin homosexualitet eller normbrytande könsidentitet. Till exempel genom att vara extra hjälpsam hemma, sköta sig exemplariskt i skolan, arbeta extra på lov och helger och ge pengarna till föräldrarna. Känslan av skuld kan också resultera i att de försöker väga upp sin ”synd” genom att tillmötesgå föräldrarnas förväntningar och till exempel inte ta strid för sådant som att själv välja gymnasieutbildning eller andra viktiga livsval.

”Jag kan inte svika familjen”

De intervjuade hbtq-personerna har inte bara tyngts av skam kring sin sexuella läggning under uppväxten. De har även känt ett stort ansvar för vad deras sexuella läggning skulle innebära för deras familjer. Flera har oroats av tanken på att inte kunna ta hand om föräldrar och syskon om de inte längre är välkomna i sina hem. Tanken på att såra sina nära och kära beskrivs också som för tung att bära, och de vill inte utsätta föräldrar, syskon och övrig släkt för skammen och besvikelsen det skulle innebära att ha en homosexuell familjemedlem.

² Grindr är en dejtingapplikation för icke-heterosexuella män som vill träffa andra icke-heterosexuella män.

Som äldsta sonen i familjen bar Joseph ett ansvar att ta hand om sin mamma och syskon, särskilt sedan hans pappas död. Att dölja sin sexuella läggning var, som han såg det, ett sätt att visa familjen omsorg, eftersom hans sexuella läggning skulle såra hans mamma och skada familjens anseende:

”Jag kunde inte svika familjen. I och med att jag är den äldsta sonen så fanns det krav på att jag skulle föra familjenamnet vidare och att jag skulle vara en god förebild för mina yngre syskon och att jag skulle gifta mig och få barn och ta hand om mamma och hela den biten [...]. Så när jag väl förstod att jag attraherades av killar så visste jag också vad det innebar. Jag skulle uteslutas ur gemenskapen och göra min mamma och familj besviken. Det var inget som fick komma upp till ytan, jag försökte trycka undan det så mycket som möjligt [...]. Jag hade inget val, det fick inte existera, så jag var tvungen att trycka undan det och fokusera på annat.”

Joseph tog ett stort ansvar hemma, jobbade mycket och bidrog till familjens ekonomi och skötte sig exemplariskt i skolan. Samtidigt hade han en ständigt gnagande känsla av skuld:

”[...] jag försökte vara den perfekta sonen och hjälpte mamma mycket. Hon har knappt gått i skolan och hade svårt att läsa och skriva, men kunde en del svenska. Efter att pappa gick bort tog vi barn ett större ansvar hemma och hjälpte mamma med olika brev och ärenden till Försäkringskassan och så. Så det här var också en aspekt av att jag lovade mig själv att aldrig leva ut min homosexualitet. Det var ju att ta hand om mamma, hon klarade sig ju inte själv.”

Bahar visste också att familjen inte skulle acceptera hennes sexuella läggning, samtidigt som de inte skulle klara sig utan henne. Hennes föräldrar led av ohälsa, och hon tog ett stort ansvar för sina småsyskon och skyddade dem bland annat från mammans våld. Fatima var i likhet med Bahar sina yngre syskons trygghet och de behövde henne för att klara både skola, vardag och föräldrarnas förtryck. För Joseph, Bahar och Fatima rådde det inga tvivel om att de bar ett ansvar gentemot sina familjemedlemmar som omöjliggjorde att komma ut som homosexuella.

Även yrkesverksamma vittnar om att ungdomar som lever i familjer där våld och kränkningar förekommer känner ett stort ansvar för familjens välmående, och att det därför blir otänkbart att bryta upp från småsyskon som far illa. De drar sig för att söka stöd och hjälp och fortsätter att leva i förtryck och för att kunna skydda och vara ett stöd för syskon.

Ibrahim känner att han står i stor tacksamhetsskuld till sina föräldrar och kan inte tänka sig att utsätta dem för den besvikelse hans sexuella läggning skulle innebära. De har tagit sig till Sverige för att kunna erbjuda honom och hans syskon ett bättre liv. De har uppoffrat sina egna karriärer och lämnat en stor släkt bakom sig i ursprungslandet. I gengäld till de uppoffringar hans föräldrar har gjort, ser Ibrahim det som sin skyldighet att inte ”skylta med” sin sexuella läggning,

eftersom det skulle såra hans föräldrar och utmana deras kulturella normer och tillhörighet.

I samtal med yrkesverksamma får vi också ta del av berättelser där ungdomar är väldigt måna om att inte göra sina föräldrar, och framför allt sina mammor, besvikna. Eftersom mammorna företrädesvis har ansvar för barn och barnuppfostran är de rädda för att deras mammor både ska skuldbelägga sig själva och bli skuldbelagda av andra över att de misslyckats i sitt föräldraskap om de kommer ut som hbtq-personer. I den ekvationen görs ofta valet att avstå från att öppet visa vem man är.

Det är med andra ord väldigt svårt för hbtq-personer i hederskontext att tänka på sin sexuella läggning eller könsidentitet bara utifrån sig själva. De MUCF intervjuat uttrycker att de "hellre" förnekade sig rätten att uttrycka vilka de var än att orsaka hela sin familj skada. De starka känslomässiga banden till familjen gör att man tar stort ansvar för familjemedlemmars mående. Uppfattningen att hbtq-personer är fel, smutsiga och skamliga har också inneburit att våra informanter har sett sig själva som "problemet" som måste åtgärdas, inte sina familjers inställning till hbtq-personer. Därför har våra informanter lagt stor möda på att både förneka, försöka råda bot på och dölja sin sexuella läggning, genom olika strategier och på olika sätt.

5

Strategier för att gå under radarn och dölja sina känslor

Att hemlighålla sådant som kan påverka familjens anseende negativt är vanligt i sammanhang som präglas av hedersnormer. Med bakgrund i den rådande hbtq-fobin i informanternas familjer och det ansvar de känt för sina närståendes välmående och anseende om deras sexuella läggning blir känd, är det lätt att förstå att de strävade efter att passa in i heteronormen. För att kunna bibehålla relationen till familjen och undvika repressalier har de under många års tid försökt att råda bot på och dölja sin sexuella läggning.

”Jag kanske har fel”

De hbtq-personer som intervjuats beskriver att de under många år hade en önskan och en förhoppning om att hitta ett sätt att råda bot på sin samkönade attraktion. De yrkesverksamma som MUCF intervjuat vittnar också om att det är vanligt att ungdomar vänder sig till dem i förhoppning om att få hjälp att bota sin sexuella läggning, snarare än att hitta förhållningssätt att leva med den. Hoppet om att det ”bara är en fas” eller att de har fel kring sina känslor är också genomgående i flera av informanternas berättelser. För vissa har det dröjt till vuxen ålder innan de kan erkänna för sig själva att de är homosexuella. Yussuf finner det svårt att prata om sin attraktion till killar som homosexualitet. Den termen är tabubelagd för honom och han vill inte identifiera sig som homosexuell. Han håller fortfarande, vid 26 års ålder, öppet för att han en dag ska känna romantiska känslor för en tjej.

Några av våra informanter har ingått heterosexuella relationer eller dejtat någon av motsatt kön och försökt forcera fram känslor. Trots att intimitet med killar var förknippat med stort obehag för Maria hade hon pojkvän under flera års tid och försökte leva som heterosexuell. Johan beskriver på ett liknande sätt att han försökte intressera sig för tjejer för att kunna leva upp till de förväntningar både han själv och andra hade på honom:

”Ju äldre jag blev, desto större blev min önskan om att slippa det här [intresset för killar]. Det kulminerade runt 17–18 då jag försökte skicka ut trevare till tjejer i församlingen, för det fanns en så stark relationsnorm.”

Andra har funnit tröst i att tänka att de är bisexuella och att de kanske bara hittills inte blivit kära i någon av motsatt kön. Emma, till exempel, föreställde sig att bisexualitet skulle vara mer accepterat i hennes familj, eftersom man då ”inte gick hela vägen” och stängde dörren till ett heterosexuellt liv. Erik försökte också övertyga sig själv om att han var bisexuell, även fast han aldrig hade intresserat sig för tjejer:

”Det var mycket tankar ‘det här funkar inte, det här kan jag inte välja, jag får bara strunta i det’. Jag tänkte också att jag kanske hade fel. Att jag kanske var bi, att jag kanske också gillade tjejer [...] då tänkte jag att jag bara kunde välja en tjej istället, men jag fattar ju nu att det inte hade funkat.”

Tanken på att bara kunna bli kär i killar var för jobbig för Erik att bära, medan tanken på att vara bisexuell gav visst hopp eftersom han då skulle kunna ha en partner av motsatt kön. Yrkesverksamma berättar på liknande sätt att det inte är ovanligt att deras klienter initialt kommer med funderingar kring att de är bisexuella, men att det ofta visar sig att det varit en omförhandling i att inte gå ”hela vägen” in i den tabubelagda homosexualiteten. Med tiden har de hbtq-personer MUCF intervjuat också insett att de inte kan styra sina känslor till att attraheras av det motsatta könet. Det innebär dock inte att de övervägt att ”komma ut”, utan att de i stället lagt stor möda på att dölja hur de känner.

Hemlighållandet ger förutsägbarhet i en osäker situation

Att hemlighållandet varit viktigt för informanterna beror delvis på osäkerheten kring hur omgivningen skulle reagera på att de bryter mot heteronormen. Även om de under uppväxten var säkra på att deras sexuella läggning skulle innebära ett problem för familjen, visste de inte vad konsekvenserna skulle bli vid ett avslöjande, vilket Bahar sätter ord på:

”Det var väldigt intryckt i mitt huvud att jag aldrig skulle kunna ha det där livet. Jag tänkte att jag kunde njuta av känslan att vara kär, men jag kommer aldrig att kunna vara med en tjej, för det var en sån omöjlig grej. I åttan-nian tänkte jag att det inte finns en chans att detta någonsin kommer att lösa sig [...] jag visste att det inte skulle bli bra [om föräldrarna visste] men jag hade ingen aning om vad som skulle hända.”

Bahar, liksom de andra intervjuade, har under tonårstiden burit på en oro för familjens reaktioner om deras sexuella läggning skulle avslöjas. Samtidigt hade de svårt att avgöra vad konsekvenserna skulle bli. Så länge deras hemlighet bevarades kunde vardagen fortgå som vanligt, medan ett avslöjande innebar en oförutsägbarhet i vilken vändning livet skulle ta. Fatima beskriver till exempel att hon hade viss frihet i att umgås med sina tjejkompisar utanför skoltid. Tiden tillsammans med vännerna var ett av de få glädjeämnena i vardagen. Det umgänget skulle föräldrarna kunna förbjuda om de bedömde att hon begått en normöverträdelse. Flera av informanterna beskriver i linje med Fatimas resonemang att ett avslöjande kring deras sexuella läggning med säkerhet skulle innebära begränsningar i det sociala livet. Hemlighållandet bidrog på så sätt till att de minimerade riskerna för ökad kontroll eller bestraffning och gav en förutsägbarhet och någon slags trygghet i en väldigt otrygg situation.

För flera personer handlar hemlighållandet vidare om en inställning att hitta ett sätt att passa in i heteronormen. Hos Joseph befästes den förbjudna tanken på

att han var homosexuell i tonåren, i takt med killkompisarnas ökande intresse för tjejer. Därefter följde smärtsamma år där hans främsta fokus var hur han skulle kunna dölja hur han kände, eftersom han inte såg någon annan möjlighet än att leva ett till synes heterosexuellt liv och att ”hemligheten skulle följa med i graven”. Erik beskriver på ett liknande sätt att han under tonårstiden hela tiden strävade efter att kunna leva ett ” normalt liv”, vilket inte skulle vara möjligt om någon kände till hans hemlighet.

Erik och Joseph upplevde att livet så som de själva och andra föreställt sig det inte var möjligt som öppet homosexuell. Hemlighållandet var för dem en förutsättning för att kunna forma sina liv efter kollektivt rådande normer. Hemlighållandet handlar också om att bibehålla stabilitet i sitt liv, relationer till familjemedlemmar, kunna bo kvar hemma och undvika bestraffning.

Försöka vara som alla andra

Informanternas vardag handlade under flera års tid till stor del om att vakta sitt beteende så att ingen misstänkte att de var homosexuella. Till exempel genom att anpassa sig efter omgivningen, undvika andra hbtq-personer och samtal som rör hbtq-frågor, och med bestämdhet förneka sin sexuella läggning om någon försiktigt för frågan på tal. De har använt sig av olika strategier för att undvika situationer där de inte känner att de kan möta familjens förväntningar på heteronormativitet. Generellt beskriver informanterna en tröttsam charad där de ständigt var uppmärksamma på hur andra skulle kunna uppfatta dem.

Under sina ungdomsår försökte Joseph visa ett starkt yttre, vara som alla andra och han oroades ständigt över att säga eller göra något som skulle avslöja hans sexuella läggning. Att hela tiden vara medveten om hur han skulle kunna uppfattas utifrån blev ett naturligt förhållningssätt som han fortfarande har med sig:

”Det är något som sitter kvar idag, och det är att jag tänker två gånger innan jag säger något. Kan det uppfattas på fel sätt, kan någon luska ut? Någon omedveten handling, något som man säger, kan det uppfattas fel? Under hela den här tiden, under hela gymnasietiden var det här något jag tryckte undan. Försökte leva som alla andra så mycket som det gick utan att ha en flickvän eller ha de tankarna. Jag mådde inte bra, om man säger så, men försökte dölja alla mina känslor och försökte ha ett starkt yttre.”

En framträdande oro bland informanterna är också att försättas i en situation där man inte kan värja sig från familjens och kollektivets påtryckningar i att ingå i en relation med någon av motsatt kön.

Skjuta upp planer på giftermål

Gemensamt för informanterna är att deras föräldrar har uttalat tydliga förväntningar på att deras barn ska gifta sig, gärna så snart som möjligt efter gymnasiet. Eftersom äktenskapet i regel är kollektivets angelägenhet så har familj och släkt varit engagerade i att föreslå äktenskapspartner. Flera informanter och yrkesverksamma bekräftar att det fungerar relativt bra att dölja den sexuella läggningen under skolorn, men pressen att hitta en lämplig make/maka ökar med åldern. Det gör att hbtq-ungdomar upplever en stress kring att komma på olika ”orsaker” för att skjuta upp giftermål och familjebildning, så som att slutföra eftergymnasiala studier, och en oro över att de inte är gångbara hur länge som helst.

I Josephs kollektiv fanns ett stort engagemang för att hjälpa alla att träffa en partner inom den etniska gruppen, inte minst för att skydda dem från social upplösning i Sverige. Från övre tonåren upplevde Joseph att hela kollektivet engagerade sig för att han skulle träffa en tjej, och han försökte skjuta upp konkreta planer på giftermål:

”På varje bröllop så kommer frågan, eller inte frågan, men uppmaningen ’nästa gång är det din tur’. Det där hörde man konstant, kors och tvärs, från höger och vänster, hela fucking tiden. Och det där visste jag ju aldrig skulle hända, men det var mer och mer snack om det ju äldre man blev [...]. Jag använde väldigt mycket skolan, min utbildning och min mamma som ursäkt. ”Nej jag har fullt upp med plugget, jag har inte hittat rätt tjej. Jag kommer att fokusera på det när jag är klar med min utbildning” och såna saker. Så jag kunde ducka undan ganska mycket. Men man fick frågan konstant, ”nästa gång är det din tur”. Och folk försökte pussla ihop en till höger och vänster. Jag träffade någon tjej någon gång som någon hade pusslat ihop mig med, men ville inte ge henne falska förhoppningar. Vi gick och fikade och hon hörde av sig, men jag svarade inte på hennes sms för jag ville inte att hon skulle tro att jag var intresserad. Men som sagt, folk frågade hela tiden om när jag skulle gifta mig. Det är så präglad i vår kultur att man ska gifta sig, skaffa barn och föra familjen vidare. Det finns inget annat. Det är otänkbart att ens flytta ut hemifrån innan man är gift. Att vara sambo med någon, nej det går inte.”

Joseph använde skolan och att hans mamma behövde hans hjälp som ursäkt för att han inte hade tid att träffa någon lämplig framtida fru. Direkt efter gymnasiet påbörjade han en universitetsutbildning, tränade mycket och arbetade extra på varje ledig stund. Att hela tiden vara upptagen var ett sätt att skingra tankarna kring det som tyngde honom, men det var också ett sätt att undvika kollektivets krav och situationer med jämnåriga där det skulle förväntas av honom att visa intresse för tjejer.

Upptagna med aktiviteter och studier för att "köpa sig tid"

Flera andra informanter beskriver, likt Joseph, att de såg till att vara upptagna med olika aktiviteter för att slippa leva upp till föräldrars krav eller kompisars förväntningar på ett delat intresse för det motsatta könet. De beskriver också att hela tiden ha fullt upp var ett sätt att distrahera sig och slippa konfronteras med sina känslor. Att träna beskriver några som ett sätt att låta hjärnan vila från ständiga krav och ångest och bara koncentrera sig på det kroppen behöver göra. Egentligen var Joseph inte så intresserad av den sport han ägnade flera dagar i veckan åt, men såg det som sitt andrum. Eftersom han blev bra på sin sport fanns det också en tolerans för att han inte var med på alla församlingsmöten, att det gav honom möjlighet att vara fri från kollektivets grepp några kvällar i veckan.

Joseph visste att han kunde undvika tjejer så länge han fortfarande studerade, men därefter skulle pressen på att gifta sig öka. Ibrahim upplevde också samtalen och gliringarna om att det var dags att hitta sin framtida maka som påfrestande. Han försökte ligga steget före genom att säga till föräldrarna att han ville bli klar med sin utbildning och försöka hitta en partner på egen hand innan de involverades. Att argumentera för att man vill utbildas innan man gifter sig är en strategi många använder sig av för att "köpa sig tid" och skjuta upp förväntningarna på giftermål. För Fatima och Bahar var gymnasiet en nedräkning till vuxenlivet och ökande påtryckningar att gifta sig. Det har funnits en stor oro hos de unga kring att inte kunna stå emot ett giftermål om pressen blir för stor.

Ali och Sarah såg inget alternativ än att gifta sig när deras föräldrar hade utsett deras partners, och levde därför i heterosexuella äktenskap under flera år innan deras sexuella läggning avslöjades och de flydde till Sverige. Yrkesverksamma vittnar om att de mött hbtq-personer som ingått äktenskap och skaffat barn även i Sverige, för att de upplevde att det var ett krav de var tvungna att leva upp till. I Storstadskartläggningen finns också exempel på hbtq-personer i Sverige som underkastar sig ett normativt, traditionellt äktenskap för att inte uteslutas ur den sociala gemenskapen (Baiastovu m. fl. 2019).

Det emotionellt krävande dubbellivet

Trots att MUCF:s informanter kämpat med sin egen och omgivningens inställning till hbtq-personer, så har nyfikenheten på den egna sexualiteten och längtan efter kärlek varit stark. Parallellt med förnekelse och döljande kring hur de känner, har de sökt sig till sammanhang där de kan utforska sin sexuella läggning och könsidentitet. De har berättat om sin hemlighet för utvalda personer, hittat sammanhang där de diskret kan vara öppna med vilka de är, sökt kontakt med andra hbtq-personer och inlett kärleksrelationer, utan sina närmaste anhörigas vetskap.

Att leva ett dubbelliv och upprätthålla två skilda bilder av vem man är, är emotionellt tärande och energikrävande. Det kommer med en rädsla och oro

att bli avslöjad, en skam över att leva ut tabubelagda känslor, stark ångest och ånger, och en känsla av att vara falsk. Samtidigt beskriver våra informanter att leva ett dubbelliv varit det enda alternativet de hade för att få utlopp för sina känslor. Många argumenterar också att de behövde ”testa” om de verkligen hade rätt om sin sexuella läggning innan de kunde ta ställning till om det var värt att leva ett liv utan familjens och kollektivets stöd och gemenskap.

Ond cirkel av skuld och skam

Flera informanter har initialt vänt sig till internet för att anonymt kunna testa, bejaka och experimentera med sin sexualitet. Johan beskriver att det bara var på internetforum som han kunde leva ut sina känslor som tonåring:

”På nätet hittade jag homosexuella personer som jag kunde chatta med och skriva mejl till. Det var människor som skrev fiktion, shortstories, och det var så jag kunde leva ut min sexualitet. Jag fantiserade om att det var jag i historierna. Samtidigt som jag visste att jag aldrig skulle kunna leva det livet själv. Men jag längtade och drömde om det. Såna människor hörde jag av mig till och chattade med.”

Genom chattforumen fick Johan möjlighet att bekanta sig med en del av sin identitet som han dolde i alla andra sammanhang. För Johan låg det långt borta att söka kontakt med män utanför internets anonyma sfär. Även fast han begränsade sig till att enbart fantisera om kärlek och sex och chatta med män och killar, så gav det honom ångest och en känsla av att vara smutsig som han bar dygnets alla timmar. Erik sökte sig också till nätet för att i hemlighet kunna chatta med och stämma träff med killar. Likt Johan beskriver Erik att han ständigt såg sina handlingar utifrån sin familjs perspektiv, samtidigt som dragningen till att fortsätta söka kontakt med andra homosexuella var stark, och att han därför slets mellan två oförenliga världar:

”Jag har haft Grindr i perioder sedan jag var 14-15 till jag var 22. Jag hemlighöll det. Ibland träffade jag någon kille, ibland var det bara för att snacka med någon. Och sedan fick jag jättemycket ångest och tog bort det och insåg att det här kan ju förstöra mitt liv om någon får reda på det. När jag var döpt skulle det innebära att jag blev utesluten och alla skulle tycka att jag var äcklig. Så jag levde mycket i perioder, i en växling, vara på den ena eller den andra sidan. Antingen hemlighålla det eller så ville jag kompensera för det och bli en bättre person.”

För Erik följde chattandet och sporadiska träffar med andra män av skam, ånger och självförakt som han sedan kände att han behövde väga upp genom att uppföra sig exemplariskt i relation till familjen och församlingen. Skuld- och skamkänslor kring att närma sig eller bejaka sin sexuella läggning är genomgående hos våra informanter. Samtidigt beskriver de att det varit svårt att hålla sig borta från sammanhang där deras känslor kunde bekräftas. Därför innebär dubbellivet en ond cirkel, eftersom mönstret att söka sig till andra homosexuella

och sedan känna självförakt och ånger, ständigt återupprepas. Dubbellivet är dessutom emotionellt tärande eftersom man hela tiden måste hålla sina världar skilda och tillse att man inte avslöjas för fel personer.

Ständigt vara på sin vakt och leva mellan två världar

Joseph levde ett dubbelliv under nära ett decennium innan han berättade för sin familj att han var homosexuell. Till en början genom att chatta med killar på hbtq-chatforum från familjens gemensamma bostad. När han flyttade till en annan stad för studier började han umgås i hbtq-kretsar och träffa killar. Trots att han bodde långt från sin hemstad var han väldigt försiktig och ständigt medveten om vilka som befann sig i hans närhet för att undvika att bli avslöjad för familjen:

”Jag började träffa killar och dejta i [stad där han studerade], väldigt mycket i hemlighet. Om jag gick på gayklubb drogs mina ögon alltid till invandrarkillarna ”är det någon här från [hemort], är det någon här jag känner?”, jag var väldigt noga med att inte synas.”

Joseph upplevde det som påfrestande att ständigt vara på sin vakt och parera de vitt skilda världarna han drogs emellan:

”Under den här tiden var det en stor konflikt inombords. Leva mellan två kulturer, den svenska och [ursprunget]. Leva mellan heterovärlden och gayvärlden. Jag var en minoritet i en minoritet. Jag träffar killar bakom ryggen på min familj, och mår därefter i flera år.”

Att leva ett dubbelliv innebär, som Joseph vittnar om, att man befinner sig konstant mellan två världar som man måste parera och hålla åtskilda. Detta resulterar i en stor ensamhet då man inte har tillgång till eller passar in i något sammanhang fullt ut. Känslan av att inte höra till, och ständigt göra fel, har gjort att flera informanter känt att livet inte är värt att leva. Samtidigt visar Josephs berättelse på ett successivt distanserande från familjen och kollektivet. Genom att utöka sin sociala krets utanför kollektivet och söka sig till hbtq-sammanhang byggde han stegvis upp ett liv där det fanns utrymme för hans homosexualitet. Att inleda kärleksrelationer har också för flera av våra informanter inneburit att de stegvis bryter sig fria från föräldrarnas perspektiv och börjar ta sina egna önskemål om hur de vill leva sina liv i beaktning. Att inleda kärleksrelationer följer dock med risker och rädsla att bli avslöjad.

Att inleda hemliga relationer är riskfyllt

Även fast tjejer generellt är hårdare kontrollerade än killar i en hederskontext visar resultaten från denna utredning, till skillnad från *Hbt och heder* (Darj m.fl. 2011), att det funnits mer utrymme för tjejer att inleda homosexuella kärleksrelationer än det funnits för killar. Att tjejer umgås och har nära vänskapsrelationer, kramas och sitter nära varandra, verkar vara accepterat och

har inte fått våra informanternas familjer och omgivning att reagera till en början. Detta gör att tjejers kärleksrelationer kan gå under radarn som vänskapsrelationer, medan killar beskriver det som otänkbart att visa fysisk närhet med andra killar. Yrkesverksamma uppfattar också att tjejer har mer handlingsutrymme att inleda kärleksrelationer utan att de misstänks som lesbiska, medan killar i en hederskontext måste bejaka ett starkt maskulinitetsideal för att inte misstänkas som homosexuella.

Både Fatima och Bahar inledde kärleksrelationer under gymnasietiden, och kunde till en början umgås relativt öppet med sina flickvänner utan att de togs för att vara ett par, även fast de bar en stor rädsla för att bli avslöjade. Fatima hade under en period en flickvän i en närliggande stad som hon träffat på internet. Den relationen beskriver Fatima som relativt riskfri, eftersom den inte var så seriös och kontakten dem emellan var ganska ”oskyldig” och sporadisk. I gymnasiet blev hon tillsammans med en tjej i samma stad, som innebar betydligt större risker för att bli avslöjad:

”Den första tjejen bodde i en annan stad och den relationen var inte så seriös. Men sen så blev jag ju 17 och under den perioden så blev det betydligt värre med hederskulturen. Det hade liksom fått betydligt större omfattning, jag blev betydligt mer kontrollerad. Men sen så träffade jag en tjej som gick i min skola. [...] Men vi började med att vi var bästa vänner och jag vet att någon gång under början av sommaren säger hon ”jag tycker om dig”. Jag sa ”jag tycker om dig också”. Men sen kände jag ”fan jag kan inte hålla på så här”. Och så blev jag väldigt, väldigt skraj. Det är väldigt riskabelt. Jag vet att mina föräldrar kommer märka någonting. Jag hängde väldigt ofta med henne [...] Men eftersom hon var tjej så kunde jag ju gå hem till henne. När vi började dejta, ja då var vi liksom ett gäng och vi var bara tjejer som kunde bara säga vi ska göra det här. Men jag fick inte sova över och så. Vi var sex personer i den gruppen jag umgicks i och två av dem är också religiösa. Väldigt religiösa. De tycker att det ska vara kvinna och man. De kände inte till vår relation men jag tror de misstänkte det senare. Men efter ett tag fick jag kalla fötter för jag var så rädd för att mina föräldrar skulle få veta det, så vi slutade dejta.”

För Fatima var det möjligt att ha en flickvän eftersom hon ingick i hennes umgängeskrets. Samtidigt fanns ett orosmoment kring att de skulle avslöjas, särskilt eftersom några tjejer i kompisgruppen skulle kunna fördöma deras relation. Därför var det viktigt att dölja relationen både inför Fatimas föräldrar och inför vännerna. Till slut vågade inte Fatima fortsätta relationen.

Att leva ett dubbelliv innebär att man ständigt måste läsa av andra personers reaktioner och man är beroende av att de som känner till ens sexuella läggning inte för det vidare. Det är en del i att känna sig i konstant otrygghet. Fatima spelade ett farligt spel – fick hennes föräldrar veta att hon hade flickvän kunde hennes liv få en helt ny vändning:

”Jag kunde inte föreställa mig vad som skulle hända, men förmodligen skulle de gifta bort mig. Det ville jag inte. Begränsa mig ännu mer. Jag skulle förmodligen inte få träffa mina tjejkompisar.”

Fatima hade en stor rädsla för att giftas bort, men hon understryker också att umgänget med vännerna var hennes andrum och hon var orolig för att hon skulle förlora en stor del av sig själv om hon inte tilläts träffa dem. Även fast hon inte kände att hon kunde vara öppen med sin sexuella läggning inför sina vänner så beskriver hon att umgänget med dem var den lilla friheten hon hade i sitt liv:

”I den lilla kretsen kunde jag i alla fall tycka och säga vad jag ville även om jag inte kunde vara öppen med min sexualitet. Men jag kunde i alla fall säga och tycka om annat bortom identitet och sexualitet.”

Insatserna blev för höga, och Fatima gjorde slut med sin flickvän av rädsla för att bli avslöjad och mer kontrollerad, men också för att hon själv hade väldigt svårt att acceptera att hon attraherades av tjejer:

”Det kändes läskigt. Jag visste vad jag kände, fast jag inte själv kanske helt och hållet accepterar det. Det dök upp frågor för mig att jag visste liksom inte ifall det jag kände var riktigt. Hur vet jag ifall det är kärlek? Och jag försökte göra mig av med mina känslor...”

Fatima kämpade med att göra sig av med sina känslor och bestämde sig för att dejta en kille för att få större klarhet i sin sexuella läggning, även fast en relation med en kille också innebar stora risker:

”Jag hade gått ut med en tjej. Jag vet att det pirrade i magen och allting var väldigt annorlunda [...] Men om jag gick ut med en man, jag behövde något att jämföra med [...]. Att jag gjorde så var ju för att jag själv hade jobbigt att acceptera att jag inte var heterosexuell. Det var väldigt läskigt och var väldigt udda.[...] **Jag visste att det aldrig skulle accepteras att jag var med en man men jag tror att det skulle vara ännu värre om jag var med en tjej. Måste väl erkänna att det känns ibland som att det hade varit rena döden för mig.”**

Fatimas fall illustrerar att dubbellivet är riskfyllt och kommer med rädsla, men att det samtidigt upplevs som det enda alternativet för att utforska sina känslor och landa i sin identitet. Rädslan tog dock överhand för Fatimas del. Men trots att hon gjorde slut med sin tjej bidrog den relationen till att hon började acceptera att hon attraherades av både killar och tjejer. Hon började föreställa sig ett liv där hon själv skulle bestämma vem hon ville leva med.

Bahars övertygelse om att hon inte kunde leva efter sina föräldrars vilja befästes också i och med en stark förälskelse. Till skillnad från Fatima visste Bahars vänner att hon var homosexuell, stöttade henne, och var väl införstådda med att det inte fick komma fram till hennes föräldrar. Under sena tonåren blev Bahar

tillsammans med en tjej. Hemma hos Bahars tjej kunde de vara öppna med sin relation, men så fort de rörde sig ute i offentligheten var de försiktiga, och Bahar oroade sig för hur de rörde sig bland jämnåriga som ingick i familjens bekantskapskrets:

”Om någon fel människa hör det här, kommer de då berätta för sin familj som berättar för min familj? Det var rädslan hela tiden.”

Relationen blev väldigt seriös, och Bahars flickvän ville planera för ett öppet liv tillsammans, men för Bahar var det en omöjlighet. Samtidigt tyngdes Bahar av att inte kunna tillmötesgå sin flickvans önskan och var rädd att förlora henne. Hon började känna en ilska gentemot sina föräldrars homofobi, men kunde inte svika dem och ”komma ut”. Bahar beskriver att dubbellivet för henne innebar en ständig balansgång och att ta hänsyn till alla andra, utom sig själv.

Joseph beskriver likt Bahar att det är svårt att dra in andra personer i det dubbelliv man själv är förpassad till. Joseph kämpade emot sina känslor för andra män under hela sin uppväxt. Vid 23 års ålder kysste han en man för första gången, och kunde med det bekräfta för sig själv det han hade vetat hela tiden – att han var homosexuell. Han inledde en seriös relation med en man, men relationen hölls hemlig för Josephs familj under flera års tid. Joseph fann det svårt att förklara för sin partner varför han som vuxen inte kunde berätta för familjen om sin relation, och Josephs partner kunde inte till fullo förstå det han gick igenom:

”Det skulle inte komma ut, så var det under flera år och jag mådde skit. Samtidigt med min pojkvän kände jag mig otroligt kluven. Han såg att jag mådde dåligt, jag försökte förklara, men han förstod inte till fullo. Han kommer från en svensk familj som har accepterat hans läggning. Jag försökte förklara hur hederskulturen är, men han stängde till slut av, han tröttnade på det.”

Både Bahar och Joseph visar att dubbellivet innebär att man ställer höga krav på andra personer som man involverar i hemlighetsmakeriet. Det i sig skapar en rädsla för att vara besvärlig, och att både vänner och partners inte ska orka ta det ansvar som krävs för att inte avslöja hemligheten. Det finns också en oro att inte duga eller kunna leva upp till sin partners förväntningar. Under dessa premisser är det lätt att känna att man inte förtjänar att ha en relation. Ibrahim ser det som omöjligt att ha en stadig relation, eftersom han inte vill berätta om sin sexuella läggning för familjen. Genom yrkesverksamma får vi också ta del av berättelser om hbtq-personer som tänker att de aldrig kommer att hitta en partner eftersom de inte öppet kan stå för sin hbtq-identitet och att de gett upp hoppet om en fungerande kärleksrelation. Med denna inställning finns också en risk att man ”nöjer sig” med de relationer man uppfattar att man förtjänar,

och till exempel söker sig till sporadiska sexuella möten med personer man inte är trygg med. I sådana situationer finns även en ökad risk att utsättas för övergrepp.

Hemlighållandet medför en risk för utsatthet

Undersökningar visar att hbtq-personer i högre utsättning än andra utsätts för sexuellt våld. MUCF (2019) har till exempel visat att det är betydligt vanligare bland unga hbtq-personer att ha utsatts för sexuellt våld och utnyttjande (14 procent) jämfört med heterocispersoner (4 procent). Folkhälsomyndigheten (2020) visar också i sin undersökning om hbtq-personers sexuella och reproduktiva hälsa att utsattheten för sexuella trakasserier och övergrepp är hög bland hbtq-personer. MUCF bedömer att den ökade risken för utsatthet som redan finns generellt hos hbtq-personer, i kombination med den tystnadskultur som råder i hederskontext, kan göra hbtq-personer som lever med hedersnormer särskilt sårbara i denna utsatthet.

Eftersom hemlighållandet av den egna sexuella läggningen eller könsidentiteten är centralt för hbtq-personer som befinner sig i en hederskontext, så innebär det också att det är otänkbart för dem att berätta om de blivit utsatta för övergrepp under sina hemliga möten. Rädslan att berätta om och obenägenheten att polisanmäla övergrepp bäddar i sin tur för ytterligare en dimension av utsatthet. Förövare kan utnyttja den tystnadskultur som råder och den sårbarhet det innebär att inte kunna vara öppen med sin identitet, genom att fortsätta att begå övergrepp eller pressa personen på till exempel pengar för att inte avslöja dennes sexuella läggning eller könsidentitet (jfr. Cinthio 2021). Kuratorer på stödverksamheter som MUCF intervjuat ser att det finns en benägenhet hos hbtq-personer i hederskontext att söka sig till skymda riskfyllda platser för sexuella möten och relationer för att inte riskera att avslöjas. På sådana platser finns det sällan någon som kan bevittna och sätta stopp för eventuella övergrepp. Genom intervjuer med informanter och yrkesverksamma har MUCF även tagit del av att unga hbtq-personer har hamnat i situationer där de är väldigt sårbara på grund av att de inte kan vara öppna med sin sexuella läggning eller könsidentitet.

Likväl som internet erbjuder en möjlighet att bejaka sin sexuella läggning anonymt, så är det också en arena där man kan komma i kontakt med personer som inte vill en väl. Eftersom Erik som tonåring inte kunde träffa killar i sin omgivning på offentliga platser sökte han kontakt med killar och män på internet. Vissa kontakter ledde till fysiska träffar, ofta på platser som var obekanta för honom och med killar vars bakgrund han visste väldigt lite om. Han upplevde att det fanns en stark förväntan på sex under dessa möten och att det var svårt att säga nej även när det inte kändes bra. Han beskriver att han inte hade en uppfattning om ”vad som är ett accepterat beteende” i sexuella sammanhang eller hur man sätter gränser när man inte vill. Vid ett tillfälle i 16-årsåldern träffade Erik en kille som han direkt kände att han inte ville ha sex med, men de gjorde ändå ”saker” som han i efterhand mådde väldigt dåligt

över. Han kunde inte berätta för någon om det han varit med om eftersom det skulle avslöja hans sexuella läggning. Han kände att det var hans eget fel att han utsatts eftersom han hade träffat okända personer, på platser han inte borde ha åkt till, och framför allt för att han hade engagerat sig i samkönat sex som var så smutsigt och fel i hans värld. Han försökte på egen hand hantera den skam, skuld och ångest dessa möten lett till och kände en stor ensamhet i sin situation.

Ibrahim har likt Erik sökt sig till ställen där män kan träffa män för sex i skymundan. Han blev vid ett tillfälle uppraggad av två lite äldre män som tog honom till en avskild plats där de utsatte honom för sexuella övergrepp. Han vet inte, men tror att männen planerat övergreppet och att han kan ha blivit ett offer eftersom han ser ut som ”en sån som inte kan vara öppen med det”. Efteråt mådde Ibrahim väldigt dåligt, men övervägde inte polisanmälan. Han berättade om det som skett för några andra som varit med den aktuella kvällen, men upplevde inget stöd utan snarare att de normaliserade händelsen som ”vanligt gay-sex”. Han sökte sig till vården för att få träffa en psykolog, men den flera månaders långa väntetiden gjorde att han fick försöka bearbeta sitt trauma på egen hand. Ibrahim upplevde att hans förövare utnyttjat den tystnadskultur de förutsatte att han kom ifrån, vilket gör att han upplever att hans ursprung är en riskfaktor i sammanhang som samlar homosexuella män. I Ibrahims fall har det inte inneburit utpressning eller fortsatt utnyttjande, men MUCF har tagit del av två andra berättelser där förövarna tydligt har utnyttjat den rådande tystnadskulturen och systematiskt fortsatt sina övergrepp.

Genom en stödverksamhet har MUCF fått ta del av en berättelse om en kille som var aggressivt utåtagerande och som skolan och socialtjänsten inte visste hur de skulle hantera. Han sattes i kontakt med stödverksamheten och där berättade han att han var homosexuell, men att han höll det hemligt av rädsla för familjens reaktioner. Han hade dock anförtrott sig till en av sina farbröder som han litade på och trodde sig kunna få stöd av. Farbrorn förrådde killen och berättade om hans sexuella läggning för en annan farbror. För att de skulle hålla tyst krävde de att han ställde upp på sex. Killen kunde varken berätta för sin familj eller för någon annan om det som pågick av rädsla för bestraffning. Han var helt utelämnad och låst i en situation där farbröderna förgrep sig på honom under flera års tid.

Vi har ett liknande exempel från en skriftlig berättelse där en homosexuell kille berättar att han blev sexuellt utnyttjad av sin styvfar under flera års tid eftersom han inte förmådde att bete sig som en riktig man. De sexuella övergreppen fungerade som bestraffande våld. Det kan ses som en paradoxal våldshandling av homofoba förövare. Hans Knutagård lyfter dock att ”en individs homofientlighet inte hindrar individen från att förgripa sig på hbt-män”. I hans studie om homofientligt våld visade det sig att förutom fysisk misshandel används sexuellt våld och våldtäkt, för att utöva hat mot hbt-män (Knutagård 2003). Vidare visar Knutagård (2021) i en annan studie om hbt-mäns utsatthet i

hederskontext att enbart misstanken om att en individ är homosexuell innebär en risk för sexuell utsatthet, eftersom den utsatta inte kan anmäla det utan att komma i sämre dager och riskera fortsatta repressalier.

Dessa berättelser visar tydligt att vikten av att inte avslöja sin sexuella läggning medför risker för utsatthet. De visar också att det för personer i hederskontext kan upplevas som otänkbart att berätta om övergrepp för omgivningen, eller anmäla en våldtäkt till polisen, eftersom det riskerar att bidra till ett ökat förtryck från familj och kollektiv. Detta gör att de går miste om både stöd i att bearbeta tunga trauman och bryta upp från en förtryckande miljö.

6

En ungdomstid kantad av psykisk ohälsa

Att vara hbtq-person i hederskontext innebär att tillhöra två grupper med hög risk för psykisk ohälsa. MUCF har i en tidigare undersökning visat att det är vanligare med diagnostiserad depression, självmordstankar och självmordsförsök bland unga hbtq-personer än bland unga heterocispersoner. Självmordstankar är ungefär fyra gånger så vanligt bland unga hbtq-personer än bland unga heterocispersoner. Det är också mindre vanligt bland hbtq-personer att känna sig nöjd med sitt liv i sin helhet och att se positivt på framtiden i jämförelse med unga heterocispersoner (MUCF 2022, s. 34–35). Andra studiers resultat visar också att unga hbtq-personer har en högre risk för depression, ångest, självmordstankar och självmordsförsök jämfört med unga heterocispersoner. Denna skillnad hänger till viss del samman med en ökad otrygghet och utsatthet för till exempel kränkningar, diskriminering och våld (Bränström 2018, Siverskog & Måwe 2021). Storstadskartläggningen visar att unga som lever med hedersnormer och våldsutsatthet generellt mår dåligt. Våldsutsattheten, särskilt det psykiska våldet, får följder i former av traumatisering, depression, ångest, oro, sömnstörningar, ätstörningar, självskadebeteende samt missbruks- och beroendeproblematik hos de unga (Baianstovu m.fl 2019).

En stöttande och accepterande familj har visat sig vara en stark motkraft för hbtq-personers självkänsla, självförtroende och mående. De hbtq-personer som inte upplever stöd hemifrån har sämre hälsa än de som kan räkna med sina föräldrars och sin familjs acceptans, stöd och ovillkorliga kärlek (MUCF 2022). Informanternas insikt i att de aldrig kommer att kunna få familjens stöd har gjort ungdomstiden till smärtsamma år. De har föreställt sig framtiden som mörk, att de aldrig kommer att kunna leva det liv de vill, oroat sig för att göra sina närmaste besvikna och de har känt djup skam över sig själva. De har varit rädda för konsekvenserna av att komma ut i form av våld och påtryckningar från sina familjer. De har också oroat sig för att leva ett olyckligt liv om de inte kommer ut. De har levt i en hopplöshet och en föreställning om att deras liv skulle sluta i katastrof vilken väg de än valde. Detta har föga förvånande gjort ungdomsåren till en tung period.

Samtliga informanter beskriver perioder av depression och stark ångest under barn- och ungdomstiden. Majoriteten har ägnat sig åt olika typer av självskadebeteende så som att svälta och skära sig. En person konsumerade dagligen stora mängder alkohol för att döva sin ångest, en annan piskade sig blodig för att straffa sig själv, och en tredje tränade för att dämpa ångesten till den grad att lederna förstördes. De flesta har haft självmordstankar och några av dem har försökt att ta sina liv.

Svårt att prata med någon om sitt mående

Gemensamt för MUCF:s informanter är att de har haft väldigt svårt att prata om sitt mående med andra, vilket i sig har gjort det psykiska lidandet svårare att hantera. Bahar hade stark ångest under högstadiet och gymnasiet och var aggressivt utåtagerande i skolan. Skolan uppmärksammade att hon inte mårde bra och hon skickades till skolkuratoren. Hos kuratorn undvek Bahar att berätta om kontrollen och våldet hemma och rädslan för att avslöja sin homosexualitet ”eftersom det ändå inte fanns något någon kunde göra åt saken”. Hemma kunde hon inte heller berätta att hon mårde dåligt. Dels för att hon inte kunde avslöja orsaken till sitt mående, men också för att föräldrarna saknade förståelse för psykisk ohälsa:

”Där jag kommer ifrån finns det inte. De förstår inte vad depression är, eller psykisk ohälsa generellt. Så jag sa aldrig att jag mårde dåligt”.

Bahar berättar att psykisk ohälsa inte finns som begrepp i föräldrarnas kultur, och att psykiska besvär var kopplat till stigma och att det aldrig fördes på tal hemma. Fatima har liknande erfarenheter. Hon försökte berätta för sina föräldrar att hon mårde dåligt som barn, men de ville inte lyssna. När hon vände sig till skolkuratoren blev föräldrarna defensiva och ifrågasatte hur skolan trodde sig kunna bedöma Fatimas hälsa bättre än de själva, och de ville inte höra talas om att Fatima mårde dåligt. Hon förbjöds att prata med skolkuratoren igen och hade därefter ingen att vända sig till kring sitt mående.

För Joseph fanns inget utrymme att visa sig annat än stark, och därför höll han upp en fasad och hanterade sin ångest i skymundan. Erik beskriver att det var omöjligt för hans familj att förstå den depression han gick igenom som tonåring eftersom alla inom trossamfundet de tillhörde ”är lyckliga och inte kan må dåligt”. Psykologer ansågs inte kunna vara till hjälp. De ville att Erik skulle vända sig till Gud för att må bättre.

Samtliga hbtq-personer myndigheten intervjuat berättar att deras föräldrar inte intresserade sig för att vara närvarande i deras känsloliv, och att det inte funnits utrymme för att diskutera psykisk ohälsa. De har därför inte upplevt stöd i sitt inre kaos, utan snarare att de behövde hålla familjen utanför och hitta egna vägar för att hantera och dölja sitt mående. De såg heller inte någon utväg för att må bättre eftersom de varken kunde berätta för familjen eller utomstående vad deras ångest och depression grundade sig i. De hade dessutom ingen förhoppning om att deras liv skulle kunna vändas till det bättre. Detta har för flera lett till en känsla av hopplöshet, och att livet inte är värt att leva.

Vanligt med självmordstankar och självmordsförsök

Alla våra informanter, förutom två, beskriver att de funderat på självmord som en utväg för att slippa göra ett val mellan att leva öppet med sin identitet och därmed svika sin familj och uteslutas ur gemenskapen, eller leva ett livslångt

olyckligt dubbelliv för att vara sin familj till lags. I sina mörkaste stunder såg Joseph självmord som en rimlig lösning för att minimera sin egen och andras smärta:

”Jag gjorde inget självmordsförsök men tänkte ofta att det vore lättare om jag försvann, om jag bara körde av bron med bilen. Då skulle inte familjens heder skadas, och jag skulle bli bortglömd. Det kändes som att det skulle vara så mycket enklare så”.

Bahar utvecklade anorexia i tonåren och började skära sig själv för att dämpa sin inre smärta. När studenten började närma sig, och hon visste att vuxenlivet snart skulle ta sin början och att förväntningarna på att gifta sig skulle ta vid, var hon nära att ta sitt liv. Precis som Joseph såg Bahar att allt vore enklare om hon försvann. Hon berättar att hon satt vid en strandkant och funderade över det omöjliga valet mellan familjen och sig själv:

”[...] Jag försökte hitta lösningar, men det gick inte. Och en av tankarna som kom i mitt huvud när jag satt där... Det finns ju ett till alternativ. Och jag är egentligen livrädd för vatten, men jag var 'okej, men om jag avslutar allt här kommer det ju att bli bättre för alla. Jag behöver inte ta ett beslut, och jag behöver inte svika mina föräldrar. Jag slipper leva ett dubbelliv. Det är jätteenkelt'. Jag tog ett beslut där och då att hoppa. Jag bara ville få bort smärtan. Två sekunder räddade mitt liv.”

Bahars infall att avsluta sitt liv avbröts av ett telefonsamtal från en vän som övertygande henne om att hon hade mycket att leva för.

Erik stod inte heller ut med att behöva välja mellan familjen och att vara öppet homosexuell, men till skillnad från Bahar stoppade ingen honom från självmordsförsöket. Han hittades livlös av en familjemedlem och kördes till sjukhuset där han blev kvar i flera dagar. Under tiden på sjukhuset insåg Erik att han behövde lämna familjen om han inte skulle leva i livslång psykisk ohälsa. Detta återkommer vi till under avsnittet *Omvändelseförsök*.

Gemensamt för samtliga informanter är att de har lidit av ångest och depressioner under sin uppväxt. De ser sin psykiska ohälsa som ett resultat av att deras närmaste inte skulle kunna acceptera dem, men också för att de själva tyngdes av självförakt och inte kunde föreställa sig en lösning på sin situation eller att de skulle kunna leva ett lyckligt liv. Efter år av lidande har många av våra informanter kommit till slutsatsen att de måste vara sanna mot sig själva och sina känslor om de ska orka fortsätta leva.

Del 2

Att välja sig själv framför kollektivet

Denna del av rapporten beskriver informanternas erfarenheter av att "komma ut" för sina familjer och konsekvenserna som följt i form av omvändelseförsök, hot, påtryckningar, förföljelse, våld och social uteslutning. Här beskrivs också hur informanterna hanterat en ny livssituation utan familjens och kollektivets stöd. I denna del avhandlas även informanternas tillgång till stöd och hjälp under uppväxten och efter uppbrottet från familjen.

7

När familjen får veta

De hbtq-personer MUCF intervjuat har med tiden insett att deras sexuella läggning inte ”går över” och att de måste avslöja sin hemlighet för familjen om de inte ska leva ett livslångt dubbelliv. Ett mönster som framträder både utifrån informanternas berättelser och samtal med yrkesverksamma, är att hbtq-personer i en hederskontext kommer ut sent i livet, ofta först när de nått vuxen ålder. Generellt ser de inte någon möjlighet att komma ut när de fortfarande bor hemma och står i beroendeställning till sina föräldrar. I stället lägger de fokus på hur livet ska bli senare när de har flyttat hemifrån.

Vissa har föreställt sig allvarliga konsekvenser av att leva öppet med sin sexuella läggning eller könsidentitet i form av hot, våld och andra typer av bestraffningar från familj och släkt. Andra har föreställt sig en social isolering och känslomässiga konsekvenser av att bära familjens besvikelse och sorg. Några av dem har landat i att konsekvenserna av att leva öppet med sin sexuella läggning inte gör det värt att ”komma ut”.

Att välja sig själv framför kollektivet är en svår och lång process. Det valet görs inte från en dag till en annan. Flera informanter beskriver en stegvis process där de successivt skjuter ut sig från kollektivet, börjar distansera sig känslomässigt från familjemedlemmar och ifrågasätter sin religion. De kommer ut för några vänner, berättar om sina erfarenheter på internet och kanske inleder en hemlig relation med någon. Först därefter vågar de ta steget att lämna sina familjer och stå upp för vilka de är. Andra tänker att de aldrig kommer att komma dit.

”Jag tjänar inget på att de vet”

Att ”komma ut” är långt från självklart för de som lever i en hederskontext. Oron för konsekvenserna, både i termer av social exkludering och fysiskt och psykiskt våld, eller familjens besvikelse, gör att en del personer ser det otänkbart att berätta om sin hbtq-identitet. I stället resonerar de att de får leva öppet med sin sexuella läggning i vissa sammanhang, men fortsätta att dölja en stor del av sin identitet för familj och släkt.

Ibrahim beskriver att vore själviskt av honom att komma ut eftersom det skulle såra hans föräldrar och orsaka massa problem för det sociala umgänget. Enligt hans synsätt blir det totala lidandet mindre om han håller sin sexuella läggning för sig själv. Hans rätt till att fullt uttrycka sin identitet är på så vis underordnad familjens och framför allt föräldrarnas välmående. Ibrahim menar att ”det än så länge funkar” att sporadiskt träffa män i smyg och dölja sin sexuella läggning i andra sammanhang. Han har inte för avsikt att komma ut så länge hans föräldrar lever. Ibrahim oroar sig inte för fysiskt våld, men tror att hans homosexualitet skulle innebära en stor besvikelse för hans föräldrar. Han ser inte meningen i att ”skylta” med att han är homosexuell om det skadar andra.

För Yussuf är också tanken på att ”komma ut” väldigt avlägsen. Han är deprimerad och har svårt att arbeta och bor därför i vuxen ålder fortfarande hemma. Han vet inte hur han ska göra för att ta sig vidare i livet, men beskriver en stark längtan att flytta hemifrån, bli självständig och kvitt sin pappas kontroll. Det var först efter 23 års ålder han började våga fundera över sin attraktion till killar, men han ser inga möjligheter att utforska sina känslor och han överväger inte att komma ut.

Sarah är fast besluten om att inte berätta för sin sociala krets i Sverige att hon är homosexuell. Hon hade för avsikt att leva ett livslångt dubbelliv i sitt hemland i mellanöstern. Efter att hon blev avslöjad med sin älskarinna blev hon tvungen att fly till Sverige tillsammans med sitt barn för att undgå att bli mördad av sin familj. I Sverige lever hon ett till ytan sett ”vanligt liv” som ensamstående mamma. Trots att hon vet att hbtq-personer har samma lagliga rättigheter som andra i Sverige räds hon de konsekvenser öppenhet skulle innebära för henne. Hennes umgänge består uteslutande av andra landsmän som är hbtq-fientliga. Hon resonerar kring att vara homosexuell i det fördolda är ”priset hon får betala” för att känna sig trygg och respekterad i sin sociala omgivning. Hon har viss förhoppning om att kunna visa vem hon är i framtiden, men för det krävs att hon får nära västerländska vänner. Hon ser det som otänkbart att finna stöd hos personer som har sitt ursprung i mellanöstern.

Motivationen till att dölja sin homosexualitet ser olika ut för Ibrahim, Yussuf och Sarah. Ibrahim beskriver det som ett sätt undvika familjens besvikelse, Yussuf som en omöjlighet att utforska sin identitet för att han står i beroendeställning till sin pappa. Sarah uttrycker att det skulle isolera henne socialt om hon visade vem hon var. För Fatima och Nadja skulle det vara direkt farligt om familjen kände till deras sexuella läggning.

Fatima och hennes syskon blev omhändertagna av socialtjänsten efter att Fatima hade larmat om det våld och förtryck föräldrarna utsatte dem för. Fatimas familj anser att hon har skadat familjens heder och hon lever därför med en hotbild mot sig som kräver hemlig bostadsort och skyddade personuppgifter. Hon avser inte att berätta för sina föräldrar att hon har haft relationer med både killar och tjejer eftersom det skulle ge dem ytterligare motiv till att trakassera och hota henne. Därför är hon väldigt försiktig med att synas i hbtq-sammanhang och är enbart öppen med sin queera identitet i en mindre krets av vänner. Nadja lever också skyddat för att undgå kollektivets våld och förtryck, och de känner inte till att hon är lesbisk eftersom det skulle öka hotbilden mot henne.

Den kollektiva hemligheten

Som beskrivet i kapitel 3–6 har samtliga informanter försökt råda bot på hur de känner och haft inställningen att de ska leva heterosexuellt eller ha hemliga homosexuella relationer resten av sina liv. Efter år av lidande har flera av dem antingen blivit avslöjade eller valt att ”komma ut” för sina närstående. Detta har dock inte resulterat i att de kan vara öppna med sin sexuella läggning eller könsidentitet. Vissa föräldrar har vägrat att bekräfta sina barns identitet. Andra

har krävt att det bevaras som en hemlighet som inte får nå utanför den innersta familjekretsen och i flera fall har föräldrarna försökt att omvända sina barn.

Nadja var under en period placerad i familjehem, på grund av det förtryck och våld hon utsattes för i familjen. I tron om att hon aldrig skulle behöva återvända hem berättade Nadja för sin mamma att hon var lesbisk. Detta gjorde hennes mamma rädd, hon sa till Nadja att det inte stämde och uppmanade henne att aldrig nämna det igen. Detta kan, som Nadja själv tror, snarare handla om att mamman visste vilken fara det skulle innebära för Nadja om hennes sexuella läggning blev känd för övriga familjemedlemmar och ville skydda henne, än att hon inte accepterade sin dotters homosexualitet:

”Jag tror inte att hon egentligen hade så starka åsikter om det, men hon hade ingen möjlighet att gå emot släkten. Då skulle hon ha blivit lika utsatt som jag är idag”.

Att skydda någon som går emot kollektivets normer är också en normöverträdelse förenat med stora risker. Hederskontexten krävde total lojalitet med den egna gruppen, och därför kunde inte Nadja räkna med sin mammas stöd och skydd från kollektivets våld och förtryck om hon öppet visade att hon var lesbisk.

Andra informanter har också upplevt att familjen inte vill höra talas om att de bryter mot heterocisnormen och att det krävts upprepat insisterande för att få familjen att lyssna. Deras försök att berätta om sin sexuella läggning har initialt viftats bort eller avfärdats med kommentarer som ”jag känner dig bäst av alla och jag vet att det inte stämmer”. Wikan menar att hantera en normöverträdelse som om den inte har ägt rum, kan vara ett sätt att undvika att behöva ta tag i ”problemet” och göra vad som krävs för att återupprätta en förlorad heder (2009:31). Att försöka omvända sitt barn är också ett sätt för föräldrar att ”rädda situationen” och tillse att familjens anseende inte skadas och undvika en situation där man offentligt behöver straffa och fördriva sitt barn.

Omvändelseförsök

Flera av de hbtq-personer som intervjuats har, efter att de har avslöjats eller berättat för sina familjer om sin sexuella läggning eller könsidentitet, blivit utsatta för omvändelseförsök. Enligt MUCF:s definition handlar omvändelseförsök om att försöka få någon att förändra, permanent dölja eller avstå från att leva i enlighet med sin sexuella läggning eller könsidentitet eller uttrycka kön på det sätt personen själv vill. Omvändelseförsöken MUCF:s informanter utsatts för sker under en period där deras sexuella läggning eller könsidentitet inte offentliggjorts utanför familjen. Då ser familjen att de fortfarande kan råda bot på ”problemet” för att undvika offentlig skam.

Omvändelseförsöken kan ses som en strategi för att återförena individen med familjen. Föräldrar har inte sällan idéer om att de gör sina barn en tjänst, och att ”metoder” de tillämpar för att få sina barn att vara heterosexuella snarare

handlar om omtanke och välvilja än kontroll och bestraffning. Men omvändelseförsöken avslöjar också en syn på den sexuella läggningen som socialt konstruerad och som ett utfall av påverkan från andra, eller som ett sjukdomsförlopp som man kan botas ifrån, och därför möjlig att förändra. Detta gör omvändelseprocessen smärtsam för våra informanter, eftersom de själva redan har gjort vad som stått i deras makt att stävja sina känslor och inte längre orkar leva ett dubbelliv och förneka sin identitet inför nära och kära.

Familjen kräver avstånd från ett homosexuellt liv

Samtliga föräldrar som fått kännedom om sina barns normbrytande sexuella läggning eller könsidentitet har tydligt visat att de inte accepterar sina barns vilja att leva i enighet med dem de är. Informanterna har motarbetats på olika sätt och föräldrarna och andra familjemedlemmar har lagt stor möda på att övertyga dem om att leva ett heterosexuellt liv.

Maria hade inte vågat tänka på tjejer under hela sin uppväxt, men vid 23-års ålder träffade hon sitt livs kärlek och kunde inte längre hålla känslorna tillbaka. Trots familjens och släktens uttalade homofobi berättade Maria för sin mamma att hon hade träffat en tjej. Hennes mamma avfärdade detta med ”du är inte alls gay” men informerade andra släktingar om att de hade ett ”problem” att åtgärda. Marias släkt kontaktade henne för att övertyga henne om att hon var förvirrad. De varnade henne för att hon höll på att förstöra sitt liv och vädjade om att hon skulle ta sitt vett till fånga och inte göra något förhastat som hon skulle behöva ångra. En släkting skrev ”vi vet att det bara är en fas du går igenom, din originalläggning är straight, det här är inte du” i ett brev.

Maria kände sig trakasserad av släktingarnas ihärdiga uppsökande och påtryckningar om att ”sluta upp med tankarna på att hon var lesbisk”. När Maria tydliggjorde att hon inte kommer att ändra sig avtog kontakten med all släkt. Maria har på omvägar fått veta att hennes mamma har förklarat för familjens vänner att Maria är allvarligt psykiskt sjuk och hotfull, och att slakten därför blivit tvungna att ta avstånd från henne. Hennes mamma har också försökt att göra henne arvlös. Maria upplever att mamman gör allt i sin makt för att motarbeta och straffa henne för att hon lever med en kvinna. Fogar hon sig inte i att leva med en man är dörren till familjens stöd och gemenskap stängd.

Likt Marias familj vädjade Eriks familj honom att avstå från att leva ett homosexuellt liv. Erik berättade för sina föräldrar att han var homosexuell några år efter studenten, i samband med att han förväntades ta ett större ansvar i församlingen. Han kände att han hade begått en stor synd genom att vara med en kille och därför inte kunde vara den förebild som det utökade ansvaret i församlingen krävde. Kort efter att Erik kommit ut för sina föräldrar kallades han till ett samtal med flera ledare i församlingen. Han beskriver att han kände sig utsatt under mötet. Fokuset i samtalet var Eriks pornografivanor och om han hade tittat på män som har sex med män, följt med frågor som ”ångrar du dig?” och ”förstår du vad du har gjort?”. Från ledarnas perspektiv hade Eriks exponering för gay-porr fördärvat honom, men han kunde sona sina synder om han förstod allvaret i det han gjort, ångrade sig och kom på rätt bana.

Följande tid uppmanades Erik tänka över sina synder och be, och fick under den perioden restriktioner kring sitt deltagande i församlingen. Övriga församlingsmedlemmar och Eriks syskon fick inte veta vad Erik gjort sig ”skyldig” till. Restriktionernas funktion var att tydliggöra för andra att han begått synder och inte var värdig full tillgång till gemenskapen. Erik kände sig stigmatiserad och skamsen. Det var ett liv han inte orkade leva, men heller inte visste hur han skulle ta sig ur. Efter några månader begick han ett självmordsförsök.

Efter självmordsförsöket berättade Erik för hela familjen om kampen han hade fört i flera år mot sin homosexualitet, och att han inte orkade föra den kampen längre – han ville kunna vara öppen med sin identitet. Detta ställde Eriks familj inför ett stort dilemma, eftersom det var omöjligt att leva som öppet homosexuell inom församlingen, och de inte kunde tänka sig att samråda med någon som väljer att leva i strid med den religiösa tron. Familjen försökte få Erik på andra tankar. De var övertygade om att Erik behövde engagera sig mer i religiösa aktiviteter och prata med olika församlingsledare för att reglera sin attraktion till män och må bättre.

Om Erik inte kunde få bukt med sin homosexualitet så menade familjen att lösningen var att han levde som singel resten av livet. Som familj skulle de stötta Erik, de skulle be tillsammans, läsa bibeln och motivera honom till att hålla sig borta från fysisk kontakt med killar. De uppmuntrade honom med att det är många som lever som singlar, och att Erik också skulle klara det. Erik kände stor press att välja den vägen familjen hade i åtanke, och kände ingen förståelse för sin situation. När Erik sa att han inte ville leva som singel hela sitt liv, utan öppet med sin sexuella läggning, förklarade familjen att de inte hade något annat val än att ta avstånd från honom. Flera familjemedlemmar uttryckte att de hellre förlorade honom än att låta någon som valde att begå synder vara delaktiga i deras liv. Sedan dess har Erik ingen kontakt med sina syskon eller övriga församlingsmedlemmar och väldigt gles kontakt med sina föräldrar.

Eriks ovilja att leva i celibat och Marias ovilja att förneka sin sexuella läggning har kostat dem sin sociala plats i familjen och kollektivet. Det är priset de är tvungna att betala för att leva öppet med vilka de är.

Påtryckningar att gifta sig heterosexuellt eller permanent dölja sin hbtq-identitet

Utifrån intervjuer med yrkesverksamma och informanternas egna berättelser verkar det vanligt att hbtq-personer i hederskontext uppmanas att permanent dölja sin sexuella läggning eller könsidentitet. Det är en skyldighet de anses ha för att inte skada familjens anseende.

Josephs homosexualitet avslöjades först av ett syskon som upptäckte ett meddelande som han hade skrivit på ett chatforum på familjens gemensamma dator. Joseph bortförklarade meddelandet som en del av ett skolarbete. Händelsen togs inte upp till diskussion igen men det uppstod en distans mellan Joseph och hans syskon och en misstänksamhet hade tagit fäste. Joseph flyttade hemifrån och skaffade så småningom en pojkvän, men höll det hemligt för sin

familj. Joseph var inställd på att fortsätta leva ett dubbelliv, men en av hans systrar konfronterade honom och han berättade hur det förhöll sig. Hon ville hjälpa Joseph att hitta en ”lösning” som gjorde att han kunde behålla sin plats i familjen. Hon föreslog att Joseph skulle gifta sig med en lesbisk tjej och leva ett till synes heterosexuellt liv, men ha en relation med en man på sidan av. Joseph förklarade att han inte ville leva sitt liv i en lögn:

”Jag sa jag kommer aldrig att ställa upp på det här, jag vill inte ljuga ihop ett liv tillsammans med någon annan [...] jag vill leva mitt liv för mig själv. Hon sa 'ditt liv är ju också för mamma, du måste tänka på henne, vad kommer hon att säga, vad kommer alla andra säga? Ditt liv är inte bara ditt liv, tänk på alla andra' ”.

Josephs syster gjorde klart för honom att det var otänkbart att han levde som öppet homosexuell, och att han inte kunde välja hur han skulle leva sitt liv bara utifrån sig själv. Joseph kände ett stort ansvar gentemot familjen och deras anseende och välmående, men han beslutade sig slutligen för att berätta för sin mamma hur det låg till, och hon reagerade på det sätt han hade fruktat:

”Mamma slänger händerna i luften, börjar gråta och säger ”vad har jag gjort för fel, vad har jag gjort för fel? Det här är mitt fel, jag borde ha tvingat dig att gifta dig, jag borde inte ha låtit dig flytta hemifrån, jag borde inte ha gett dig så mycket frihet [...]”

Ingen i Josephs familj kunde acceptera att han ville leva med en man och samtliga klandrade honom för att han inte övervägde att leva ett heterosexuellt liv. Men så länge ingen utanför familjen fick veta att han var homosexuell så var familjens anseende inte skadat. Därför var alla i familjen beslutsamma om att inte berätta för någon och de undvek ämnet sinsemellan:

”Vi fortsatte som vanligt i några år. Vi träffade släkten, men ingen visste. Vi skulle hålla fasaden uppe, det var inget vi pratade om. Det skulle inte komma ut.[...] så länge vi inte pratade om det så existerade det inte, vi ignorerade det.”

Joseph mådde dåligt under dessa år, men familjen visade ovilja att prata om hans mående och hur framtiden skulle se ut. Så fortgick relationen till familjen tills Josephs homosexualitet blev känd utanför närmaste familjen. Då tog allt en ny vändning. Detta fördjupar vi oss i under avsnittet *Utsatthet när omgivningen får veta*.

Emma, likt Joseph, berättar att familjens reaktion på hennes sexuella läggning och könsidentitet var att bevara det som en familjehemlighet. Emma levde länge med tanken på att hålla sin sexuella läggning hemlig tills hon flyttat hemifrån, eftersom hon var övertygad om att hon skulle bli utkastad om hon berättade hur det låg till. Men misstänksamheten tog fäste, och föräldrarna frågade slutligen om Emma var homosexuell (då som kille som attraheras av killar). Reaktionen på Emmas sexuella läggning var inte så hemsk som hon

hade föreställt sig. Föräldrarna underströk visserligen ofta att homosexualitet var haram, och hon fick anklagande frågor som ”varför måste du vara så här? Kan du inte vara som alla andra?”. Hennes pappa kunde också bli våldsam och slå henne för att hon var ”en jävla bög”. Men hennes största farhåga – att bli utslängd – besannades inte. Däremot krävde föräldrarna att hon inte avslöjade sin sexuella läggning för släkt och familjevänner. När Emma som vuxen kom ut som transkvinna tydliggjorde familjen att hon inte fick klä sig som kvinna i sällskap med dem eller bland personer de känner.

Både Josephs och Emmas fall visar att familjernas anseende varit överordnat deras individuella önskan om hur de vill leva sina liv. De har avkrävts att agera i hela familjens intresse och i detta har det inte funnits utrymme att ta hänsyn till deras individuella känslor.

Mediciner och handpåläggning för att ”bota” homosexualitet

Några informanternas familjer har hanterat deras sexuella läggning som något de kan botas från med medicin och religiösa ritualer. Likt i fallen med påtryckningar om att permanent dölja sin sexuella läggning/könsidentitet, har föräldrar som föreslagit ”botemedel” mot homosexualitet uttryckt att deras barn har en skyldighet att försöka ”rätta till ett fel” som riskerar att skada hela familjens anseende.

Under sena tonåren tog Johan kontakt med en församlingsledare för att få hjälp med hur han skulle hantera sina känslor för män. Vid den tidpunkten hade Johan inte haft sex med någon kille, och därför ansåg ledaren att han fortfarande var ”ren” och att det inte var ”för sent” att rädda honom genom själavård. Under själavården uppmuntrades Johan att kväsa sina känslor för killar, men han fick också veta att han var besatt av en demon. Johans homosexualitet och ”behandling” hölls hemlig för övriga församlingsmedlemmar, eftersom det var skamligt att en församlingsmedlem kämpade med samkönad attraktion och det kunde destabilisera församlingen. För att driva ut demonen samlades församlingsledningen i ett avskilt rum, där de omringade Johan, lade händerna på honom och talade i tungor. En av dem skrek att demonen skulle ut.

Efter handpåläggningen kände Johan en lättnad – han trodde att han hade blivit fri från sin dragning till killar. Det dröjde dock inte länge tills han insåg att hans situation var oförändrad. När han förstod att han inte kunde omvändas kom han ut för sin familj. Johan berättar:

”Jag mådde så dåligt över att aktivt dölja det. Jag kommer ihåg den känslan i magen över att tänka på att jag aktivt ska dölja något för de som står mig närmast. Jag mådde så fruktansvärt dåligt av det. Så jag skrev ett brev, sedan åkte jag till en kompis [...] Jag kom hem och så hade vi ett allvarligt samtal där det kom fram att de inte kunde acceptera det här på något sätt.”

Utifrån familjens perspektiv skulle Johans homosexualitet hanteras med böner, och att Johan inte skulle agera på sina känslor. Johan tydliggjorde att han inte ville leva på det sättet, varpå samtliga familjemedlemmar visade besvikelse:

”Man hittade liknelser i bibeln. De visade att de var väldigt besvikna på mig. Mina småsyskon, som mamma gillade att lyfta fram, fick skämmas, och familjen fick skämmas”.

Ungdomsledaren försökte övertala Johan att fortsätta sin ”behandling” och på nytt driva ut demonen, men han ville inte. Han fann inte stöd hos någon i att leva som öppet homosexuell. Det samlade kollektiva fokuset var istället på att få Johan tillbaka till församlingen.

Johan bodde kvar hemma några månader tills han gick ut gymnasiet, men beskriver det som en väldigt påfrestande period och att han kände sig psykologiskt otrygg för att han visste att ”människor tyckte och tänkte saker om mig och att jag var ett socialt stigma, jag hade gjort fel”. Hans mamma visade besvikelse och syskonen skämdes över att ha en homosexuell bror, och de släppte inte idén om att Johan skulle ”räddas”:

”Det var så svårt för mig att ta in, att det var viktigare för dem att jag skulle må dåligt, att jag skulle plågas i att fortsätta att försöka, för att de hade någon teologisk idé om vad som var rätt. Jag tappade i princip gudstron när jag kom ut.”

Bahars erfarenhet av omvändelse skiljer sig från Johans, även om båda familjernas perspektiv handlar om att den homosexuella läggningen kan botas med att återställa och rena kroppen från det som gör den onormal och sjuk. Hennes familj såg inte hennes homosexualitet som orsakad av demoner, men som en sjukdom som kunde behandlas med hormoner.

Bahars mamma fattade misstankar om att hennes flickvän under gymnasiet var mer än bara en vän efter att hon sett dem kramas. Bahar försökte övertyga sin mamma om att det bara var en kram för att trösta sin kompis, men mamman lät sig inte övertygas. Bahar var skräckslagen över vad konsekvenserna av föräldrarnas misstänksamhet skulle bli:

”Jag försökte fortsätta att övertyga mina föräldrar om att det är inget. Min pappa sa inte så mycket, han brukar inte säga så mycket. På kvällen när jag låg i sängen kände jag mig rädd och det gick tusen tankar. Jag tänkte antingen måste jag lämna min tjej eller så måste jag komma ut. Jag kommer att förlora något oavsett. Förlorar jag henne måste jag ha ett liv så som de vill. När min mamma kom in i rummet sa hon att hon inte riktigt litade på det jag sa, inte till 100 procent. Då sa hon, och det var nu jag insåg att det var allvarligt, ’om jag någonsin får reda på att det där stämmer kommer jag att droga ner dig’. Att höra något sånt från sin mamma... Jag visste inte om jag skulle ta det seriöst, men jag tog det ändå seriöst”

Bahar insåg att det fanns ett allvar i mammans hot som gjorde att hon snabbt behövde agera. Hon kontaktade skolkuratoren som i sin tur kontaktade socialtjänsten, och hon fick strax därefter komma till ett skyddat boende.

På det skyddade boende fick hon kontakt med familjen igen. Bahars föräldrar förklarade då för henne att hon var sjuk och behövde hormonbehandling. De hade ordnat ett intyg från en läkare de kände som diagnostiserade Bahar med hormonell obalans. I intyget beskrevs att Bahars "sjukdom" tidigare även hade drabbat en annan släkting, som inte blev botad. Bahar visste att släktingen ifråga dog när hon var liten och började förfärat fundera över vad som låg bakom hans död.

Hormonbehandlingen avfärdades av både Bahar och socialtjänsten som fanns vid hennes sida. Men trots att Bahars föräldrar motvilligt gick med på att hon inte ville behandlas kunde de inte tolerera att hon hade lämnat familjen. Ett intensivt sökande efter henne inleddes, vilket vi återkommer till under avsnittet *Förföljelse när man lämnar familjen*.

Bahars sexuella läggning har bevarats som en hemlighet i familjen. Bahar har inte för avsikt att komma ut för släkten. Dels för att hon inte vill utsätta sina föräldrar för den skam det skulle innebära, dels för att hon själv inte orkar med de påtryckningar att ändra sig som skulle följa. Trots att Bahar är besviken på sina föräldrars intolerans för hennes sexuella läggning så visar hon stor förståelse för deras agerande:

"Det jag gjorde [lämnade familjen] påverkade deras heder. Fortfarande, om det kommer ut [att hon är homosexuell], så påverkar det deras heder. Det är hela anledningen till att de ville att jag skulle bli botad, det där läkarintyget... De ville ha tillbaka sin heder. Egentligen tror jag, om man bortser från det kulturella, så skulle det vara ok. Men de vill bära sitt huvud högt."

Bahar ser att föräldrarna inte upplevde sig ha något annat val än att omvända henne och tillse att hennes sexuella läggning förblev en hemlighet, för att inte tappa ansiktet inför släkten och den sociala omgivningen och stigmatiseras. Bahar tolkar även omvändelseförsöken som ett sätt för föräldrarna att försöka hjälpa henne, eftersom de inte kunde föreställa sig att hon skulle kunna ha ett bra liv som homosexuell. I den processen har de varit oförmögna att lyssna på Bahar och ta hänsyn till hennes mående och vilja om hur hon vill leva sitt liv.

De av MUCF:s informanter som har utsatts för omvändelseförsök, vare sig det handlar om påtryckningar att permanent dölja sin identitet, gifta sig heterosexuellt eller "botas" genom handpåläggning eller mediciner, upplever att deras mående förbisets av familjen. Att vara medgörlig i att försöka råda bot på sin sexuella läggning och aktivt dölja sin identitet för andra, har presenterats som en skyldighet gentemot familjen. Hur familjens anseende och mående påverkas av att ha en normbrytande familjemedlem har värderats högre än hur våra informanter påverkas av att förnekas sin identitet. När våra informanter motsatt sig omvändelseförsöken har de anklagats för att förstöra för familjen

och utsätta dem för skam. Uttryck som ”hur kan du göra så här mot oss?”, ”tänk på oss andra” och ”du är en egoist som bara bryr dig om ditt eget liv”, visar att föräldrarna ser sig som offer för sina barns sexuella läggning, och att en ovilja att omvändas är en bestraffning gentemot familjen. De som inte finner sig i att fortsätta förneka sin identitet för familjens skull har fått betala ett högt pris och är inte längre välkomna familjemedlemmar. Att leva öppet med sin sexuella läggning har varit direkt farligt för några av dem.

Ökad utsatthet när familjens heder hotas

En familjs upprätthållande av heder ligger inte i vad familjemedlemmar gör, tycker och tänker, eller i hur saker och ting faktiskt förhåller sig, utan i den bild som förmedlas till offentligheten (Wikan 2009:17). Därför har flera av MUCF:s informanter kunnat undvika grövre former av hot och våld så länge deras sexuella läggning bevarats som en familjehemlighet. När de däremot står upp för sin rätt att visa vilka de är, eller gör utomstående uppmärksamma på missförhållanden i hemmet, begår de en normöverträdelse som exponeras offentligt och påverkar familjens anseende. För att bestraffa normöverträdelsen och återupprätta en förlorad heder reagerar föräldrarna och ibland andra familjemedlemmar och släkt med att hota, slå och förskjuta sina barn.

Som tidigare beskrivet upplevde Johan att ingen gav stöd för hans val att vara öppen med sin sexuella läggning. Den psykologiska otryggheten och stigmatiseringen gjorde att han inte såg något annat val än att bryta upp från familjen och församlingen. Erik blev utesluten ur familjens och församlingens gemenskap när han valde att öppet leva i enighet med den han var. Maria blev tvungen att bryta kontakten med släkten eftersom de trakasserade henne för att hon valde att leva med en tjej. När hon bröt med familjen spred mamman ett rykte om att Maria var psykiskt sjuk och farlig till vänner och grannar, och till följd av det avtog även kontakten med dem. Att uteslutas ur den sociala gemenskapen med dem som står en närmast är ett högt pris att betala för att inte permanent dölja vem man är. För andra har priset varit ännu högre. De har fått utstå hot, våld, förföljelse och fruktat för sina liv, för att de offentligt visat att de är hbtq-personer eller sökt skydd från familjens förtryck.

Hot och hat när den sexuella läggningen offentliggörs

Utifrån de intervjuades erfarenheter fungerar det att ha en relation till familjen och till viss del undgå våld, så länge de döljer att de är hbtq-person för andra. Detta förändras dock drastiskt när den sexuella läggningen inte längre är en hemlighet för den innersta familjen. Situationen kräver då att familjen tar avstånd från och bestraffar den som skadat familjens anseende.

Joseph visste att konsekvenserna av att vara öppen med sin sexuella läggning var exkludering ur familjen. Strategiskt, steg för steg, byggde han upp ett självständigt liv som skulle möjliggöra uppbrottet från familjen och kollektivets gemenskap. I staden där han studerade fann han nya sociala sammanhang, gick på gay-klubbar och skaffade nya vänner och en pojkvän. Trots att han hade funnit trygga sammanhang där hans homosexualitet accepterades så var valet

att leva som öppet homosexuell allt annat än lätt. Men Joseph kom fram till att han inte längre kunde ”spela en biroll i någon annans liv” och att hans livsval inte kunde utgå från kollektivets önsknings. Han var dock inte redo för att ta steget bort och klippa kontakten med familjen, men blev tvungen att göra det eftersom hans sexuella läggning av misstag blev känd i hans hemstad. Han hade synt i ett offentligt hbtq-sammanhang som fick medial spridning. Ryktet om att han var gay spred sig som en löpeld i kollektivet.

Reaktionerna från familjen lät inte vänta på sig. Hans mamma var väldigt upprörd och ifrågasatte varför han synt på bild ”tillsammans med bögar”, men hon ville också varna honom för att komma hem. Några familjemedlemmar och nära släktingar hade försäkrat alla om att Joseph skulle skadas för att han hade förstört släktens rykte, vanhedrat och dragit dem i smutsen. Joseph blev trakasserad med telefonsamtal från släkten:

”Kusiner och släktingar från andra länder hörde av sig och ville medla och förstå varför jag var böj och ville övertala mig att sluta vara det. **De tyckte att jag skulle be om ursäkt till familjen, sluta upp med de där dumma tankarna, sluta dra ner familjen i smutsen, leva i celibat resten av livet.**”

Andra ringde för att berätta vilken skam han var, hur äckliga bögar är, och varnade honom för att visa sig i hemstaden eftersom han aldrig skulle ”komma undan med det här”. Han blev tvungen att blockera många personer på sociala medier, och slutade under en lång period att svara i telefonen när det ringde från nummer han inte kände igen. Joseph kände sig otrygg och trakasserierna var psykiskt påfrestande. Han polisanmälde telefonhoten som hatbrott. Trots att han visste vilka som låg bakom hoten uppgav han inte det i sin anmälan eftersom han ”inte ville att det skulle bli värre, utan bara att det skulle försvinna”. Däremot var det viktigt för honom att en polisanmälan hade gjorts:

”Alltså hedersmord är inte så vanligt i vår kultur, men jag ville i alla fall att det skulle finnas register om något skulle ske, man vet aldrig... Fadime och Pela trodde inte att det skulle gå så långt heller. Jag ville att det skulle finnas register, plus att en polisanmälan krävdes för att ansöka om sekretessmarkering hos Skatteverket. Jag ansökte om sekretessmarkering och hemlig adress samma dag. Jag syns inte hos olika myndigheter och min man fick också hemlig adress”.

Joseph trodde inte att hans familj skulle utsätta honom för dödligt våld, men kände sig inte säker på vad de var kapabla att göra för att återupprätta hedern. Därför var det viktigt att det inte gick att söka upp hans adress. Han försökte få familjen att förstå att han inte ville dem något illa, bara kunna leva sitt liv på sina premisser. Men dörren till gemenskapen var stängd om han inte gick ”tillbaka in i garderoben”.

Förföljelse när man lämnar familjen

Fatima, Nadja och Bahar har, i likhet med Joseph, förföljts och hotats för att ha vanhedrat familjen. Hedern var dock inte hotad av samma anledning. Fatima, Nadja och Bahar hade inte offentliggjort sin sexuella läggning. De hade gjort något annat som är tabu i en hederskontext. De hade avslöjat för utomstående om missförhållanden hemma vilket ledde till myndigheters ingripande. Deras familjer var beslutsamma om att bestraffa dem för detta övertramp.

Fatima kontaktade socialtjänsten efter att hon blivit utsatt för ett våldtäktsförsök, eftersom hon var rädd för konsekvenserna om det skulle komma fram till hennes föräldrar. Hon fruktade att de skyndsamt skulle gifta bort henne, eller att hon i värsta fall skulle dödas. Hos socialtjänsten berättade hon om sin rädsla och om våldet och kontrollen hon och hennes syskon utsattes för. Hon och hennes syskon blev placerade på skyddat boende. Fatima anses skyldig till att ha vanhedrat och förstört för familjen, och därför söker familjen efter henne. Hon lever under dödshot, byter ofta adress och har skyddade personuppgifter. Vid några tillfällen har hennes adress röjts och hon kan inte bli långvarig på någon plats. Hennes föräldrar känner inte till att hon är queer och har haft förhållanden med både killar och tjejer. Hon är väldigt försiktig med i vilka sammanhang hon är öppen med sin hbtq-identitet, eftersom familjen skulle se det som ytterligare skada på deras heder, och det skulle öka hotbilden mot henne.

Bahar placerades också på skyddat boende eftersom hennes föräldrar blev hotfulla när de fattade misstankar om att hon var lesbisk. Efter det inledde familjen och andra släktingar ett intensivt sökande efter henne. Att hon som ung tjej hade lämnat familjen accepterades inte av kollektivet och flera personer var engagerade i att hon skulle återförenas med sin familj. Bahars nya bostadsort röjdes och släktingar och personer som hon inte ens kände dök upp på hennes nya arbetsplats och på gatan med hot och hälsningar från familjen om att hon skulle återvända hem. Vid några tillfällen blev hon utsatt för fysiskt våld och polisen tillkallades. Ingen förutom föräldrarna känner dock till att hon är lesbisk. Med åren avtog sökandet efter henne, men om det uppdagas för andra att hon är homosexuell är hon inte säker på att hon kommer att lämnas ifred.

Nadja var under hela uppväxten hårt kontrollerad och utsatt för våld. Vid vuxen ålder lyckades hon lämna sin familj med hjälp av en stödverksamhet. Hon har levt gömd i flera år. Familj och släkt har hittat henne flera gånger och utsatt henne för hot och våld för att hon lämnat familjen och berättat för utomstående om sin våldsutsatthet. Nadja berättar:

”Idag lever jag fortfarande gömd. Jag lever under dödshot. Min familj, släkt och deras nätverk letar aktivt efter mig och de har hittat mig flera gånger [...]. Skyddet fungerar inte när hotbilden är så stor, innefattar så många personer, och de dessutom har så många kontakter.”

Nadja har polisanmält hoten, men utredningarna har lagts ner, och hon ser inte att någon kan skydda henne från familjen och släkten. Hon har flytt utomlands eftersom hon inte kan leva säkert i Sverige. Även fast Nadjas familj misstänkte

att hon var lesbisk under uppväxten, och hon har berättat för sin mamma att hon är det, så vet hon att hon aldrig skulle kunna leva som öppet homosexuell i Sverige – då skulle kollektivet se till att hon dödades.

Medan Bahar beskriver att föräldrarna ”gett upp hoppet” om att hon skulle återvända hem och låter henne vara ifred, har Fatima och Nadjas familjer inte släppt den oförrätt de anser att de gjort sig skyldiga till. Fatima och Nadjia upplever att det inte finns något fungerande skydd mot familjens uppsökanden och hot. Att ständigt vara på flykt och oroa sig för att bli hittad är en hög press att leva med. I vissa stunder känner de att det vore enklare att gå tillbaka till familjen och leva efter deras önskemål, än att ständigt behöva titta sig över axeln. Samtidigt påminner Nadjia och Fatima sig själva om plågan att leva under familjens kontroll och våld, och att de aldrig vill återvända till det livet.

Att inte längre vara en önskvärd familjemedlem

Som beskrivningarna ovan visar har informanternas sexuella läggning eller könsidentitet inneburit att familjen förändrat sin syn på dem. Flera beskriver att de snabbt gått från att vara respekterade till att inte längre vara önskvärda familjemedlemmar.

Joseph hade fram tills att han berättade att han var homosexuell en central roll i familjen. Som äldsta sonen låg ett stort ansvar på honom att hålla familjen samman genom att se till att alla hade det bra, särskilt sedan pappan gått bort. När hans sexuella läggning blev känd utanför familjen gick han från att vara familjens stolthet till att vara paria. De kunde inte värdesätta de uppostringar han hade gjort för att hjälpa sin mamma och stötta sina syskon, utan kunde bara se att han hade förstört familjens anseende. Josephs bror hade på flera sätt tänjt på kollektivets normer och utmanat familjens heder, bland annat genom att göra sig skyldig till grova våldsbrott. Trots det hade brodern familjens stöd och de tog honom i försvar, samtidigt som Josephs ”brott” – att han öppet visade att han älskade en man – innebar att han inte var något värd i familjens ögon:

”Jag som person var inte längre önskvärd och kastades i soptunnan som man kastar en pappersnäsduk”.

Joseph beskriver att allt gick att förlåta, utom homosexualitet. På liknande sätt berättar flera av MUCF:s informanter att deras värde togs ifrån dem i samma stund som de kom ut. Det har inneburit en stor sorg och besvikelse för samtliga informanter. Samtidigt visar många av dem en förståelse för familjens agerande.

Hbtq-personer i hederskontext förminskar sin utsatthet

Generellt visar informanterna förståelse för sina föräldrars agerande, både när det gäller våld, kontroll och begränsningar de utsatts för under uppväxten, och de hot och förtryck de utsatts för efter att deras sexuella läggning eller könsidentitet blivit känd för familjen.

Trots att flera informanter vittnar om extremt fysiskt och psykiskt våld, och att deras familjers agerande har sårat dem djupt, så tenderar de att förminska allvaret i sin utsatthet. Detta kan uppfattas som ett paradoxalt förhållningssätt, men talar också för att relationen till familjen är mångfacetterad. Informanternas känslomässiga band till familjen är i många fall starka, och inom dem ryms en förståelse och ett sökande efter en försonande förklaring till familjens agerande, även fast de inte håller med om att föräldrarna agerat rätt.

Flera informanter förklarar att det våld, begränsningar och kontroll de utsatts för under uppväxten är en uppfostringstaktik som föräldrarna använt med barnens bästa i åtanke. Slag och andra typer av bestraffningar har enligt deras synsätt varit ett sätt för föräldrarna att förhindra att de agerade fel och lära dem att uppföra sig korrekt så att de kan åtnjuta respekt och uppskattning från andra.

De intervjuade visar också på en stor förståelse för sina familjemedlemmars hbtq-fobi. De menar att föräldrarna inte har förmåga att tänka utanför en världsbild som kategoriserar avvikelser från heteronormen som fel, smutsigt och syndigt. Flera informanter förklarar att deras utlandsfödda föräldrar generellt har svårt att ta till sig det svenska majoritetssamhällets rådande normer. En informant menar det inte är svårt att förstå att hans föräldrar värjer sig mot pride och hbtq-personer. De är traditionella och har ”till och med svårt med ny teknik”. Att acceptera normbrytande sexualitet och identitet är därför ”alldeles för modernt för dem”. Andra menar att föräldrarna inte kunnat hantera besvikelsen över att de har ett homosexuellt barn som inte kan föra familjen vidare och att det förklarar deras agerande. Några informanter förklarar att föräldrarnas mående är orsaken till att de förtryckte sina barn. Joseph, Emma, Yussuf och Bahar menar att föräldrarnas systematiska utövande av skuld- och skambeläggning eller psykiskt och fysiskt våld har sin förklaring i att de av olika anledningar kämpat med dåligt psykiskt mående, bland annat på grund av statusförlust i och med invandringen till Sverige.

I förminskandet av det grova våld flera av våra informanter blivit utsatta för, så döljer sig också förväntningar om att repressalier för att bryta mot heteronormen skulle kunnat vara värre. Emmas exempel är talande. Trots att hon blir hånad för sin könsidentitet, och tidigare fått utstå mycket psykiskt såväl som fysiskt våld, så beskriver hon relationen till familjen som ”bra”. Hon menar att våldet hon utsatts för under sin uppväxt och i samband med att hon kom ut som homosexuell inte var så farligt, eftersom hon aldrig fått skador som kräver sjukhusvård. Hon understryker också att hennes familj är toleranta i jämförelse med hur andra muslimska familjer behandlar hbtq-personer, och att hon ”i alla fall inte tvingats tvätta händerna i kokhett vatten eller blivit utslängd”. Erik jämför också sina föräldrars agerande med ett scenario som skulle kunnat vara värre utifrån de förväntningar som fanns inom hans kollektiv. Han beskriver att hans föräldrar var ”snälla” som lät honom bo kvar hemma i två månader efter han meddelat att han ville leva öppet med sin sexuella läggning, trots den rådande normen om att omedelbart vända ryggen åt de som ”väljer att leva i synd”.

Yrkesverksamma som möter unga hbtq-personer beskriver att de ofta tar sina föräldrar i försvar och förminskar sin utsatthet, på ett liknande sätt som MUCF:s informanter. Flera yrkesverksamma menar att ribban för en god familjerelation ligger väldigt lågt för de ungdomar de möter. En yrkesverksam beskriver att ”så länge de inte blir bortgifta eller inlåsta i långa perioder så definierar de relationen till föräldrarna som bra”. Detta hänger ihop med att de unga ofta förväntar sig värre konsekvenser av att komma ut, och att de accepterar ”nästan vad som helst” för att de ”får lov” att vara homo-, bi eller transsexuella. Detta belyser också den internalisering som drabbar många av de unga MUCF intervjuat. De upplever inte att de har rätt att behandlas respektfullt eller att de har gjort sig förtjänta av den ovillkorliga kärlek många tar för givet i sina familjer.

8

Att söka hjälp och stöd från utomstående

Trots att våra informanter bär på erfarenheter av våld, förtryck och kontroll och under långa perioder mått dåligt, har det varit otänkbart för dem att berätta om missförhållanden i hemmet för utomstående. Enligt tidigare forskning utgör skuld, skam, hedersnormer och rädsla för konsekvenser hinder för att unga ska söka stöd och berätta om sin utsatthet. Det kan också vara känslomässigt svårt att inse att närstående personer som ens föräldrar kan utsätta en för våld, tvång, frihetsberövande och andra kränkande handlingar (Jämställdhetsmyndigheten 2023). Unga kan dessutom själva känna skuld för att de inte förmår att leva enligt föräldrarnas förväntningar, och i någon mån tänka att de förtjänar våld och kränkningar. Eftersom våldet till stor del kan vara normaliserat kan unga dessutom ha svårt att se sin utsatthet. De MUCF intervjuat har vidare saknat tilltro till att deras situation kan förändras, och har därför inte sett det som meningsfullt att söka stöd.

Omgivningen uppmärksammar problem men missar orsaken

Som tidigare beskrivet har de intervjuade hbtq-personerna mått psykiskt dåligt under uppväxten. Detta har tagit sig uttryck i depressioner, svårigheter att koncentrera sig i skolan, skolkning, att de dragit sig undan sociala relationer, skadat sig själva eller blivit utåtagerande och aggressiva. I flera fall har omgivningen uppmärksammat deras mående och i några fall har socialtjänsten kopplats in. Hos vissa har det funnits tecken på våldsutsatthet redan när de var små.

Bahar berättar om upprepade skolfrånvaro redan på lågstadiet till följd av våld hemma, och om synliga märken på kroppen från slag. Socialtjänsten kopplades in när Bahar var liten, men föräldrarna bedömdes använda våld i uppfostrings-syfte och inte för att misshandla. Därför blev de enbart informerade om att barnaga inte är lagligt i Sverige. De fortsatte trots det att utsätta Bahar för fysiskt våld. För Bahar normaliserades våldet, både i förhållande till hur hennes föräldrar rättfärdigade slag och sparkar med att hon inte hade skött sig, men också utifrån att andra vuxna inte tog hennes utsatthet på större allvar. Hon understryker att hennes lidande hade kunnat bli kortare om vuxna i hennes närhet hade försökt bygga ett förtroende och fortsatt att fråga om hennes upprepade blåmärken och rodnader, och inte nöjt sig med förklaringar som att hon hade trillat. Med rätt bemötande tror hon att hon skulle ha vågat berätta hur hon hade det.

Under tonåren hade Bahar anorexia och var utåtagerande aggressiv. Hennes mentor uppmärksammade att hon mådde dåligt och skickade henne till skolans kurator. Bahar var till en början återhållsam kring vad hon berättade för kuratorn. Hon fann det lönlöst att nämna det fysiska och psykiska våld som var del av hennes vardag, eftersom hon tänkte att inget skulle kunna förändra hennes

situation. Hon fick träffa en läkare på ungdomsmottagningen för att behandla anorexian, men Bahar övertygade läkaren om att hon inte behövde vård. Hon var inte mottaglig för den hjälp hon erbjöds, eftersom hennes problem bottnade i att hon inte kunde vara den hon var:

”Det grundläggande problemet var att mina föräldrar aldrig skulle kunna acceptera min sexuella läggning, och det kunde ingen hjälpa mig med”.

Bahar visste att inget kunde förändra hennes liv så länge hon fortfarande bodde med sina föräldrar. Trots att Bahar kände en hopplöshet kring att få det bättre hemma så bidrog samtalen med skolkuratoren till att hon kände sig sedd och mindre ensam. Kuratorn släppte inte kontakten med henne, och de fortsatte att träffas under en lång period. Så småningom kunde Bahar berätta att hon var lesbisk, även om de inte diskuterade hennes sexuella läggning i relation till hedersnormer. Ett förtroende byggdes successivt upp, och när Bahar senare behövde skydd från sin familj var det skolkuratoren hon vände sig till, vilket vi återkommer till.

Emma kallades också till skolkuratoren på gymnasiet. Ett syskon hade berättat för sin lärare att han var orolig för Emma eftersom pappan slog henne. Pappan hade utövat våld mot samtliga syskon under uppväxten. Att syskonet lyfte just Emmas utsatthet tror hon beror på att hon hade varit pappans måltavla i ökande grad sedan hon kommit ut som homosexuell för familjen. Emma fick prata med polisen men försökte släta över anklagelserna mot pappan med att hennes syskon hade livlig fantasi. Hon ville inte att hennes föräldrar skulle råka illa ut. Efter samtalet med polisen fick Emma prata med skolkuratoren. Där berättade hon att det är lite svårt att vara den hon är hemma, men undvek att berätta om våld, förtryck och kontroll. Från Emmas perspektiv var inte situationen hemma ”så farlig” att det krävdes åtgärder eller inblandning från utomstående. Hon upplever ändå att det hjälpte henne att prata med kuratorn – där kände hon sig accepterad och hon fick bekräftat att det ”inte var konstigt” att vara homosexuell. Den kontakten hade dock aldrig skett om inte hennes syskon hade larmat skolan. Det hade aldrig fallit henne in att vända sig till någon utomstående för att prata om sitt mående.

Fatima sökte sig till skolkuratoren på mellanstadiet. Hon berättade att hon trodde att hon var deprimerad men också om att föräldrarna krävde att hon bar heltäckande kläder och att de bestämde vilka aktiviteter hon fick delta i och med vem hon umgicks. Kuratorn bekräftade att det hon utsattes för hemma ”inte riktigt var rätt”. Föräldrarna kontaktades men efter det ”hände ingenting”, och Fatima förbjöds att prata med skolkuratoren igen. I efterhand funderar Fatima på varför hon inte fick hjälp:

”Det är inte normalt för ett så väldigt ungt barn att säga att jag är deprimerad och mina föräldrar gör det här hemma”.

På gymnasiet var Fatima åter i kontakt med elevhälsovården för att hon inte mådde bra. Genom elevhälsan fick hon genomgå en traumabehandling för

tidigare upplevelser i ursprungslandet. Hon svarade dock inte på behandlingen som förväntat. Även fast terapeuten ställde sig frågande till varför behandlingen inte gav resultat så ställde hon inte frågor kring Fatimas hemförhållanden. Fatima själv förstod inte att hon levde i ett pågående trauma och allvarligt våld och förtryck, och lyfte det därför inte heller självmant. Men när hon senare behövde akut hjälp för att komma bort från sin familj så var det till traumabehandlaren hon vände sig, där kände hon ändå att ett förtroende hade byggts upp.

Både Bahar, Emma och Fatimas berättelser visar att det funnits vuxna i deras närhet som uppmärksammat att de inte mått bra. Men deras berättelser visar också att när de tagit upp situationer som tyder på hedersproblematik så har det inte plockats upp av dem de vänt sig till. "Grundproblemet" i deras situation har därför inte kommit till ytan, utan fokus har i stället hamnat på symptomen i deras mående. Genom yrkesverksamma har MUCF fått höra liknande berättelser. Främst om "stökiga" och utåtagerande killar, som tagit del av insatser som syftar till att hjälpa dem att hantera sin aggressivitet. I ett senare skede har det visat sig att de lider av ångest över att deras familjer inte skulle acceptera deras homosexualitet. Dessa samlade erfarenheter visar att unga hbtq-personers mående ofta uppmärksammas av omgivningen, men att kuratorer, skol- och vårdpersonal inte har ställt frågor som hjälper de unga att berätta om hur de har det. Därmed stängs möjligheterna att förstå deras situation och erbjuda dem adekvat hjälp. I värsta fall övertygar det unga om att ingen skulle kunna förstå deras situation, att deras utsatthet inte är så allvarlig eller att det inte finns något alternativ till det liv de lever.

Trots att Emma, Fatima och Bahar vittnar om att de hade svårt att berätta om sina hemförhållanden, så uttrycker de att det var betydelsefullt att någon såg dem, ville dem väl och att det fanns ett tryggt rum att prata om begränsade delar av deras problem. Att utomstående inlett samtal kring deras mående var en start till att de började se sin utsatthet.

När stöd och skydd fungerar

Bahar och Fatima berättade om det våld och förtryck de levde under först när de var i akut behov av skydd från sina familjer. Att söka hjälp först när läget är akut beskriver yrkesverksamma på stödmottagningar som vanligt bland ungdomar utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Att man inte söker hjälp i ett tidigare skede har flera olika orsaker. Några har vi redan varit inne på, så som att man saknar förtroende för att någon ska kunna förändra ens situation, eller att man normaliserat våldet man utsätts för och saknar förmåga att se hur utsatt man är. En annan anledning är att man inte kan förutse hur allvarliga konsekvenserna blir av ett normbrott förrän det är "för sent". Yrkesverksamma berättar att det är vanligt att unga som lever i en hederskontext stannar kvar hos sina familjer för att de hoppas på att deras situation ska förbättras. De kan inte föreställa sig att föräldrarna ska utsätta dem för våld, hot, tvångsgifte eller att föras utomlands mot sin vilja, förrän de faktiskt står inför det faktum att föräldrarna är kapabla till det. Ofta vet de inte vart de ska vända sig med sin rädsla och oro, eller vilket skydd och stöd de kan få.

En viktig del i att Fatima och Bahar kunde få adekvat stöd och skydd var att de redan hade etablerat förtroendefulla relationer genom elevhälsovården innan deras säkerhet var allvarligt hotad, som de vände sig till när de insåg att de var i fara. En annan viktig del var att de snabbt kom i kontakt med socialsekreterare som förstod allvaret i deras situation.

Efter att Bahars mamma fattat misstankar om att hon var homosexuell och hotat henne tog Bahar kontakt med skolans kurator som i sin tur kontaktade socialtjänsten. Bahars möten med socialtjänsten skedde i hemlighet på skolan under skoltid och föräldrarna informerades inte. Socialtjänstens riskbedömning fastställde att Bahar behövde komma till skyddat boende omgående. Bahar ville inte svika och lämna familjen, men socialtjänsten övertygade henne om att hon behövde skyddas. Under denna process gjorde Bahars flickvän slut för att situationen blev för påfrestande. Då vände Bahars känsla av lojalitet och omsorg mot föräldrarna. Hon kände att föräldrarna förstörde hennes liv och bestämde sig för att lämna dem. Att lämna familjen och hela sin sociala kontext var en stor utmaning som Bahar inte tror hon hade klarat utan det stöd hon fick. Bahar understryker att den socialsekreterare hon först kom i kontakt med förstod hennes situation, tog den på allvar, var empatisk och brydde sig om henne. På det skyddade boendet fanns omsorgsfull personal tillgänglig hela tiden. Efter tiden på det skyddade boendet fick hon en utslussningslägenhet och fortsatt praktiskt stöd från socialtjänsten och samtalsstöd. Hon hade även tät kontakt med en säkerhetssamordnare som gav trygghet. Allt det stöd hon fick gjorde att hon så småningom fann sig till rätta i en stad långt ifrån sin familj. Dock vill hon understryka att vården gjorde ett stort misstag genom att skicka information till hennes föräldrars adress som gjorde att hennes bostadsort röjdes. I samband med det blev hon uppsökt av släktingar och familjevänner (se sidan 78).

Fatima sökte också hjälp när hon var rädd för sin säkerhet efter att hon utsatts för ett våldtäktsförsök. Fatima befarade att hennes föräldrar skulle gifta bort henne, föra hennes utomlands eller utsätta henne för allvarligt våld, om de fick veta att hon hade träffat en man. Fatima vände sig till sin traumaterapeut och berättade om övergreppet och sin rädsla för föräldrarnas reaktioner. Terapeuten gjorde en orosanmälan och stod sedan vid Fatimas sida genom alla myndighetskontakter. Fatima tror att hon hade tur med vilka som tog hand om hennes ärende:

”Just där hade jag väldigt, väldigt mycket tur. Det kunde ha gjorts väldigt fel och jag kunde ha råkat väldigt illa ut. Men när jag berättade det så gjorde hon [terapeuten] ju allt i hemlighet. Hon kontaktade socialtjänsten. Socialtjänsten var väldigt hemliga med att träffa mig. Orosanmälan skickades inte till mina föräldrar.”

De socialsekreterare Fatima träffade hade god kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck och förstod att det var viktigt att Fatimas föräldrar hölls ovetandes om deras kontakt. Socialtjänsten förstod också att Fatima inte ville lämna sina syskon och såg till att även de kunde berätta om sin utsatthet i hemlighet på

skoltid. Fatima och hennes syskon pratade med varandra i smyg och var överens om att de behövde lämna familjen. Fatima och hennes syskon togs till ett skyddat boende och upplever att de fick väldigt bra stöd i att återuppbygga en rutin i vardagen, och stöd i att bygga upp ett nytt liv med skyddade personuppgifter. Fatima och hennes syskon fick också hjälp i att bearbeta det de utsatts för under sin uppväxt. I efterhand önskar Fatima att hon hade brutit upp från familjen tidigare. Det var först när hennes terapeut kontaktade socialtjänsten som hon blev varse om att det överhuvudtaget fanns hjälp att få. Hon tror att hon hade sökt stöd tidigare om hon vetat hur hon skulle gå till väga.

Även fast både Bahar och Fatima tycker att de har fått ett gott stöd, så visar deras berättelser att skyddet inte varit tillräckligt starkt för att hindra familj och släkt att hitta och hota dem, som beskrivet under avsnittet *Förföljelse när man lämnar familjen*. De upplever en orättvisa i att de har fått offra mycket för att leva i säkerhet, medan deras föräldrars vardag är oförändrad. Ingen av dem har dock velat göra en polisanmälan mot sina föräldrar eftersom de inte vill riskera att förvärra situationen för föräldrarna eller för sig själva i form av utökade hot. De enda de vill är att kunna gå vidare med sina liv.

Att be om hjälp men förvägras skydd

Två av MUCF:s informanter, Nadja och Maria, försökte larma omgivningen om det våld och förtryck de levde i under tonåren. De blev dock inte tagna på allvar och förpassades därför till familjens våld fram till vuxen ålder.

Marias kompis mamma kontaktade skolans kurator efter att Maria visat stor rädsla för sina föräldrar. Trots att Maria själv vittnade om sin våldsutsatthet för både skolkuratorn och socialtjänsten fick hon inget stöd. I stället förvärrades hennes situation:

”Jag blev full en gång när jag var 14, och min mammas kompis skulle skjutsa hem mig, och jag skrek att de inte fick skjutsa hem mig för att de skulle slå mig. Mamman kontaktade kuratorn som tog in mig på samtal och där berättade jag att de slog mig, och socialtjänsten tog in mig på en fredag. Och jag berättade för socialtjänsten om allt, om att pappa miss-handlat mig i garaget, och att jag straffades hela tiden, att jag inte hade pengar till kläder, att de alltid hotade med att kasta ut mig. Jag berättade allt, och sa att jag inte vågade gå hem. De skickade hem mig ändå, och mina föräldrar fick veta att jag hade varit där.”

Maria beskriver helgen efter mötet med socialtjänsten som fylld av skräck. Hennes föräldrar tilltalade inte henne och hon var orolig för konsekvenserna av vad hon gjort. Hon upplevde ett stort svek i att socialtjänsten inte hade tagit hennes utsatthet på allvar, och hennes förtroende för vuxenvärlden raserades. Socialtjänsten bedömde att de behövde familjeterapi. Familjeterapin var från Marias perspektiv en arena för föräldrarna att övertyga terapeuten om att de var en välfungerande familj. I föräldrarnas närvaro kunde Maria inte säga emot. Åren efter, när Maria var 15 och 16 gjordes nya orosanmälningar av skolan, men de ledde inte till att Maria fick stöd och hjälp. När Maria närmade sig 18

år hade ytterligare en orosanmälan gjorts. Marias föräldrar hade hotat med att slänga ut henne när hon var 18 om hon inte skötte sig. Hon vågade därför inte berätta om föräldrarnas våld för socialtjänsten, eftersom hon var övertygad om att hon då skulle bli hemlös:

”Jag sa till socialtjänsten att de hotar mig och snart kommer de att kasta ut mig när jag är 18. Då sa socialtjänsten att de har skyldighet att försörja mig till jag gått klart gymnasiet. Och då frågade de om det försiggått mer våld, men jag blev tvungen att säga nej, för jag visste att mina föräldrar skulle slänga ut mig om de fick reda på det, så jag hade inget val.”

Maria saknade förtroende för att socialtjänsten skulle skydda henne. Hon såg kontakten med dem som en risk eftersom de skulle kunna förvärra hennes situation genom att kontakta föräldrarna. Hon bedömde det som säkrare att hålla upp en fasad kring att ”allt var bra” för att undvika eskalerat våld hemma. Hon arbetade och sparade pengar för att kunna lämna hemmet så snart det var möjligt. Maria flyttade hemifrån efter studenten. Det dröjde år innan hon kontaktade vården för hjälp att bearbeta sitt barndomstrauma, och hennes förtroende för myndigheter är fortsatt väldigt lågt.

Nadja försökte också vid flera tillfällen larma skolan, barn- och ungdomspsykiatri, ungdomsmottagningen och socialtjänsten om sin våldsutsatthet och rädsla för familjen, utan att det resulterade i hjälp och skydd. Det som slutligen gjorde att hon kunde lämna hemmet var att familjen slängde ut henne:

”När jag var 16 tvingade min familj mig att hoppa av gymnasiet, efter att jag hade bett om hjälp av en personal i skolan. Jag var då inlåst i flera månader, fick inte stänga dörren, släktingar kom dit och turades om att vakta mig. Den enda gång jag lämnades ensam i cirka 5 minuter medan mamma gick till tvättstugan försökte jag ringa efter hjälp. Jag ringde min redan befintliga kontakt på BUP, som inte svarade, men jag lämnade ett meddelande på telefonsvararen där jag berättade hur illa det var, om fysiskt våld som hade hänt någon dag tidigare, att jag desperat behövde hjälp. Men kontakten trodde mig inte och gjorde inget. Jag matvägrade helt, rasade i vikt och började skada mig. Till slut slängde familjen ut mig. Det var en seger och en lättnad för mig. Jag hade bett myndigheter om att få bli placerad utanför hemmet i flera år, men ingen hade lyssnat eller trott på mig.”

Efter att Nadja blivit utslängd placerades hon i ett familjehem, men hennes familj fortsatte att trakassera henne:

”Tyvärr så tvingades jag fortfarande träffa och ha kontakt med min familj. Jag fick tusen sms, telefonsamtal och röstmeddelanden varje dag om att jag hade förstört vår familj, att mamma skulle dö på grund av mig, hot riktade mot mig och mycket mer. Släktingar kom också dit och hotade mig och utsatte mig för visst fysiskt våld [...] Någon månad senare bestämde myndigheterna att jag var tvungen att flytta hem igen, mot min vilja, och jag blev återigen inlåst av min familj.”

Nadjas upprepade rop på hjälp resulterade inte i att hon fick adekvat skydd, utan istället i att familjens våld eskalerade. Hon tvingades inse att hon själv behövde ta ansvar för att förändra sin situation. När hon blev vuxen lyckades hon fly och hålla sig undan från familjen. Först vid 24 års ålder fick hon adekvat hjälp och det skydd hon behövde genom en handläggare på socialtjänsten som hade kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck. Nadja beskriver:

”Jag kontaktade soc och för första gången gjorde någon en riskbedömning. Den hamnade högt upp på den högsta farlighetsnivån. Handläggaren ville att jag skulle till skyddat boende på en gång och så blev det. Hon kallade det heder. Hon hade gått en utbildning om heder hos [stödorganisation med fokus på hedersrelaterat våld och förtryck] och kunde tänka utanför stereotyperna. Efter tiden på skyddat boende fick jag skyddade personuppgifter och jag fick själv kontakt med [lokal stödverksamhet], där jag för första gången kände att någon verkligen förstod min situation. Det var också där jag för första gången återigen vågade berätta att jag är lesbisk. Det kändes tryggt att göra det där.”

Nadjas och Marias berättelser visar att kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck behöver öka för att undvika att unga far illa och nekas det stöd och skydd de är i behov av. Trots att Nadja slutligen kände att hennes situation togs på allvar visar hennes berättelse också att de skyddande insatser som erbjuds inte kan garantera individens säkerhet. Nadjas släkt och hela kollektiv söker aktivt efter henne. Deras stora kontaktnät har gjort att de vid flera tillfällen har hittat henne. Myndigheter har dessutom upprepat röjt hennes adress vilket har gjort att hon känt sig så otrygg i Sverige att hon flytt utomlands. Hon beklagar att man inte får ha kvar sin skyddade folkbokföringsadress när man flyttar utomlands. Det har gjort att hon ständigt måste flytta och aldrig kan vara på en plats länge nog för att skaffa vänner, jobb och påbörja en vardag. Hon känner en stor hopplöshet och avslutar sin berättelse med orden: ”Jag är så trött, jag orkar inte mer”.

Kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck behöver öka

Samtliga yrkesverksamma som myndigheten intervjuat inom ramen för detta uppdrag, lyfter att myndighetsutövare ofta saknar kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck. Den okunskapen gör att utsatta ungdomar inte får den hjälp och det skydd de behöver. MUCF har tagit del av flera fall där socialtjänsten har försökt medla mellan föräldrar och barn för att komma till rätta med problem kring våld, begränsningar och kontroll. Det har i stället resulterat i att barnet blivit hårdare kontrollerat och bestraffad i hemmet.

Ett annat problem som yrkesverksamma på stödmottagningar lyfter är att socialtjänsten bedömer allvaret i ungas situation utifrån deras utsatthet för fysiskt våld. De missbedömer allvaret i att utsättas för påtryckningar, hot och social uteslutning och att det krävs insatser för att skydda individer mot den typen av våld. Stödverksamheter försätts också i en besvärlig situation när unga

vänder sig till dem och de ser ett stort behov av skyddande insatser, men inte får gehör hos polis och socialtjänst. Flera av de intervjuade yrkesverksamma beskriver detta som en frustration i arbetet, och att verksamheternas funktion framför allt är att vara ett komplement till myndigheter. I vissa fall tvingas de i stället ta över ansvaret över individen och kämpa för dess rättigheter till skydd för att andra myndigheter inte har förmåga att se individens utsatthet.

Generellt efterlyser yrkesverksamma på stödmottagningar en större flexibilitet i socialtjänstens bedömningar av individers utsatthet. En yrkesverksam berättar till exempel om en lesbisk tjej som ville flytta hemifrån för att slippa familjens våld och förtryck sedan det uppdagats att hon hade flickvän. Socialtjänsten nekade henne försörjningsstöd för eget boende eftersom hon fortfarande gick på gymnasiet och föräldrarna därför var försörjningsansvariga. Hon flyttade då hem till sin flickvän och därefter ansåg socialtjänsten att flickvännen bar försörjningsansvaret. Detta försatte tjejen i fråga i en beroendeställning till sin flickvän. En sådan beroendeställning bäddar för en risk för utsatthet, då den unga blir tvungen att leva efter sin partners premisser för att inte bli hemlös.

Ett annat exempel handlar om en transperson som ville lämna familjen. Hon blev placerad i ett familjehem med samma kulturella bakgrund som den egna familjen, och förtrycket utifrån hedersnormer fortsatte. Senare blev personen i fråga placerad på ett HVB-hem för pojkar, trots att hon identifierade sig som tjej, och utsattes för hat och hot från de andra boende.

Vi har även tagit del av en berättelse om en homosexuell kille som blev uppsökt av hela släkten när han deltog i en aktivitet för hbtqi-ungdomar. Polisen kallades till platsen och ville att killen skulle komma ut från lokalen och prata med släkten. Polisen visade oförståelse för att killen var väldigt rädd inte ville möta den uppjagade släkten eller följa med familjen hem. En stödorganisation fick ingripa och föra killen till en trygg plats.

Dessa exempel visar på att socialtjänsten och andra myndigheter har mött personer i extrem utsatthet, men att deras okunskap kring hedersrelaterat våld och förtryck gjort att de inte fått det stöd eller skydd de har haft behov av, eller i värsta fall försatts i en förvärrad situation. Med dessa erfarenheter finns det stor risk att förtroendet för myndigheter och hoppet om att någonsin kunna undslippa familjens och släktens förtryck och våld raseras.

Bemötandet är viktigt

Vuxna som möter unga behöver vara medvetna om att de som lever med hedersnormer i regel socialiserats i att dölja familjeproblem för omgivningen. Förtryck och våld sker dessutom ofta parallellt med att föräldrar visar värme, omtanke och kärlek för sina barn. Relationer familjemedlemmar emellan är komplexa och det är inte självklart att barnen har förmåga att ta avstånd från eller fördöma sina föräldrars agerande. Det finns ofta en stark omtanke, kärlek och lojalitet gentemot familjen. Därför lyfter yrkesverksamma att det är viktigt att samtal om utsatthet förs på ett sätt så att den unga inte känner att de måste försvara

sin familj eller sitt ursprung. Då försämras förutsättningarna för att bygga förtroende och för den unga att vilja berätta. Detta har Ibrahim erfarenhet av. Han sattes i kontakt med barn- och ungdomspsykiatrin under skoltiden för sin depression, men upplevde att sättet samtalen fördes på låste förutsättningarna för att berätta om sitt mående:

”Det första som hände var att de förutsatte att min familj var dålig och att jag inte fick leva mitt liv som jag ville. Det kände jag inte igen mig i [...] det är inte bra när man måste argumentera för sin situation och inte får utrymme för att vara svag. Man får inget förtroende för vården.”

Det krävs tid, tålmod och förtroende för att få förståelse för hur unga i en hederskontext förhåller sig till normer och regler, och på vilket sätt de begränsas eller begränsar sig själva för att möta kollektiva förväntningar och krav. Yrkesverksamma på stödverksamheter berättar att personer som befinner sig i en hederskontext ofta behöver upplysas om vilka rättigheter de har och hjälp att prata om vad de får och inte får göra och varför, för att själva se och förstå sin utsatthet. Om läget inte är akut och skyddande åtgärder skyndsamt behöver sättas in, så behöver de unga få tid att landa i sina funderingar. De flesta unga som söker stöd har inte en förhoppning om att deras problem ska gå att lösa eller önskan om att lämna familjen. I stället vill de bara kunna prata med någon som förstår deras situation och stöd i att förbereda sig i hur livet kommer se ut om de en dag väljer att bryta upp från familjen.

På stödmottagningar närmar de sig hedersrelaterat våld och förtryck genom att diskutera begrepp som normer och normbrott. Genom att flytta fokus från vem som gör vad, till strukturer och förväntningar man måste förhålla sig till, undviker man att hamna i diskussioner som utgår från ett ”vi och dem”. Vidare menar yrkesverksamma att det är ovanligt att de unga själva använder sig av begreppet heder, och utifrån deras erfarenheter riskerar en sådan etikett att låsa de unga. Att prata om normbrytande sexualitet och att använda ord som ”homosexuell” kan också sätta unga i en försvarsposition eftersom det är tabubelagt och något de instinktivt värjer sig emot. I stället kan man prata om vem man blir kär i och hur familjen ser på relationer och sex. När den unga så småningom fått perspektiv på konsekvenserna av normbrott och kan formulera tankar kring hur deras liv begränsas, kan det finnas möjligheter att börja diskutera hedersrelaterat våld och förtryck, och eventuella behov av skyddande insatser eller stöd i olika livsval.

Flera av de hbtq-personer som MUCF intervjuat önskar att de hade fört diskussioner kring heder och hbtq-frågor i skolan när de var unga. Erik tänker att skolan hade kunnat vara en motvikt till den miljö han kom ifrån. Han hade önskat att någon lärare vågade fråga frågor om hans religiösa tro, och öppna upp för diskussion kring vad det innebär att vara en del av församlingen, vilka förhållningsregler som gäller och konsekvenserna för att inte följa dessa:

”Jag har inte insett att jag var så ensam förrän jag lämnade [församlingen]. Det är i efterhand som jag insett att jag hade verkligen ingen. [...]. Men i en miljö där mina föräldrar inte kom åt mig hade någon kunnat hjälpa mig. Kunskap, att veta att en elev i min klass tillhör en starkt religiös familj och det innebär det här. Jag kan se tillbaka nu och inse att jag inte visste vad jag hade rätt till... Det jag kan känna generellt är att ingen någonsin frågade om religiös bakgrund och vad det innebär för ens sexuella läggning. Lärare frågade inte, och ingen inom vården.”

Flera andra informanter önskar att de som unga hade upplysts om sina rättigheter och diskuterat normer, förväntningar, kulturella och religiösa föreställningar om rätt och fel i skolan. De tror att det hade bidragit till att de hade börjat ställa frågor kring sin situation och känt sig mindre ensamma. Hade de dessutom informerats om att det finns hjälp att få, tror de att de kanske hade vågat söka stöd tidigare. Diskussioner i skolan kan bidra till att unga hbtq-personer i hederskontext ser sin utsatthet och söker stöd för att förändra sina liv.

Behov av trygga och inkluderande mötesplatser

Yrkesverksamma i stödverksamheter beskriver att det finns få sammanhang där unga hbtq-personer som lever med hedersnormer känner sig inkluderade och trygga. Ofta har de inte någon plats där de kan vara öppna med vilka de är – varken hemma, i skolan eller ens bland sina vänner. Det finns därför ett stort behov av trygga mötesplatser där dessa unga kan dela sina erfarenheter och känna samhörighet med andra. MUCF har intervjuat tre verksamheter som anordnar hemliga mötesplatser för hbtq-personer som lever i en hederskontext. De arbetar just med att skapa trygghet och känsla av sammanhang hos sina deltagare. Sådana verksamheter är väldigt få till antalet i Sverige.

Till dessa mötesplatser kan hbtq-ungdomar och unga vuxna komma och ”vara sig själva” för en stund, prata med andra om sina erfarenheter, känna samhörighet och förståelse. För att det ska kunna ske tryggt förutsätts att de ungas familjer, släkt och kollektiv inte känner till eller misstänker att de deltar i verksamheter med hbtq-fokus. Därför är verksamheterna registrerade under öppna verksamheter, så som ungdomsgårdar. Alla aktiviteter kopplade till verksamheten ser utåt sett ut som ordinarie ungdomsgårdsaktiviteter.

Information om verksamheten sprids genom annonser i sociala plattformar, posters på skolor och offentliga utrymmen, samt genom ungdomsmottagningar och kuratorer som kan tipsa personer de kommer i kontakt med. Personal från verksamheterna besöker också skolor där de föreläser om hbtq-frågor och genomför normövningar med elever. I samband med skolbesöken berättar de om den hemliga mötesplatsen.

Individuella möten med de som vill delta görs alltid vid några tillfällen innan de introduceras till övriga deltagare. Detta görs för att säkerställa att det inte rör sig om en person som har avsikter att till exempel röja någons sexuella läggning eller könsidentitet.

Under mötena samtalar de i grupp om relationer, familj, sex, kärlek, religion och rättigheter. De försöker skapa ett klimat där deltagarna kan testa sina åsikter, träffa andra som delar samma livserfarenheter, men också prova att klä sig på det sätt de vill, eller bli tilltalade med det pronomen de vill. De som arbetar i verksamheterna beskriver att många som besöker dem sänker garderna så fort de går över tröskeln till mötesplatsen. De förändrar sitt ansiktsuttryck, sin gångstil och slappnar av, och behöver inte vara på sin vakt för att någon eventuellt ska misstänka att de är hbtq-personer. Majoriteten av deltagarna har inget annat sammanhang de kan vara öppna med sin identitet. Behållningen av dessa sammanhang är att deltagarna kan vara sig själv en stund utan att någon dömer dem, men också att det finns utrymme att diskutera sådant som är svårt.

Verksamhetsledarna ser att deltagarnas självbild successivt förbättras och att de börjar våga tro på en positiv framtid. I en av verksamheterna arbetar enbart hbtq-personer, ofta med erfarenheter av hedersnormer. De understryker vikten av att kunna vara positiva spegelbilder för deltagarna och visa att de har fullt fungerande liv. Detta ger ungdomar och unga vuxna hopp om att de också på sikt kommer att kunna ha en bra och fungerande vardag, och att det finns olika vägar att ta sig dit.

Nyanländas särskilda behov av trygga platser

MUCF har tidigare lyft att det finns ett generellt behov av trygga mötesplatser för hbtq-personer. Särskilt gäller detta unga hbtq+-migranter, som i många fall lämnat sina länder just på grund av sin sexuella läggning eller könsidentitet (MUCF 2015). Många hbtq+-migranter har brutit kontakten med sina föräldrar och släkt i hemlandet. I Sverige kommer de främst i kontakt med andra från samma del av världen som de själva. I dessa sammanhang kan det vara väldigt svårt att komma ut, som vi sett genom Alis och Sarahs berättelser. Rädslan för att inte bli inkluderad och accepterad gör att många i stället lever ett dubbelliv (jfr. Ivarsson 2021). Därför är behovet av ett nytt stödsystem där de kan känna trygghet, skapa nya sociala band och våga vara den de är stort bland nyanlända hbtq-personer.

Sarah och Ali besöker regelbundet en hbtq-mötesplats dit många nyanlända vänder sig. Sarah döljer sin sexuella läggning i alla andra sammanhang förutom på mötesplatsen. Det ger henne trygghet att hon kan dela sina erfarenheter med andra och vara öppen med vem hon är några timmar varje vecka. Ali beskriver mötesplatsen som det enda sammanhang han känner sig respekterad och förstådd i. Sarah och Ali understryker att mötesplatsen varit avgörande för att orka med vardagen. Det är en trygghet att veta att det finns en plats där de kan ventilera sina funderingar, få stöd och bekräfta vilka de "egentligen är".

9

Att bygga upp ett nytt liv

De av MUCF:s informanter som brutit upp från sina familjer vittnar om stora utmaningar att bygga upp sina liv igen. För många sitter de normer de vuxit upp med djupt i dem och de fortsätter att känna skam och skuld för vilka de är under en lång tid. Vissa av dem lever med en hotbild riktad mot sig som begränsar deras möjligheter att bygga upp en normal vardag och nya sociala kontakter. De flesta beskriver en djup ensamhet, att det är svårt att finna sammanhang där man är förstådd och att familjens frånvaro lämnar ett stort tomrum som är svårt att fylla. Känslan av att inte passa in någonstans är framträdande i berättelserna. Att lämna sin familj följer ofta med en identitetskris och frågor om vem man är, vart man hör hemma och hur framtiden kommer att se ut.

Familjen och den starka kollektiva sammanhållningen har för många varit ett skydd och en trygghet att finna stöd i mot fördomar och diskriminering i samhället utifrån sin etniska bakgrund och religiösa tillhörighet. Genom att ta avstånd från familj och släkt så upplever de att de "valt" majoritetssamhället, men där passar de inte heller alltid in. Flera beskriver att de inte bara tillhör en minoritet genom sin etniska bakgrund eller religiösa tillhörighet, utan också genom att de är hbtq-personer och de noterar att omgivningens attityd kan vara negativ. Därför behöver de ett starkt och tryggt socialt nätverk för att hantera vardagens utmaningar och känslan av otrygghet, men det är svårt att skapa.

Svårt att hitta sin plats i hbtq-sammanhang

När man utesluts från familjens gemenskap på grund av sin sexuella läggning skulle man kunna tänka sig att det är i hbtq-sammanhang man kan finna stöd, trygghet och samhörighet. Men många informanter beskriver en känsla av utanförskap i hbtq-sammanhang. Framför allt på grund av uttalade eller outtalade förväntningar på hur man ska förhålla sig till och exponera sin hbtq-identitet för att passa in.

Flera av informanterna vill eller kan inte "skylta" med sin hbtq-identitet. För vissa handlar det om att de inte vill utsätta familjen för mer skam än de redan utsatt dem för, genom att till exempel delta i en prideparad. För andra innebär det en fara att offentligt visa upp sin hbtq-identitet eftersom det riskerar att öka hot från familjen. Många vill dessutom hålla låg profil kring sin identitet för att de vet att hbtq-fobin är utbredd bland personer med samma bakgrund som de själva och vill undvika potentiella påhopp. De upplever dock att det finns en förväntan på att visa stolthet för sin hbtq-identitet i sammanhang som samlar hbtq-personer, och att man sviker hbtq-rörelsen om man inte vill "visa upp sig" på samma sätt som andra.

Några personer har upplevt att "det är så svart och vitt för dem som haft det lättare" och att de förväntas fördöma sin familj och religion inför andra

hbtq-personer. Flera av de intervjuade drar sig från att delta i hbtq-sammankomster för att det där saknas förståelse för vad det har kostat dem att komma ut och att de inte kan bejaka sin identitet på samma sätt som de med en accepterande familj. Det skapar ett avstånd till de som problemfritt kan bära regnbågsflaggan.

Att känna att man inte passar in i sammanhang som samlar hbtq-personer föder också en osäkerhet kring om man är attraktiv som partner med det bagage man bär på. Yrkesverksamma berättar att de mött ungdomar som oroar sig för att leva sina liv ensamma, eftersom de aldrig kommer att kunna gå hand i hand med en partner på en prideparad eller ta med sin partner till sin familj. Det är funderingar som även flera av MUCF:s informanter bär på.

Behov av stöd och hjälp efter uppbrottet från familjen

Att bryta upp från kollektivets gemenskap innebär inte bara att man lämnar sin familj. Det innebär ofta också att man står helt utan alla de personer man har vuxit upp med och har nära anknytning till. I vissa fall har det varit för riskabelt att ha kontakt med personer från sitt ”gamla liv” eftersom det skulle kunna röja ens nya hemvist och identitet. I andra fall har vänner och den vidare bekantskapskretsen tagit avstånd i samband med att familjen gjort det.

Både Erik och Johans barndomsvänner vände dem ryggen när de kom ut som homosexuella. Maria har inte heller kontakt med vänner från barn- och ungdomstiden. Joseph förlorade kontakten med hela kollektivet bestående av familj, släkt och vänner, när han valde att öppet stå för sin identitet. Bahars föräldrar ”var på” hennes nära vänner när hon var på skyddat boende och pressade dem på information om var hon befann sig, till den grad att de inte längre orkade ha kontakt med henne. Nadja kan inte ha kontakt med någon anhörig eller vän från ungdomstiden eftersom det riskerar att röja var hon befinner sig.

Dessa erfarenheter visar sammantaget att de som brutit upp från sina familjer nästan helt saknar relationer från uppväxttiden. De kan inte dela barndomsminnen med någon och har inte tillgång till någon som följer deras historia och kan bekräfta vilka de var, hur de har utvecklats, vilka de har blivit. Till detta tillkommer också andra aspekter, så som att tappa sitt modersmål och tillgång till sina kulturella rötter, saknad efter gemenskap och längtan efter den mat man åt som barn. Joseph beskriver det som att leva i exil helt på egen hand.

MUCF:s informanter beskriver åren efter att de lämnat familjen som tunga. De berättar att självkänslan var låg och att de kände sig vilsna. Bahar, Nadja och Fatima, som fick skydd från familjen genom socialtjänsten, har haft tillgång till visst samtalsstöd för att bearbeta traumatiska händelser. Men ensamheten som uppstår och osäkerheten inför framtiden i och med uppbrottet från familj och vänner har ändå inneburit stora utmaningar och påverkat deras mående negativt. Andra som flyttat ifrån sina familjer utan myndigheters ingripande har inte haft tillgång till stöd och hjälp i hur de ska hantera sin nya livssituation.

Att börja sätta sina egna gränser och tänka utifrån sina egna önskemål kring till exempel kläder, aktiviteter, åsikter och umgänge var en lång läroprocess för samtliga informanter. Gamla tankemönster tenderade att hänga kvar och vanan att agera utifrån att tillfredsställa andras förväntningar var svår att bryta. Erik beskriver att det till och med var svårt att komma underfund med hur han ville klä sig när han själv kunde välja, eftersom han inte hade en egen stil eller tillätit sig själv att fundera över en.

De som levt med en hotbild har funnit det utmanande att skapa nya relationer eftersom de oroar sig för att de ska utsätta andra för fara eller obehag. Flera har också upplevt en oro kring att skrämma bort andra med sitt tunga bagage, och väljer därför att inte berätta om sitt förflutna utan bär sina erfarenheter och trauman på egen hand. Erik, Johan och Maria har på eget initiativ tagit kontakt med psykologer och terapeuter för att få hjälp med sitt mående. Erik och Maria har dock upplevt det som utmanande att hitta någon som på riktigt kan förstå deras bakgrund och behov av att bearbeta sina trauman utöver de tio samtalstillfällena de blivit erbjudna genom vårdcentralen.

Dessa erfarenheter belyser ett långsiktigt behov av stöd och hjälp att bearbeta trauman, lära sig att sätta gränser och lyssna på sig själv, hos de som brutit upp från familjens våld, förtryck och intolerans. Yrkesverksamma ser att unga som brutit upp från sina familjer har behov av stöd under mycket längre tid än de får tillgång till idag. Riskerna med att "släppa" de unga för tidigt är att de hamnar i långvarig psykisk ohälsa, får svårigheter att klara vardagen, missbrukar eller fastnar i ohälsosamma relationer där de far illa.

Relationen till familjen förändras över tid

Trots traumatiska erfarenheter, upprivna familjerelationer och utmaningar i att finna sig till rätta i ett liv där man står utanför kollektivets gemenskap, ångrar inte MUCF:s informanter att de tog steget bort från förtryck och valde sin egen väg i livet. Fastän det varit svårt att finna nya och trygga sociala sammanhang och att de lidit av psykisk ohälsa tycker de att de är på rätt väg i livet. De ser att vardagen blir bättre och bättre, att deras sociala krets utökas med åren. De som inte kommit ut för familjen har svårare att föreställa sig hur framtiden kommer att se ut, och är upptagna med hur de ska hantera sina känslor, relationer och vilken väg de ska välja.

För några har relationen till familjen förändrats med åren sedan de kom ut. Vissa har återupptagit kontakten med familjen, även om de beskriver relationen som ansträngd och att deras hbtq-identitet förblir ett ämne som de undviker. Andra har funnit stöd hos enstaka familjemedlemmar, medan de håller avvisande familjemedlemmar på avstånd. En del kan inte ha någon kontakt med familjen alls utav säkerhetsskäl. Några har försökt att hitta en väg tillbaka till familjen men förstått att de aldrig kommer att kunna ha en relation utan att bli sårade och känna sig misslyckade.

Både Bahar, Fatima och Nadja lämnade sina familjer för att deras säkerhet var hotad och blev under lång tid uppsökta av hotfulla släktingar. Fatima och Nadja tror inte att deras familjer kommer att släppa tanken på att återupprätta sin heder, medan Bahars föräldrar efter några år började sträcka ut en hand för att ha henne tillbaka i sina liv. Det dröjde flera år från att Bahar lämnade familjen till hon träffade dem igen. Då hade hennes föräldrar kommit till en punkt där de insåg att de behövde respektera det liv Bahar valt om de skulle kunna ha kontakt.

Bahar kommer alltid att känna sig sårad för vad hennes föräldrar utsatt henne för. Hon är inte redo för en nära relation med dem, men hon är glad över att de kan ha kontakt med varandra. De hörs av sporadiskt men undviker att prata om hennes sexuella läggning. De är överens om att övrig släkt ska hållas ovetandes om att Bahar är lesbisk. Hon är medveten om att den relation hon har med sina föräldrar är skör och kan komma att förändras i framtiden om hon bildar familj, eftersom det då kommer att bli svårt att dölja att hon inte har en äkta man som är far till hennes barn. Hur det kommer att hanteras inom familjen och vilka reaktioner det kommer att utlösa hos släkten vill hon inte tänka på just nu. Hon förutsätter att det kommer att bli besvärligt för hennes föräldrar och hon vet inte vilken sida de kommer att stå på:

”När jag får ett barn kommer hedern att komma in igen. Folk kommer att veta att jag har ett barn och då kommer frågan att bli ”vem är hennes man?” och då kommer det att bli många teorier. Om förklaringen blir att jag har skaffat barn själv kommer jag att vara ”smutsig” och det skadar hedern. Jag kommer inte att kunna göra rätt i deras ögon.”

Hedern är, som Bahars berättelse visar, inte enbart en fråga om hur föräldrar förhåller sig till sina barn. Det handlar också om släktens förväntningar på föräldrarna. Därför är Bahars relation till föräldrarna avhängig den press de kan komma att känna från släkten i framtiden, och deras förmåga att stå emot den. Hon är fast besluten om att återigen bryta kontakten med sina föräldrar om de gör anspråk på att påverka henne i hur hon lever sitt liv. Hon har äntligen kommit till en punkt i sitt liv där hon accepterar sig själv och inte känner att hon gör något fel, och det är hon mån om att bevara.

Fatima värnar också om den frihet från familjens kontroll och våld som hon har idag. Till skillnad från Bahar ser hon inte att familjen mjuknat i sin attityd till henne. Hon kunde fortfarande inte vid intervjutillfället, två år efter att hon flydde hemifrån, ha kontakt med sina föräldrar. De utgjorde fortfarande ett hot för henne. Fatima ser inte att hennes föräldrar kommer att sluta ha åsikter kring hur hon lever sitt liv eller bedriva påtryckningar för att hon ska ändra sig. Hon kan inte ”göra rätt enligt deras bok” och därför vill hon inte ha dem i sitt liv. Hon vet att hennes småsyskon stöttar henne, och föreställer sig en närmare och tätare kontakt med dem i framtiden när de är mer frigjorda från föräldrarna.

Johans föräldrar respekterar att han lever med en man i den meningen att de inte längre ”pratar om det på ett sätt att de vill göra något åt det” eller berättar att de ber för honom. Deras sporadiska umgänge bygger på att de undviker

att prata om att Johan är homosexuell och i stället för samtal om ämnen som de kan mötas i. Han känner sorg för att de skambelagde och utsatte honom för omvändelseförsök, men han känner inte agg mot sina föräldrar. Han har förståelse för att de agerade utifrån vad som var rätt i deras värld. Några av Johans syskon har lämnat församlingen de växte upp i. De har bett om ursäkt för hur de agerade när Johan kom ut och de stöttar honom i hans livsval idag.

Emma tycker, likt Johan, att relationen till familjen utvecklas på ett positivt sätt och att föräldrarna visar större acceptans för henne för var år som går. Hon tror att relationen kommer att förbättras ytterligare med tiden. Hon ser också att relationen till syskonen kan förändras positivt när de är större och inte lika påverkade av föräldrarnas åsikter.

Erik har viss sporadisk kontakt med sina föräldrar, men ingen alls med sina syskon. För att få tillträde till familjen igen skulle han behöva komma tillbaka till församlingen och förneka sin sexuella läggning. För Erik är det uteslutet att gå tillbaka till det livet. Han är därför inställd på att han kommer att leva sitt liv utan familjen, och att hans nära relationer kommer att bestå av andra personer han hittar längs vägen i livet.

Även om relationen till föräldrarna har blivit bättre med tiden för några informanter, så har ingen förälder bett om ursäkt för hur det betett sig eller visat att de uppriktigt accepterar och respekterar de val deras barn har gjort. Flera beskriver att kontakt med familjen är smärtsamt för att det påminner dem om den plågsamma känslan av att vara otillräcklig och fel och att de därför mår bättre av att hålla familjen på avstånd.

Joseph hade länge en förhoppning om att familjen skulle kunna se bortom hedern och acceptera honom, men den förhoppningen är idag borta. Han hade viss telefonkontakt med sin mamma efter att hans sexuella läggning offentliggjorts, men hon vägrade att prata om att Joseph levde med en man. Stora händelser i hans liv, som att han gifte sig och skaffade barn, ville hon inte höra talas om. Till slut blev relationen ohållbar och kontakten upphörde. Joseph tror inte att hans familj någonsin kommer att komma över den oförrätt de anser att han har gjort sig skyldig till. Det är för sårande att försöka finna acceptans och sympati hos dem, så han har slutat att söka det. I stället fokuserar han på uppskattningen och kärleken han får av sin egen lilla familj och sina vänner. Han önskar att han som ung hade vetat att det var möjligt att leva det liv han lever i dag. I ett skriftligt meddelande vill han skicka en hälsning till de som befinner sig i en liknande situation som han en gång var i:

”Om du som läser detta just nu är gay, och inte ser någon framtid, vill jag säga att du inte är ensam. Berätta för en vän du litar på och samla kraft och styrka därifrån. Börja plugga för att kunna ta dig ut från bubblan. Vänner som du plockat ut blir din självvalda familj. Kämpa på, kärleken vinner alltid.”

10

Avslutande diskussion

Målet för ungdomspolitiken är att alla unga ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Hälsa, utbildning, försörjning och trygghet är centrala förutsättningar för detta. Resultatet från denna rapport visar att unga hbtq-personer i hederskontext inte har goda levnadsvillkor. De hindras att forma sina liv utifrån sina egna önskemål och de lever i otrygghet. De är utsatta för psykiskt och fysiskt våld, har låg självkänsla och lider av psykisk ohälsa. Detta riskerar att påverka dessa ungas skolgång och möjligheter till försörjning negativt. Det omgivandet samhällets brist på kunskap och förmåga att se deras utsatthet bidrar till att de inte får sina rättigheter tillgodosedda.

MUCF kan inte avgöra hur utbrett hbtq-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck är i Sverige utifrån detta arbete. Den mest omfattande kartläggningen av ungas utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck visar att 14 procent av ungdomarna i de tre storstäderna lever med hedersnormer (Bainstovu m.fl. 2019). Hur många av dessa unga som är hbtq-personer framgår inte av undersökningens resultat. MUCF:s ungdomsenkät från 2021 visar att cirka 11 procent av de svarande är homo-, bisexuella, queer eller transpersoner. Bryter man ut transpersoner utgör de 2,3 procent av det totala antalet svarande (MUCF 2022). Dessa siffror kombinerat ger en indikation på att unga hbtq-personer som lever i hederskontext inte är obetydlig till sin omfattning. Utifrån de berättelser MUCF tagit del av inom ramen för detta uppdrag bedömer myndigheten att det är svårt att nå dessa unga och det föreligger flera utmaningar att erbjuda dem stöd och hjälp för att förändra sina liv.

En förutsättning för att kunna stötta unga hbtq-personer i hederskontext är att kunskapen och förståelsen för deras situation ökar, vilket den här utredningen har för avsikt att bidra med. Rapportens resultat visar att dessa unga signalerar att de mår dåligt, men har svårt att berätta om sin utsatthet då förtroendet för att någon ska förstå deras situation är lågt. Hbtq-personer som lever med hedersnormer behöver veta att de inte är ensamma om sin situation. De behöver veta vart de ska vända sig för att få stöd och hjälp. Det är också av största vikt att skolpersonal och socialtjänsten, liksom andra som möter unga i sin yrkesroll eller ideella engagemang, förmår att tolka subtila signaler och vågar fråga om dessa ungas situation. Bemötande och förtroendebyggande är centralt för att de ska anförtra sig. Det är vidare avgörande att inte underskatta de ungas utsatthet och skyndsamt sätta in skyddande åtgärder när det behövs, för att deras situation inte ska förvärras. MUCF:s undersökning visar även ett behov av långsiktigt stöd för de personer som brutit upp från sina familjer för att ge dem förutsättningar att bygga upp en trygg och fungerande vardag.

Unga hbtq-personer är sårbara och utsatta för flera olika former av våld och förtryck

En stor del av de unga hbtq-personer MUCF intervjuat har levt med fysiskt våld eller hot om våld sedan de var små. Våldet har använts i uppfostringssyfte och som bestraffning när barnen begått en normöverträdelse. De har också, framför allt i tonåren, kontrollerats och begränsats på olika sätt. Att fostras i en sådan kontext innebär att man vet hur man ska uppträda för att undvika att skapa provokation och utsättas för bestraffning.

Resultatet från rapporten visar på en skillnad i hur utsattheten ser ut innan och efter de unga offentliggjort sin sexuella läggning/könsidentitet. Alla informanter har känt sig pressade att leva upp till kollektiva förväntningar för att passa in och inte dra skam över familjen. Samtliga har levt eller lever med begränsningar avseende sexualitet, relationer och kroppsliga uttryck. Normbrytande sexualitet, könsidentitet och könsuttryck har i deras kontext varit starkt tabubelagt och förenat med bestraffning. De har därför anpassat intressen, umgänge, kläder och uppförande efter kollektiva normer.

För vissa har kontroll, begränsningar och våld varit en del av vardagen sedan de var små. Andra beskriver att skuld- och skambeläggande varit föräldrarnas sätt att tillse att de följer kollektiva normer. Påtryckningar, hot och våld har ökat markant i samband med att den ungas sexuella läggning eller könsidentitet blivit känd inom familjen. Flera intervjuade har utsatts för omvändelseförsök och blivit pressade att dölja sin hbtq-identitet. När de unga visar vilja att öppet visa vilka de är eller bett utomstående om hjälp för att skyddas från våld, har de förskjutits från sina familjer eller utsatts för allvarliga hot och förföljelse. För vissa har det varit direkt farligt att stanna kvar hos familjen. Ett flertal informanter överväger inte ens att berätta för sina föräldrar att de är hbtq-personer för att de räds faran det skulle innebära, eller för att de inte orkar bära familjens besvikelse.

I rapporten framkommer att fysiskt våld och förtryck inte behöver aktualiseras för att unga ska begränsas i sina livsval. Det latent hotet om våld eller social uteslutning är oerhört effektivt och bidrar till att unga själva anpassar sig till rådande normer för att undvika bestraffning eller förlora familjens respekt. Det överliggande hotet om att förskjutas från den kollektiva gemenskapen är en del av ett ständigt pågående förtryck. Det hindrar individer från att göra fria val eller ens tänka utifrån sig själva och sina egna preferenser. Denna anpassning och självförnekelse är en framträdande del av den utsatthet det innebär att vara hbtq-person i en familj som präglas av hedersnormer. Det förklarar varför de hbtq-personer MUCF intervjuat dolt och förnekat sin sexuella läggning eller könsidentitet under uppväxten.

MUCF:s undersökning visar att det är vanligare att utsättas för psykiskt våld än det är att utsättas för fysiskt våld. Det psykiska våldet har även oroat de unga mer än det fysiska och är det största hindret för att leva i enighet med sin sexuella läggning och/eller könsidentitet. Att förlora sitt värde i familjens ögon

och att göra dem besvikna är det som är svårast att bära. MUCF vill vidare lyfta de ungas inre kamp för att passa in i heterocisnormen, skammen som följer när de inte lyckas, och ensamheten de upplever i sin situation. Det har förödande effekter på deras psykiska hälsa.

MUCF:s kartläggning av hbtq-personers levnadsvillkor visar att det är vanligare med diagnostiserad depression, självmordstankar och självmordsförsök bland unga hbtq-personer än bland unga heterocispersoner. Undersökningen visar även att om familj, vänner, omgivningen och samhället signalerar negativa attityder till hbtq-personer påverkar det individers hälsa negativt (MUCF 2022). Unga som lever med hedersnormer och våldsutsatthet drabbas också i hög grad av psykisk ohälsa. Särskilt det psykiska våldet får följder i former av traumatisering, depression, ångest, oro, sömnstörningar, ätstörningar, självskadebeteende samt missbruks- och beroendeproblematik (Baianstovu m.fl. 2019). MUCF bedömer utifrån dessa studier och resultaten från denna rapport att kombinationen av att leva med hedersnormer och vara hbtq-person innebär en särskild utsatthet. Att leva i en kontext där hbtq-personer ses som smutsiga, avvikande och fel påverkar självbilden negativt och ofta internaliserar de unga omgivningens hbtq-fobi. Berättelserna MUCF tagit del av tyder också på att de unga normaliserar och förminskar våldet de lever i. MUCF:s informanter har gett uttryck för att de förtjänar straff och förnedrande behandling eftersom de ser sig själva som felande. Skammen och rädslan för konsekvenserna av att vara hbtq-person har lett till oro, ångest, depression, självskadebeteende, självmordstankar och en känsla av hopplöshet.

Både denna och tidigare studier pekar på att hbtq-personer som lever i hederskontexter är särskilt sårbara för övergrepp. Den låga självbilden kan göra att man söker sig till relationer där kränkande behandling, utnyttjande och övergrepp äger rum. Vikten av att hemlighålla sin hbtq-identitet innebär i sig en risk för utsatthet. Förövare kan utnyttja den tystnadskultur som råder och den sårbarhet det innebär att inte kunna vara öppen med sin identitet, genom att begå övergrepp eller pressa personen på till exempel pengar för att inte avslöja deras hemlighet (jfr. Cinthio 2021). För hbtq-personer kan det vidare vara otänkbart att polisanmäla brott eller söka hjälp för att bearbeta trauman eftersom det riskerar att avslöja deras sexuella läggning eller könsidentitet. Att vara hbtq-person och leva med hedersnormer innebär med andra ord utsatthet för flera olika former av våld och förtryck, samtidigt som hemlighållandet och självföraktet innebär en extrem sårbarhet.

Unga hbtq-personer i hederskontext söker inte stöd och hjälp

Tidigare studier visar att det är svårt för unga som lever i familjer med hedersnormer att be utomstående om hjälp eller berätta om sina problem (Baianstovu m.fl. 2019, Jämställdhetsmyndigheten 2023, Myndigheten för vård- och omsorgsanalys 2023). Detta beror på flera olika orsaker. Bland annat handlar det om att utsatta saknar förtroende för myndigheter och att de räds att utsättas för ökat våld om deras familjer informeras om att de sökt hjälp. Under uppväxten

har MUCF:s informanter varit övertygade om att de är ensamma om sin utsatthet och att det inte fanns något som kunde "lösa" deras problem. Skammen över att vara hbtq-person är dessutom en stark orsak till att de unga slår vakt om sin hemlighet och går miste om det stöd de skulle behöva. Resultaten från denna rapport visar även att unga hbtq-personer normaliserar våldet de utsätts för och inte förmår att se sin utsatthet eller sitt behov av stöd. Många stannar kvar hos sina familjer in i det sista för att de inte har någon annanstans att ta vägen eller för att hoppas på att deras situation ska förbättras. Flera uttrycker även att de inte vill utsätta familjen för myndigheters ingripande.

Eftersom hbtq-personer i en hederskontext har svårt att be om hjälp eller aktivt döljer sin utsatthet ställer det höga krav på omgivningen att känna igen tecken på utsatthet, och att rätt hjälp sätts in i rätt läge. MUCF ser att kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck behöver öka för att dessa personer ska få det stöd och den hjälp de är i behov av.

Bemötandet är viktigt och kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck behöver öka

Hedersrelaterat våld och förtryck tar sig uttryck på en rad olika sätt. Resultaten från denna rapport visar att behovet av hjälp och stöd är individuellt och beroende på situation. Vissa betalar ett högt pris för att de går emot familjens vilja och utsätts för förföljelse och hot. För dessa behöver skyddande insatser sättas in akut. Men trots att några av MUCF:s informanter har skyddad identitet och flyttat till ny ort, har det inte hindrat släkt och kollektiv från att söka upp och hota dem. De lever därför i otrygghet under lång tid. Skyddande insatser för att dessa individer ska kunna leva tryggt behöver stärkas. De har även stora behov av att bearbeta sina trauman med hjälp av professionella.

Ofta finns tecken på att individer mår dåligt innan de befinner sig i ett akut läge och behöver skyddas från sina familjer. Det är viktigt att fånga upp dessa individer och skapa ett förtroende i ett tidigt skede. Skolpersonal har en viktig roll, eftersom de möter unga dagligen och ser deras mående, men också för att unga ofta vänder sig till personer på skolan som de har förtroende för. Rapporten har visat att det funnits tecken på unga hbtq-personers utsatthet, men att vuxna i deras närhet inte har förstått deras situation eller vilken typ av hjälp de varit i behov av. I vissa fall har socialtjänsten varit del i att förvärra den ungas situation genom att kontakta föräldrarna, eller bidragit till att våldet normaliserats för den unga genom att de inte tagit deras utsatthet på allvar.

Yrkesverksamma som MUCF pratat med beskriver att myndigheters ingripande ofta blir aktuella först vid utsatthet för fysiskt våld. De menar att detta tyder på en oförmåga att se individens hela utsatthet. Fysiskt våld kan bli aktuellt först när en normöverträdelse ägt rum. Därför behöver inte en person som är i behov av hjälp ännu ha utsatts för våld, men skyddsbehovet kan ändå vara stort för att förhindra våldsutsatthet. Om vi lyssnar på de unga själva, är också behovet

att skyddas från det psykiska våldet och hjälp att bearbeta det trauma som det innebär att leva med familjens förtryck och hbtq-fobi stort. Fokus på fysiskt våld riskerar därför att många individers utsatthet förminskas eller förbises, och att de inte får det stöd de är i behov av för att förändra sin situation.

Flera av de MUCF intervjuat har inte haft en önskan om att lämna sina familjer under ungdomstiden. Många av dem har haft en långsiktig plan om att på sikt leva öppet med sin sexuella läggning eller könsidentitet, när de har flyttat hemifrån och inte längre står i beroendeställning till sina föräldrar. De har framför allt haft ett behov av att prata med någon som hjälper dem att se sin utsatthet, inge förtröstan om att livet kan se annorlunda ut, visa att det finns sammanhang där de accepteras och försäkra dem om att de inte är ensamma.

Kunskapen behöver öka, likväl som förståelsen för att hedersrelaterat våld och förtryck tar sig uttryck på många olika sätt. Flera av myndighetens informanter hade önskat att vuxna vågade fråga om deras situation. Bemötandet är viktigt för att unga ska berätta om sina problem. De unga understryker vikten av att de inte försätts i en situation där de känner att de behöver försvara sin familj eller sitt ursprung. Det är också viktigt att inte fastna i stereotypa föreställningar kring vem som är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck. Bland MUCF:s informanter döljer sig personer med olika etnisk, kulturell, religiös och socioekonomisk bakgrund.

Unga saknar kunskap om sina rättigheter och information om vilken hjälp som finns att få

MUCF:s informanter var under sin uppväxt övertygade om att de var ensamma i sin situation. De var omedvetna om sina rättigheter och vilket stöd som fanns att få. Flera informanter tror att det hade hjälpt dem att diskutera normer, kulturella och religiösa föreställningar om rätt och fel och hbtq-frågor i skolan, för att börja ifrågasätta sina egna levnadsvillkor. MUCF ser ett behov av att kontinuerligt lyfta frågor om hbtq och heder, normer och normbrytande, i miljöer ungdomar och unga vuxna befinner sig. Vårt material visar att tillträde till ett normsystem där hbtq-personer inte kategoriseras som avvikande och smutsiga, och medvetenhet om individuella rättigheter, har hjälpt informanterna att ta steget att söka stöd för att förändra sin situation. Positiva förebilder som den unga kan känna igen sig i kan också stärka föreställningen om att ett bra och fungerande liv som hbtq-person är möjligt. MUCF ser därför ett stort behov av att göra unga hbtq-personer medvetna om sina rättigheter och informera dem om vilken typ av stöd som finns.

Vidare lyfter yrkesverksamma som myndigheten intervjuat att det finns ett behov av trygga mötesplatser där unga hbtq-personer i hederskontext kan dela sina tankar, funderingar och oro med andra som har liknande erfarenheter.

Verksamhetsledare för ”hemliga” hbtq-mötesplatser lyfter ungas behov av att vara med andra som förstår dem för att och finna styrka och våga tro på en positiv framtid.

Viktigt att skydda och stärka individen

Heder handlar om ett större kollektivs gemensamma upprätthållande av normer och förpliktelser att anpassa sig till detta för att inte förlora sitt anseende. Så länge det finns ett kollektivt tryck att agera utifrån hedersnormer, så kommer föräldrar värdera bevarandet av heder högre än sina barns rättigheter till fria individuella val. Det är därför svårt att påverka föräldrar till att acceptera sina barns normbrytande sexuella läggning eller könsidentitet, eller att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck genom att informera föräldrar om svensk lagstiftning. Jämställdhetsmyndigheten visar i sin rapport om barn som förs utomlands mot sin vilja, att vid hedersrelaterat våld och förtryck bidrar familjestödsorientering inom socialtjänsten till att upprätthålla utsattheten. Vidare konstaterar de att myndigheter och yrkesverksamma i stor utsträckning saknar fördjupad förståelse för barnens utsatthet i förhållande till föräldrar och andra familjemedlemmar (Jämställdhetsmyndigheten 2023).

Mot denna bakgrund anser yrkesverksamma som MUCF intervjuat att individer som bryter mot hedersnormer behöver ett välfungerande skydd när det finns en hotbild. Skyddande insatser behöver utvecklas och stärkas, då skydd ibland sätts in för sent, eller att socialtjänsten misstolkar allvaret i individers situation och inte erbjuder tillräckligt skyddande insatser. Yrkesverksamma från stödverksamheter ser också ett stort behov av stöd under lång tid efter att man lämnat sin familj och sociala kontext.

Att bryta sig loss från en hederskultur och, som i fallet med MUCF:s informanter, bejaka ett levnadssätt och en identitet som går tvärs emot det familjen och kollektivet föreskriver, följer med konsekvenser av att förlora sin sociala plats i familjen. Ofta rycks de bort från hela sitt sociala sammanhang. Dessa individer behöver stärka sitt individuella jag-tänkande, sin självständighet och finna nya trygga sociala sammanhang för att kunna bygga upp en välfungerande vardag.

Yrkesverksamma från stödverksamheter ser ett behov av långtgående stöd och hjälp för att stärka unga hbtq-personers förutsättningar att bygga upp ett självförtroende, en positiv självbild, trygghet och ett självständigt liv. Unga hbtq-personer som lämnat sina familjer behöver nya sociala sammanhang och större möjligheter att bygga nya trygga relationer och kontakter och komma igång med studier och arbete. Strukturer för detta saknas idag. Därför behöver tillgången på trygga mötesplatser byggas ut, och tillgängligheten till att bearbeta trauman under en längre tid med professionella som har kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck bli bättre, likväl som tillgång till stöd för att organisera vardagen. Dessa behov lyfts också fram i myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2023) utredning om socialtjänstens stöd till personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

Utan stöd att återuppbygga sina liv riskerar de unga hbtq-personer som brutit upp från familjen att fortsätta handla efter andras vilja i stället för att lyssna på sig själva. Yrkesverksamma ser att de lätt hamnar i relationer där de inte behandlas med respekt eller i värsta fall utnyttjas och utsätts för våld och kränkningar. Att bearbeta trauman och bygga upp en positiv självbild är också angeläget för att klara av studier, arbete, skapa goda sociala relationer och inte hamna i långvarig psykisk ohälsa.

Regeringen har i 2024 års regleringsbrev gett MUCF i uppdrag att genomföra en fördjupad analys av behovet av stödinsatser för unga hbtqi-personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck samt omvändelseförsök. Med bakgrund i kunskapen som denna rapport bidragit till och behovet av ökad kunskap om insatser som leder till förbättrade levnadsvillkor för unga hbtq-personer i hederskontext, ser MUCF positivt på denna satsning.

Referenser

- Baianstovu, R., Cinthio, H., Särnstedt, E., & Strid, S. (2019). *Heder och samhälle: Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar: En kartläggning i Göteborg, Malmö och Stockholm 2017–2018*.
- Baianstovu, R; Enelo, J-M & S, Strid. (2021). "Inequalities, isolation, and intersectionality: A quantitative study of honour-based violence among girls and boys in metropolitan Sweden", *Women's studies: International forum*, vol. 88.
- Björktomta, S-B. (2019). "Honor-Based Violence in Sweden – Norms of Honor and Chastity", *Journal of Family Violence* 34, 449–460.
- Björktomta, S-B. (2021). "Hedersrelaterat våld och förtryck – en förståelsemodell av ett komplext fenomen" i DELMOS *Socioekonomisk segregation och hedersrelaterat våld och förtryck, Återrapportering av regeringsuppdrag: DELMOS 2021/437*.
- Björktomta, S-B. (2012). *Om patriarkat, motstånd och upprott – tjejers rörelser i sociala rum*. Doktorsavhandling. Malmö: Égalité.
- Brå (2019). *Tystnadskulturer. En studie om tystnad mot rättsväsendet*. Rapport 2019:20.
- Bränström, R. (2018). *Hälsa och villkor bland unga hbtq-personer. Vad vet vi och vilka forskningsbehov finns?* Stockholm: Forte – Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd.
- Carlbohm, A. (2021). "Islamisk aktivism och konkurrensen om sexuella normer i det mångkulturella samhället", I Ouis, P (red) *Sexualitet och migration i välfärdsarbetet*. Lund: Studentlitteratur.
- Carlström, C. (2023). *En villkorad gemenskap: Hbtq, sexualitet och kristen frikyrklighet*. Stockholm och Göteborg: Makadam.
- Cinthio, H. (2020). *Det är komplicerat: en kartläggning av hedersproblematiken i Lunds kommun*. Freezone Sweden.
- Cinthio, H. (2021). "Oskuldsnormer". I Ouis, P (red) *Sexualitet och migration i välfärdsarbetet*. Lund: Studentlitteratur.
- Cinthio, H & Ouis, P. (2021). "Jag kom till verkligheten nu – röster från klienter dömda för brott kopplade till familjens heder". I Ouis, P (red) *Sexualitet och migration i välfärdsarbetet*. Lund: Studentlitteratur.

Darj, F., Nathorst-Böös, H & Jarl-Åberg, C. (2011). *HBT & heder: En intervjustudie om unga HBT-personer som lever i familjer med hedersnormer*. RFSL Ungdom 2011, ALMAEuropa.

Darvishpour, M. (2010). "Mannens maktförlust vid migrationen – en del i "hedersförtryck" och konflikter inom invandrade familjer", i M. Hansson (Ed.), *Perspektiv på manlighet och heder*. Stockholm: Gothia Förlag AB.

Folkhälsomyndigheten (2020). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter bland homo- och bisexuella samt transpersoner*. Resultat från befolkningsundersökningen SRHR2017. Solna: Folkhälsomyndigheten.

Khairallah, L & D, Raoof. (2024). "En splittrad identitet: unga hbtq personers navigering mellan hedersnormer och hbtq-sammanhang". Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Knutagård, H. (2003). "*... det var bara en böjvävel*". På väg mot en strategi att förebygga och motverka homofientligt våld. Malmö: RFSL rådgivningen Skåne.

Knutagård, H. (2021). "Där, här och mittemellan". I Ouis, P (red) *Sexualitet och migration i välfärdsarbetet*. Lund: Studentlitteratur.

Knutagård, H. (2024). " 'Nu tillhör mitt liv mig' – unga nyanlända hbt-personers förändrade förståelse av sig själva genom mötet med Sverige". Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Knutagård, H & E, Nidsjö. (2004). *Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning*. Skåne i utveckling. Länsstyrelsen i Skåne.

Ivarsson, C. (2021). " 'Jag flydde för att få vara fri...' – Att vara ung, queer och migrant", i Ouis, P (red) *Sexualitet och migration i välfärdsarbetet*. Lund: Studentlitteratur.

Jämställdhetsmyndigheten (2023). *När barn tvingas ta ansvar för sitt eget skydd*.

Lundström, E. (2020). "Kristen hederskultur: En studie om hedersrelaterad ecklesiologi i pentekostal-karismatisk kontext". Masteruppsats, teologiska institutionen, Uppsala universitet.

MUCF (2015). *Fokus 15: Ungas sexuella och reproduktiva rättigheter*. Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2019). *Olika verkligheter. Unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor*. Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2022). *Jag är inte ensam, det finns andra som jag*. Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2023). *Bära eller brista. Erfarenheter av socialtjänstens stöd vid hedersrelaterat våld och förtryck*. Rapport 2023:8.

Ouis, P. (2015). "Primär och sekundär diskurs om heder: Att problematisera givna föreställningar om förövare och brottsoffer i 'hedersrelaterat våld och förtryck'" *Socialvetenskaplig tidskrift* 2015:3–4.

Ouis, P. (2021a). "Att förstå hedersrelaterat våld och förtryck ur ett kulturteoretiskt perspektiv" i DELMOS *Socioekonomisk segregation och hedersrelaterat våld och förtryck, Återrapportering av regeringsuppdrag: DELMOS 2021/437*.

Ouis, P. (2021b). "Introduktion till temat sexualitet och migration – sexuella script i förändring", i Ouis, P (red) *Sexualitet och migration i välfärdsarbetet*. Lund: Studentlitteratur.

Regeringens proposition 2019/20:juU23. Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet.

Schlytter, A., Högdin, S., Ghadimi, M., Backlund, Å., & Rexvid, D. (2009). *Oskuld och heder : En undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholm stad – omfattning och karaktär*. Stockholm stad.

Schlytter, A. & Rexvid, D. (2016). *Mäns heder: att vara både offer och förövare*. Lund: Studentlitteratur.

Silverskog, A & Måwe, I. (2021). *Hälsa, välmående och livsvillkor bland unga LGBTI-personer i Norden*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Socialstyrelsen (2019). *Ett liv utan våld och förtryck: Slutredovisning av uppdraget att genomföra en nationell kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck*.

Socialstyrelsen (2021). *Bedömning av hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relationer: Stöd till socialtjänst och hälso- och sjukvård*.

SOU 2014:49. *Våld i nära relationer– en folkhälsofråga. Förslag för ett effektivare arbete*. Betänkande av Nationella samordnaren mot våld i nära relationer.

StAAF, A. (2021). "Socialtjänstens hantering av frågor om hedersrelaterat våld" I Ouis, P (red) *Sexualitet och migration i välfärdsarbetet*. Lund: Studentlitteratur.

TRIS (2019). *Ung 08: en kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala*. Uppsala: Tjejjers rätt i samhället.

Ungdomsstyrelsen (2009). *Gift mot sin vilja*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2010). *Hon, hen han*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Wikan, U. (2009). *Om heder*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.

